

UCHWAŁA NR 53/647/11

ZARZĄDU WOJEWÓDZTWA LUBUSKIEGO

z dnia 19 sierpnia 2011 roku

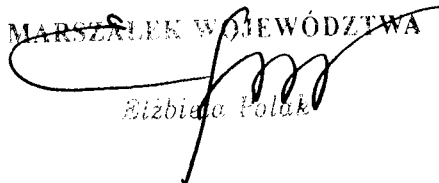
w sprawie przyjęcia „Założeń aktualizacji Strategii Rozwoju Województwa Lubuskiego”

Na podstawie art. 41 ust. 2 pkt 4 oraz art. 11 ust. 1 ustawy z dnia 5 czerwca 1998 r. o samorządzie województwa (Dz. U. z 2001, Nr 142, poz. 1590 z późn. zm.) uchwała się, co następuje:

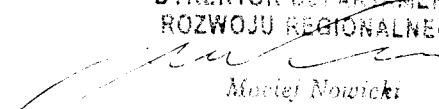
§ 1. Przyjmuje się „Założenia aktualizacji Strategii Rozwoju Województwa Lubuskiego”, stanowiące załącznik niniejszej uchwały.

§ 2. Wykonanie uchwały powierza się Zarządowi Województwa Lubuskiego.

§ 3. Uchwała wchodzi w życie z dniem podjęcia.

MARSZAŁEK WOJEWÓDZTWA

Elżbieta Polak

DYREKTOR DEPARTAMENTU
ROZWOJU REGIONALNEGO

Marceja Nowickiego

Princedium zgodności
z projektem uchwały

Załącznik
do Uchwały Nr 531649/11
Zarządu Województwa Lubuskiego
z dnia 17 sierpnia 2011 roku

Zarząd Województwa Lubuskiego

**Założenia aktualizacji
Strategii Rozwoju Województwa Lubuskiego**

Zielona Góra, sierpień 2011

Spis treści

1. PRZESŁANKI AKTUALIZACJI STRATEGII ROZWOJU WOJEWÓDZTWA LUBUSKIEGO.....	6
1.1 Dostosowywanie polityki regionalnej do zmieniających się uwarunkowań społecznych oraz gospodarczych w regionie i jego otoczeniu.....	7
1.2 Konieczność uwzględnienia nowych przesłanek prawnych polityki regionalnej.....	7
1.3 Dostosowanie aktualizowanej Strategii Rozwoju Województwa Lubuskiego do nowych dokumentów strategicznych szczebla krajowego i ponadnarodowego	8
1.4 Zmieniające się wyzwania i potrzeby rozwojowe województwa lubuskiego.....	9
1.5 Konieczność uwzględnienia aktualnych danych statystycznych w części diagnostycznej oraz przygotowania prognoz rozwojowych (dłuższe szeregi czasowe statystyki regionalnej)	10
1.6 Uwzględnienie wpływu środków UE na rozwój regionu od roku 2004.....	11
1.7 Przygotowanie do nowego okresu programowania UE w latach 2014-2020	12
1.8 Wykorzystanie dorobku województwa w zakresie programowania i planowania strategicznego .	12
1.9 Konieczność zintegrowania polityk sektorowych na poziomie regionalnym.....	14
2. WPŁYW EUROPEJSKICH, KRAJOWYCH I REGIONALNYCH DOKUMENTÓW STRATEGICZNYCH NA STRATEGIĘ ROZWOJU WOJEWÓDZTWA LUBUSKIEGO	15
2.1 Dokumenty strategiczne poziomu międzynarodowego	15
2.1.1 Strategia Europa 2020.....	15
2.1.2 Krajowy Program Reform	17
2.2 Dokumenty strategiczne poziomu krajowego.....	18
2.2.1 Średniookresowa Strategia Rozwoju Kraju	18
2.2.2 Długookresowa Strategia Rozwoju Kraju	19
2.2.3 Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego	20
2.2.4 Projekt koncepcji Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030	22
2.3 Dokumenty strategiczne poziomu regionalnego	23
2.3.1 Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Lubuskiego (projekt).....	23
2.3.2 Strategia Rozwoju Polski Zachodniej	24

2.3.3 Strategia UE dla Regionu Morza Bałtyckiego.....	24
2.4 Podsumowanie	25
3. WSTĘPNA DIAGNOZA SYTUACJI SPOŁECZNO-GOSPODARCZEJ W WOJEWÓDZTWIE	26
3.1 Uwarunkowania przestrzenne.....	27
3.2 Sytuacja makroekonomiczna	28
3.2.1 Produkt Krajowy Brutto.....	28
3.2.2 Wartość dodana brutto	30
3.2.3 Nakłady inwestycyjne budżetów samorządów województwa	30
3.3 Dostępność komunikacyjna	31
3.3.1 Transport drogowy.....	31
3.3.2 Transport kolejowy	33
3.3.3 Transport lotniczy.....	34
3.3.4 Transport wodny.....	35
3.3.5 Międzynarodowy szlak komunikacyjny (CETC).....	35
3.4 Infrastruktura techniczna.....	35
3.4.1 Infrastruktura energetyczna.....	35
3.4.2 Infrastruktura teleinformatyczna i społeczeństwo informacyjne	37
3.4.3 Infrastruktura ochrony środowiska.....	38
3.5 Przedsiębiorczość i innowacje	39
3.5.1 Przemysł.....	39
3.5.2 Stan i struktura przedsiębiorstw	40
3.5.3 Rolnictwo.....	42
3.5.4 Badania i rozwój.....	42
3.5.5 Instytucje otoczenia biznesu.....	43
3.6 Kapitał ludzki.....	44
3.6.1 Demografia.....	44

3.6.2 Rynek pracy	46
3.6.3 Edukacja.....	47
3.6.4 Ochrona zdrowia	47
3.6.5 Kultura i sport	48
3.6.6 Polityka społeczna i jakość życia.....	48
3.6.6 Partycypacja społeczna	49
3.7 Zasoby kulturowe i przyrodnicze.....	50
3.7.1 Walory turystyczne regionu	50
3.7.2 Kapitał przyrodniczy	51
3.7.3 Bogactwa naturalne.....	52
3.8 Sprawność instytucjonalna	53
3.8.1 Pozyskiwanie środków zewnętrznych.....	53
3.8.2 Krajowa współpraca ponadregionalna.....	55
3.8.3 Współpraca międzynarodowa	55
4. ANALIZA SWOT WOJEWÓDZTWA LUBUSKIEGO I WYZWANIA ROZWOJOWE	57
4.1 Analiza SWOT	57
4.2 Wyzwania rozwojowe województwa lubuskiego	63
4.2.1 Wyzwania związane z budową gospodarki opartej na wiedzy i innowacji	63
4.2.2 Wyzwania związane z tworzeniem wysokiej dostępności komunikacyjnej zewnętrznej i wewnętrznej	64
4.2.3 Wyzwania związane ze spójnością przestrzenną i z rozwojem obszarów funkcjonalnych miast.....	64
4.2.4 Wyzwania wynikające z zapewnienia spójności społecznej	65
4.2.5 Wyzwania związane z zapewnieniem zrównoważonego rozwoju i optymalnym gospodarowaniem zasobami.....	65
4.2.6 Wyzwania związane z zarządzaniem rozwojem regionu	66
4.3 Podsumowanie	67
5. KIERUNKI I ZAKRES AKTUALIZACJI STRATEGII ROZWOJU WOJEWÓDZTWA LUBUSKIEGO ..	68

5.1 Wizja.....	68
5.2 Cel główny i cele strategiczne.....	68
5.2.1 Cel strategiczny I: Konkurencyjna i innowacyjna gospodarka regionalna.....	69
5.2.2 Cel strategiczny II: Wysoka dostępność transportowa i teleinformatyczna.....	71
5.2.3 Cel strategiczny III: Społeczna i terytorialna spójność regionu.....	72
5.2.4 Cel strategiczny IV: Region efektywnie zarządzany.....	73
5.3 Pozostała struktura zaktualizowanej Strategii.....	75
5.3.1 Cele operacyjne.....	75
5.3.2 Kierunki interwencji.....	75
5.3.3 Wskaźniki realizacji wyznaczonych celów.....	75
5.3.4 System realizacji.....	76
5.3.5 Ramy finansowe Strategii.....	78
5.3.6 Pozostałe obszary tematyczne Strategii Rozwoju Województwa Lubuskiego.....	80
SPIS RYSUNKÓW.....	81

1. PRZESŁANKI AKTUALIZACJI STRATEGII ROZWOJU WOJEWÓDZTWA LUBUSKIEGO

Pierwszą Strategię Rozwoju Województwa Lubuskiego (SRWL) jako dokument strategiczny, wytyczający kierunki rozwoju województwa lubuskiego przyjęto do realizacji Uchwałą Sejmiku Województwa Lubuskiego dnia 6 marca 2000 r. (Uchwała Nr XV/91/2000). Dokument zawierał podstawowe wytyczne dla polityki regionalnej samorządu wojewódzkiego, a jego ścisła realizacja miała zapewnić trwałą i zrównoważony rozwój regionu.

Szereg istotnych dla województwa zmian, zarówno w mikro, jak i makrooczeniu, po kilku latach funkcjonowania spowodował, że pojawiła się konieczność dokonania analizy, korekty i uzupełnienia dotychczasowego dokumentu strategicznego. Zmiany te spowodowane zostały przede wszystkim przez fakt przystąpienia Polski do struktur Unii Europejskiej, a także za sprawą dynamicznych procesów zachodzących w rozwoju społeczno-gospodarczym. Uchwałą Nr XXXVII/260/2005 Sejmiku Województwa Lubuskiego z dnia 19 grudnia 2005 r. przyjęto dokument: „Strategia Rozwoju Województwa. Aktualizacja z horyzontem czasowym do 2020 roku”.

Obecnie, zasadniczy nurt przesłanek formalno-prawnych uzasadniających potrzebę weryfikacji Strategii Rozwoju Województwa, wynika ze zmian w ustawie o zasadach prowadzenia polityki rozwoju i ustawy o samorządzie województwa oraz wiąże się z aktualizacją dokumentów europejskich (Europa 2020), krajowych (Długookresowa Strategia Rozwoju Kraju do 2030 r., Średniookresowa Strategia Rozwoju Kraju do 2020 r., Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju do 2030 r.) oraz przyjęciem nowego paradygmatu polityki regionalnej, wprowadzonego przyjęciem 13 lipca 2011 roku Krajowej Strategii Rozwoju Regionalnego 2010-2020: Regiony, Miasta, Obszary wiejskie (KSRR). Podobnie jak inne regiony kraju, Samorząd Województwa Lubuskiego zobligowany jest do przeglądu i weryfikacji strategii rozwoju w kontekście dostosowania jej założeń do wytycznych i rekomendacji płynących z dokumentów o charakterze nadrzędnym.

Ponadto w procesie aktualizacji bardzo ważną rolę odgrywają przeobrażenia, jakie zaszły w sferze realnej, tj. rzeczywiste procesy i zjawiska (natury gospodarczej, społecznej, zarządczej, itp.) wpływające na rozwój województwa lubuskiego. Poniżej przedstawiono kluczowe przesłanki uzasadniające potrzebę aktualizacji Strategii Województwa.

Założenia aktualizacji Strategii Rozwoju Województwa Lubuskiego, w szczególności diagnoza i wyzwania strategiczne wyznaczające kierunki aktualizacji Strategii, zostały opracowane w oparciu o wnioski i rekomendacje zawarte m.in. w raportach „Średniookresowa ocena oddziaływania SRWL na rozwój województwa lubuskiego” oraz „Lubuska Mapa Potrzeb i Aspiracji”. Ten drugi dokument jest efektem prac warsztatowych przeprowadzonych we wszystkich powiatach województwa lubuskiego. Zasadnicze elementy dokumentu, m.in. wizja i cele strategiczne zostały przygotowane w ramach prac Zespołu ds. aktualizacji Strategii Rozwoju Województwa Lubuskiego powołanego w Urzędzie Marszałkowskim Województwa Lubuskiego.

1.1 Dostosowywanie polityki regionalnej do zmieniających się uwarunkowań społecznych oraz gospodarczych w regionie i jego otoczeniu

Województwo lubuskie to nie tylko wydzielony granicami administracyjnymi obszar kraju, ale przede wszystkim społeczność regionalna, w której na bieżąco ulega zmianie sytuacja demograficzna i gospodarcza. Kilka ostatnich lat upłynęło pod znakiem szeregu poważnych przeobrażeń, które w dużym stopniu odbiły się także na regionie, jak np.: ogólnoświatowe spowolnienie gospodarcze, dynamiczny rozwój branż innowacyjnych, rosnące dysproporcje w rozwoju na szczeblu międzyregionalnym i subregionalnym, czy zmiana obserwowanych trendów demograficznych. Duże znaczenie dla województwa mają również procesy zachodzące w jego sąsiedztwie, ze szczególnym uwzględnieniem Niemiec, z którymi (z racji sąsiedztwa) województwo lubuskie jest silnie powiązane gospodarczo, o czym świadczyć może chociażby odsetek kapitału płynącego z Niemiec w liczbie spółek z kapitałem zagranicznym działających na terenie regionu. Szczegółowa analiza zmieniających się uwarunkowań jest zatem niezbędna do opracowania poprawnego, uwzględniającego wszystkie aspekty, programu rozwoju.

Zaktualizowana Strategia Rozwoju Województwa Lubuskiego powinna wyznaczać cele oraz kierunki interwencji, służące podnoszeniu konkurencyjności regionu oraz przełamywaniu strukturalnych problemów gospodarczych i społecznych. Są to wyzwania, którym województwo lubuskie musi sprostać w dobie postępującego procesu globalizacji, nasilającej się konkurencji, informatyzacji wielu sfer życia i rozwoju gospodarki opartej na wiedzy.

Podstawą do wyznaczenia obszarów strategicznej interwencji stanowi diagnoza sytuacji społeczno-gospodarczej województwa. Wskazane indykatorywnie w KSRR obszary problemowe, na których planuje się interwencję polityki regionalnej bezpośrednio z poziomu krajowego, ograniczają się jedynie do przypadków, gdy skala i kompleksowość problemów uzasadnia bezpośrednio zaangażowanie rządu lub, gdy efektywność działań podejmowanych na poziomie regionalnym jest zbyt niska, powinny zostać odzwierciedlone w strategii regionalnej. Natomiast szczegółowe wyznaczenie tych obszarów powinno znaleźć się w Planie Zagospodarowania Przestrzennego Województwa (PZPW). W tym kontekście PZPW i SRW powinny być ze sobą spójne, z zachowaniem nadrzędności dla tego drugiego dokumentu.

1.2 Konieczność uwzględnienia nowych przesłanek prawnych polityki regionalnej

Ustawy i inne akty prawne dotyczące szeroko pojętej polityki regionalnej wpływają zasadniczo na opracowanie dokumentów strategicznych. W miarę możliwości zasygnalizować należy także konsekwencje spodziewanych zmian ważnych dla polityki regionu aktów prawnych, w szczególności tych dotyczących wspierania rozwoju, finansów publicznych oraz samorządu terytorialnego.

Konieczność dokonania aktualizacji strategii rozwoju województwa (SRW) nakłada na samorządy ustawa z dnia 5 czerwca 1998 r. o samorządzie województwa (Dz. U. Nr 142, poz. 1590, z 2001, z późn. zm.). Według zapisów ustawy właściwe samorządy województw mają obowiązek podjąć czynności dostosowawcze w celu zapewnienia spójności zapisów strategii rozwoju województw z dokumentami przyjmowanymi na poziomie krajowym przez Radę Ministrów, tj. Średniookresowej Strategii Rozwoju Kraju, Krajowej Strategii Rozwoju Regionalnego, a także odpowiednich strategii ponadregionalnych.

Potrzeba weryfikacji aktualności SRWL wynika również z zapisów Ustawy z dnia 6 grudnia 2006 roku o zasadach prowadzenia polityki rozwoju (tekst jednolity Dz. U. z 2009 roku, Nr 84 poz.712). Bezpośrednie przesłanki prawne definiuje zapis zawarty w artykule 13. W jego myśl strategię rozwoju województw powinny być spójne ze średniookresową strategią rozwoju kraju, a także określać diagnozę sytuacji na obszarze objętym programowaniem strategicznym, prognozę trendów rozwojowych, zawierać określenie celów rozwoju i wskaźników ich realizacji, a także kierunków interwencji i opis systemów realizacji, włącznie z planem finansowania. Podkreślić należy także stawiany art. 6a ustawy wymóg uwzględniania przepisów dotyczących przeprowadzenia postępowania w sprawie oceny oddziaływania na środowisko.

Na podstawie ustawy o zasadach prowadzenia polityki rozwoju, projekt strategii rozwoju podlega konsultacjom m.in. z jednostkami samorządu terytorialnego oraz partnerami społecznymi i gospodarczymi.

1.3 Dostosowanie aktualizowanej Strategii Rozwoju Województwa Lubuskiego do nowych dokumentów strategicznych szczebla krajowego i ponadnarodowego

Ostatnie lata to także okres powstawania nowych i aktualizacji poprzednich wersji dokumentów strategicznych szczebla europejskiego i krajowego. Nadrzędną pozycję zajmuje wśród nich Strategia Europa 2020, która określa nowe ramy funkcjonowania konkurencyjnej Unii Europejskiej. Istotnymi dla planowania rozwoju regionalnego są dokumenty szczebla krajowego, w tym Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego 2010-2020, przyjęta 13 lipca 2010 r. oraz Długookresowa Strategia Rozwoju Kraju (DSRK) do 2030 r. i Średniookresowa Strategia Rozwoju Kraju (ŚSRK) do 2020 r., których projekty są w trakcie przygotowania. Uwzględnienie wytycznych i rekomendacji płynących z tych dokumentów pozwoli na skorelowanie ich założeń z priorytetami rozwojowymi województwa lubuskiego, a w dalszej perspektywie na korzystanie z nowych narzędzi polityki regionalnej.

Kluczową przesłanką programową dla aktualizacji SRWL jest przyjęcie przez Radę Ministrów Krajowej Strategii Rozwoju Regionalnego 2010-2020: Regiony, Miasta, Obszary wiejskie i zawartej w niej nowej koncepcji realizacji polityki regionalnej.

KSRR stanowi element szerszego systemu programowania rozwoju kraju, jako strategia o charakterze horyzontalnym, ustanawiająca na poziomie krajowym cele rozwojowe w stosunku do terytorium. W związku z tym, niezbędne jest zapewnienie dostosowania strategii rozwoju województw przygotowywanych przez samorządy województw do celów rozwojowych wyznaczonych w dokumentach strategicznych opracowywanych na szczeblu krajowym.

KSRR zakłada zasadniczą modyfikację dotychczas prowadzonej polityki regionalnej i oparcie jej o „**nowy paradygmat polityki regionalnej**”. Oznacza to m.in.

- przejście od polityki regionalnej stanowiącej przede wszystkim kanał redystrybucji środków do polityki ukierunkowanej na wykorzystanie potencjałów endogenicznych terytoriów dla osiągnięcia celów rozwoju kraju – kreowania wzrostu, zatrudnienia i spójności;
- odejście od podziału na polityki inter- i intraregionalną, na rzecz jednej, wspólnej polityki określającej w odniesieniu do terytorium cele dla wszystkich podmiotów publicznych – odejście od modelu krótkoterminowych, odgórnie dystrybuowanych dotacji „dla najmniej

- uprzywilejowanych obszarów” do modelu wieloletnich, zdecentralizowanych polityk rozwojowych ukierunkowanych na wspieranie wszystkich regionów;
- odejście od rozproszonej interwencji do bardziej selektywnych (skoncentrowanych) inwestycji m.in. dzięki zintegrowanym programom dedykowanym obszarom strategicznej interwencji przy zachowaniu integracji przestrzennej prowadzonej w ramach polityki regionalnej;
  - zwiększenie roli szczebla regionalnego w uruchamianiu procesów rozwojowych w systemie wieloszczeblowego zarządzania polityką regionalną;
  - zróżnicowane podejście do różnych typów terytoriów (rozumianych funkcjonalnie), które uwzględnia wielowymiarowość procesów rozwojowych i pozwala na prowadzenie polityki dostosowanej do miejsc z uwzględnieniem ich uwarunkowań społecznych, gospodarczych i środowiskowych.

Zgodnie z przyjętym Planem działań KSRR 2010-2020 (działania 1.1 i 1.2), spójność dokumentów regionalnych (SRW i PZPW) powinna zostać zachowana z krajowymi dokumentami strategicznymi:

- najbardziej istotnymi z punktu widzenia długo- i średniookresowych celów rozwoju kraju, tj. Długookresową Strategią Rozwoju Kraju oraz Średniookresową Strategią Rozwoju Kraju, przy uwzględnieniu aktualizowanego Krajowego Programu Reform;
- dziewięcioma tzw. zintegrowanymi strategiami rozwoju z uwzględnieniem wymiaru terytorialnego, zgodnie z założeniami KSRR;
- Koncepcją Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030 (KPZK).

Odrębną przesłanką formalną aktualizacji SRWL jest zidentyfikowana potrzeba utrzymania horyzontu czasowego strategii rozwoju województwa lubuskiego – do roku 2020, dla której bezpośrednim uzasadnieniem jest:

- potrzeba zapewnienia spójności z perspektywą przyjętą dla nowej Krajowej Strategii Rozwoju Regionalnego oraz aktualizowanej Średniookresowej Strategii Rozwoju Kraju;
- przyjęcie horyzontu obejmującego w całości kolejną perspektywę finansową Unii Europejskiej (tj. 2014-2020);
- przyjęcie horyzontu zbieżnego z horyzontem strategii rozwoju regionalnego większości polskich województw.

Kształt Strategii warunkują również prace prowadzone w obszarze strategicznego programowania na poziomie krajowym wynikające z *Założeń systemu zarządzania rozwojem Polski* oraz *Planu uporządkowania strategii rozwoju*. Dokumenty te są elementami szerszego przedsięwzięcia podjętego przez Rząd, jakim jest uporządkowanie obowiązujących dokumentów strategicznych, tj. strategii i programów rozwoju, w tym programów wieloletnich. Zawierają one koncepcję dotyczącą zoptymalizowania liczby obowiązujących strategii rozwoju. Proponowana koncepcja zakłada ograniczenie liczby strategii rozwoju i polityk – z obecnie obowiązujących 42 dokumentów tego typu – do 9 nowych strategii rozwoju.

1.4 Zmieniające się wyzwania i potrzeby rozwojowe województwa lubuskiego

Stosunkowo długi horyzont czasowy, jaki obejmuje SRWL powoduje, że część założeń i priorytetów rozwojowych staje się nieaktualna, bądź schodzi na dalszy plan w hierarchii ważności już w trakcie jej obowiązywania. Główną przyczyną takiego stanu rzeczy jest nieprzewidywalna w procesie programowania zmienność uwarunkowań społeczno-gospodarczych. Dezaktualizacja części założeń

strategii jest również wynikiem pełnej realizacji części przewidzianych nią zadań. Nowelizacja dokumentu stanowi zatem także reakcję na bieżące potrzeby regionu.

Przystąpienie Polski do Unii Europejskiej, otwarcie granic i rynku pracy może przyczynić się do intensyfikacji procesów integracyjnych regionu z zachodnim sąsiadem i do powstania międzyregionalnego rynku pracy i usług, podobnie jak w wielu innych obszarach przygranicznych w Europie Zachodniej. W procesach tych należy upatrywać zupełnie nowych, bardzo korzystnych uwarunkowań rozwoju województwa lubuskiego, ale także pewnych zagrożeń, związanych chociażby z możliwą, czasową migracją zarobkową mieszkańców.

W sferze rzeczywistych procesów i zjawisk, wpływających na rozwój województwa lubuskiego zidentyfikować można szereg przesłanek oraz czynników potwierdzających zasadność i potrzebę przeglądu strategii regionu oraz jej weryfikacji. Pomimo realizacji wielu przedsięwzięć w ramach wdrażania SRWL, wśród których należy wymienić m.in. inwestycje komunikacyjne (głównie drogowe), w sferze infrastruktury technicznej (oczyszczalnie ścieków, kanalizacja), społecznej, a także dotyczących spójności społecznej i terytorialnej, przed regionem stoją nowe wyzwania, wynikające z konkurencji międzynarodowej i międzyregionalnej. W dynamicznie zmieniającej się rzeczywistości – o rozwoju w coraz większym stopniu decydują zarówno indywidualne aspiracje i kreatywność mieszkańców regionu, jak i procesy toczące się w przestrzeni wolnorynkowej gospodarki, w niewielkim stopniu zależne od interwencji polityk publicznych. Wszystkie te czynniki pośrednio lub bezpośrednio wpływają na efekty gospodarcze i sytuację rynku pracy, a także warunki i jakość życia w regionie – i z tego punktu widzenia wymagają analizy w kontekście weryfikacji strategii rozwoju województwa.

Dokładniejsze rozpoznanie wyjściowej sytuacji społeczno-gospodarczej wraz z określeniem słabych, mocnych, a także szans i zagrożeń oraz sformułowanie wyzwań rozwojowych nastąpi w kolejnych częściach „Założeń aktualizacji Strategii Rozwoju Województwa Lubuskiego”.

1.5 Konieczność uwzględnienia aktualnych danych statystycznych w części diagnostycznej oraz przygotowania prognoz rozwojowych

Potrzeba uwzględnienia aktualnych danych statystycznych jest nawiązaniem i rozszerzeniem poprzedniej przesłanki. Określenie najpilniejszych obszarów interwencji jest bowiem w dużej mierze wykonalne dzięki wnikliwej analizie danych statystycznych zebranych z obszaru całego województwa. Te zaś na przestrzeni lat ulegają znaczącym wahaniom, niejednokrotnie całkowicie zmieniającym obraz danej sytuacji.

Zgodnie z KSRR część diagnostyczna aktualizowanej Strategii (diagnoza sytuacji społeczno-gospodarczej województwa) powinna w większym, niż dotychczas, stopniu uwzględniać wymiar terytorialny, co oznacza w szczególności zawarcie w części diagnostycznej takich elementów jak¹:

- określenie cech struktury przestrzennej województwa,
- określenie różnicowań i specyfiki terytorium województwa (np. obszary funkcjonalne, które nie pokrywają się z granicami administracyjnymi),

---

¹ Opracowano na podstawie *Aktualizacja Strategii Rozwoju Województw z uwzględnieniem uwarunkowań krajowych i unijnych. Przewodnik*, Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, Warszawa 2011, s.13-22.

- analiza potencjałów rozwojowych w ujęciu terytorialnym,
- przedstawienie wpływu terytorialnego realizowanych dotychczas działań rozwojowych w obszarze objętym strategią.

Oprócz kwestii przestrzennych i terytorialnych zakres tematyczny diagnozy sytuacji społeczno-gospodarczej danego województwa może obejmować analizę takich obszarów jak: procesy demograficzne, kapitał ludzki i społeczny, zmiany na rynku pracy, problemy społeczne, aktywność gospodarcza, dostępność, w tym do usług i dóbr publicznych, zdolności instytucjonalne do zarządzania rozwojem czy też ocena dotychczasowych działań realizowanych w ramach polityki regionalnej i w ramach innych polityk sektorowych o wpływie terytorialnym na rozwój danego regionu.

Zgodnie z zapisami KSRR diagnoza sytuacji w danym obszarze tematycznym i w stosunku do określonego terytorium obejmuje także określenie uwarunkowań wewnętrznych i zewnętrznych oraz przewidywań dotyczących przyszłości.

1.6 Uwzględnienie wpływu środków UE na rozwój regionu od roku 2004

W 2011 roku minęło siedem lat, od momentu wstąpienia Polski do Unii Europejskiej. Fakt ten wiązał się między innymi z uzyskaniem szerszego dostępu do funduszy unijnych. Ocena stopnia wpływu tychże środków na poziom rozwoju regionu może mieć istotne znaczenie w planowaniu kolejnych inwestycji.

Badania ewaluacyjne prowadzone przez Ministerstwo Rozwoju Regionalnego² we współpracy z ośrodkami naukowymi pokazują, że w latach 2004-2007 wpływ polityki spójności na rozwój społeczno-gospodarczy kraju był początkowo stosunkowo niewielki i wyraźniej ujawniał się dopiero w końcu okresu. W latach 2009-2010 fundusze europejskie oddziaływały już w istotnym stopniu na wzrost gospodarczy, aktywność inwestycyjną i rynek pracy w Polsce, a także na wewnętrzną i zewnętrzną równowagę gospodarki.

Jak wskazują dane KSI SIMIK w roku 2009 nastąpiło istotne przyspieszenie wydatkowania funduszy unijnych - w Polsce wypłacono ponad 18 mld zł. Województwo lubuskie należało do regionów, w których dokonano największych płatności (tj. prawie 1,2 mld zł), co w odniesieniu do liczby mieszkańców daje najwyższy wskaźnik skierowanych tu środków pomocowych w kraju (1157,08 zł per capita)³. Wobec sukcesów w pozyskiwaniu środków kluczowa staje się ocena rzeczywistego oddziaływania pozyskanych środków na rozwój społeczno-gospodarczy regionu.

W ekspertyzach opracowywanych przez MRR⁴ szacuje się, że środki unijne współfinansujące liczne przedsięwzięcia miały istotne znaczenie dla łagodzenia skutków spowolnienia gospodarczego w Polsce i niemal w połowie przyczyniły się do osiągniętego w 2009 r. tempa wzrostu. Jeszcze silniejsze niż w latach 2004-2010 ma być oddziaływanie na rozwój społeczno-gospodarczy Polski w prognozowanym okresie do 2015. Wynika to nie tylko z wielkości środków do wykorzystania, lecz również z kumulacji efektów wdrażania kolejnych programów, ujawniania się nowych płaszczyzn oddziaływania i efektów opóźnionych.

² *Wpływ funduszy europejskich na gospodarkę polskich regionów i konwergencję z krajami UE. Raport 2010*, Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, Warszawa, 2010.

³ Dane KSI SIMIK (wg stanu na 31.12.2009 r.) [w:] *Wpływ funduszy europejskich na gospodarkę ...*, op. cit, s. 36.

⁴ *Wpływ funduszy europejskich na gospodarkę...*, op. cit.

1.7 Przygotowanie do nowego okresu programowania UE w latach 2014-2020

Rozpoczęcie nowego okresu programowania w Unii Europejskiej wymusza potrzebę dostosowania założeń dokumentu strategicznego. Trwająca obecnie dyskusja nad pożądanym kierunkiem zmian w polityce spójności Unii Europejskiej warunkuje kształt przyszłych programów operacyjnych i zasad prowadzenia polityki regionalnej zarówno na poziomie międzynarodowym, jak i krajowym.

W dniu 10 listopada 2010 r. Komisja Europejska przedstawiła V Raport Kohezyjny, czyli najnowsze sprawozdanie w sprawie spójności gospodarczej, społecznej i terytorialnej Unii Europejskiej, ukazujące w jaki sposób polityka spójności przyczynia się do wzrostu gospodarczego i poprawy konkurencyjności Europy oraz wzrostu zatrudnienia i dobrobytu wśród jej mieszkańców, przy uwzględnieniu wszystkich wymogów wzrostu zrównoważonego. Wśród najważniejszych tematów najnowszego raportu znalazły się:

- analiza różnic między regionami,
- wkład UE oraz władz krajowych i regionalnych na rzecz spójności,
- skutki polityki spójności,
- polityka spójności po 2013 r.

V Raport Kohezyjny to jeden z najważniejszych dokumentów rozpoczynających dyskusję nad kształtem polityki spójności w przyszłości, warunkujący zasady nowego okresu programowania UE. Wnioski płynące z V Raportu Kohezyjnego implikują szereg zmian nie bez znaczenia dla polityki regionów. Kluczowe wnioski wynikające z V Raportu Kohezyjnego to:

- wprowadzenie Wspólnych Ram Strategicznych (WRS),
- zastąpienie obecnych Narodowych Strategicznych Ram Odniesienia nowym Partnerskim Kontraktem Rozwojowym i Inwestycyjnym,
- silna koncentracja tematyczna według celów Strategii Europa 2020,
- dążenie do zwiększenia skuteczności tej polityki poprzez mechanizmy warunkowości,
- zaangażowanie polityki spójności we wspieranie nowego systemu zarządzania gospodarczego (wzmocnienie Paktu Stabilności i Wzrostu oraz powiązanie sprawozdawczości w Polityce Spójności z Europejskim Okresem Oceny),
- wzmocnienie podejścia opartego na rezultatach,
- rozwijanie nowych form wsparcia finansowego przez szersze zastosowanie instrumentów inżynierii finansowej i łączeniu ich z grantami,
- dalszy rozwój instrumentów przeznaczonych dla obszarów funkcjonalnych, w tym miejskich, wiejskich i powiązań między nimi.

1.8 Wykorzystanie dorobku województwa lubuskiego w zakresie programowania strategicznego

Województwo lubuskie posiada kilkunastoletnią praktykę w obszarze tworzenia koncepcji rozwoju regionalnego. W marcu 2000 roku, a zatem już półtora roku po wejściu w życie ustawy regulującej potrzebę prowadzenia polityki regionalnej w oparciu o strategię rozwoju, Sejmik Województwa przyjął pierwszą Strategię Rozwoju Województwa Lubuskiego. Dokument ten został zastąpiony w 2005 roku zaktualizowaną SRWL z horyzontem czasowym do 2020 roku. Zarząd Województwa odpowiada także za prawidłowe i efektywne wdrożenie Lubuskiego Regionalnego Programu Operacyjnego na lata 2007 - 2013. Program skupia się na priorytetach z zakresu rozwoju i modernizacji infrastruktury transportowej,

społecznej, turystycznej i kulturowej, a także wzmocnienie potencjału innowacyjnego lubuskich przedsiębiorstw i ochronę zasobów środowiska naturalnego. W ramach LRPO region otrzymał ponad 400 milionów Euro na realizację celów programu oraz 200 mln zł dodatkowo w ramach Krajowej Rezerwy Wykonania, natomiast w ramach komponentu regionalnego POKL – 180 milionów Euro. Ponadto województwo lubuskie posiada ważny dorobek w programowaniu rozwoju obszaru transgranicznego w zakresie takich programów, jak Phare CBC, Interreg IIIA, Program Operacyjny Współpracy Transgranicznej Rzeczpospolita Polska (Województwo Lubuskie) – Niemcy (Brandenburgia), Program Operacyjny Współpracy Transgranicznej Polska (Województwo Lubuskie i Województwo Dolnośląskie) – Niemcy (Saksonia). Dopełnieniem są liczne programy i strategie sektorowe, uzupełniające kierunki działań zawarte w SRWL.

Ważną rolę w procesie wyznaczania strategicznych kierunków rozwoju województwa lubuskiego odgrywa Rada do spraw rozwoju Województwa Lubuskiego powołana przez Zarząd Województwa uchwałą z 17 listopada 2009. Rada ta jest organem opiniodawczo-doradczym Zarządu Województwa w zakresie:

- wspierania działań samorządu w dziedzinie planowania rozwoju województwa lubuskiego,
- opiniowania ważnych inicjatyw wspierających rozwój regionu,
- konsultowania aktualnych priorytetów rozwoju województwa i ich zgodności z zapisami dokumentów strategicznych kraju,
- wspierania Zarządu Województwa w monitorowaniu i ewaluacji Strategii Rozwoju Województwa Lubuskiego,
- współpracy przy opracowaniu i wdrażaniu aktualizacji Strategii Rozwoju Województwa Lubuskiego.

W skład Rady wchodzi szefowie organów administracji samorządowej, administracji rządowej, uczelni wyższych i jednostek badawczo-rozwojowych, organizacji pozarządowych oraz lubuskich przedsiębiorców.

Należy również zwrócić uwagę na znaczne zmiany w zakresie tworzenia koncepcji rozwoju regionalnego, jaki wprowadziła KSRR. Dokument ten przewiduje wprowadzenie nowego modelu relacji między wszystkimi uczestnikami procesów rozwojowych, poprzez oparcie systemu realizacji polityki regionalnej o zasadę wieloszczeblowego zarządzania procesami rozwojowymi. Ponadto, KSRR przewiduje stworzenie systemu instytucjonalnego, organizację procesów rozwojowych oraz wykorzystanie instrumentów wykonawczych, które warunkują efektywną realizację polityki regionalnej. W efekcie, ze względu na nowatorskie rozwiązania dotyczące zarządzania rozwojem regionalnym opis systemu realizacji KSRR zawiera wiele elementów, które wymagają uwzględnienia w strategiach rozwoju województw. Należą do nich:

- rola i kompetencje samorządu województwa w realizacji polityki regionalnej i relacje między nim a innymi podmiotami publicznymi i niepublicznymi występującymi w wieloszczeblowym systemie zarządzania rozwojem, (podrozdział 7.2. KSRR Podmioty zaangażowane w realizację KSRR);
- umiejscowienie SRW w szerszym kontekście krajowego systemu strategicznego programowania oraz wskazanie i opis dokumentów służących jej wdrożeniu (podrozdział 7.2.9

KSRR Strategiczne dokumenty polityki rozwoju powiązane z KSRR oraz 7.2.10 Dokumenty wdrożeniowe KSRR);

- mechanizmy koordynacji na poziomie regionalnym, w tym nowe instrumenty koordynacji tj. kontrakt terytorialny (podrozdział 7.3. KSRR Mechanizmy koordynacji horyzontalnej i wieloszczeblowej);
- nowe instytucje (podrozdział 7.4.1. KSRR Krajowe Forum Terytorialne i 7.5.1. KSRR Obserwatoria rozwoju terytorialnego);
- nowe rozwiązania systemowe dotyczące przede wszystkim systemu wdrażania, monitorowania i ewaluacji (podrozdział 7.4.2. Raport strategiczny, 7.4.3 Powiązanie przekazywania środków finansowych od osiągania założonych efektów rzeczowych w określonych czasie, 7.5 System monitorowania i ewaluacji polityki regionalnej, 7.6 Instytucje wdrożeniowe KSRR).

1.9 Koordynowanie polityk sektorowych na poziomie regionalnym

Pojęcie polityki sektorowej dotyczy wszelkich działań państwa skupiających się wokół jednej z dziedzin działalności. Na poziomie regionu konieczna jest lepsza koordynacja poszczególnych polityk sektorowych wokół strategicznych celów rozwoju województwa lubuskiego. Ważne w tej kwestii jest zwłaszcza powiązanie lubuskiego planu zagospodarowania przestrzennego z zapisami zawartymi w strategii rozwoju, w celu zapewnienia spójności pomiędzy strategicznymi dokumentami samorządu województwa oraz odzwierciedlenia celów rozwoju społeczno-gospodarczego województwa w przestrzeni regionalnej.

W celu zapewnienia spójności wyzwań dla rozwoju województwa lubuskiego warto dokonać przeglądu i uwzględnienia zapisów kluczowych, uzupełniających się regionalnych sektorowych strategii i programów, w tym w szczególności:

- Strategii Rozwoju Turystyki w Województwie Lubuskim na lata 2006-2013;
- Strategii Rozwoju Transportu Województwa Lubuskiego z horyzontem czasowym do 2015 r.;
- Strategii Polityki Społecznej Województwa Lubuskiego na lata 2005-2013;
- Strategii Rozwoju Kultury Województwa Lubuskiego;
- Lubuskiej Regionalnej Strategii Innowacji;
- Lubuskiej Strategii Ochrony Zdrowia na lata 2010-2013;
- Programu Rozwoju Społeczeństwa Informacyjnego 2010-2015;
- Strategii Energetycznej Województwa Lubuskiego;
- i innych.

W nawiązaniu do KSRR należy uwzględnić w Strategii Rozwoju Województwa Lubuskiego założenia dotyczące polityki miejskiej oraz rozwoju obszarów wiejskich i rolnictwa na poziomie regionalnym – w kontekście projektowanych instrumentów prawnych wspierania tych obszarów.

2. WPŁYW EUROPEJSKICH, KRAJOWYCH I REGIONALNYCH DOKUMENTÓW STRATEGICZNYCH NA STRATEGIĘ ROZWOJU WOJEWÓDZTWA LUBUSKIEGO

W programowaniu strategicznym województwa lubuskiego do roku 2020 należy uwzględniać zewnętrzny kontekst społeczno-gospodarczy, który będzie miał istotne znaczenie dla ścieżki rozwoju regionu. W związku z tym istotne jest odniesienie się w Strategii Rozwoju Województwa Lubuskiego do zapisów najważniejszych dokumentów programowych zarówno wspólnotowych, jak i polskich, o średniookresowym i długookresowym charakterze, przede wszystkim o horyzoncie czasowym roku 2020.

Nadrzędność dokumentów strategicznych wynika głównie z ustawy o zasadach prowadzenia polityki rozwoju. Jednocześnie, zgodnie z wytycznymi rządowymi, większy nacisk należy położyć na spójność programowania strategicznego i planowania przestrzennego. Warto dodać, że programowanie strategiczne wytycza kierunki programowania operacyjnego. Kluczowe dokumenty strategiczne szczebla krajowego i regionalnego muszą być spójne ze Strategią Europa 2020, przyjętą przez wszystkie kraje członkowskie Unii Europejskiej.

2.1 Dokumenty strategiczne poziomu międzynarodowego

2.1.1 Strategia Europa 2020

Strategia na rzecz inteligentnego i zrównoważonego rozwoju sprzyjającego włączeniu społecznemu „Europa 2020”, przyjęta przez Radę Europejską dnia 17 czerwca 2010 r., to kluczowy dokument dla średniookresowej strategii rozwoju kraju w kontekście członkostwa Polski w Unii Europejskiej, a także dokument o znaczeniu fundamentalnym dla rozwoju UE w ciągu najbliższej dekady.

Strategia „Europa 2020” jest programem rozwoju społeczno-gospodarczego Unii Europejskiej (UE), który zastąpił realizowaną od 2000 r., zmodyfikowaną pięć lat później, Strategię Lizbońską. Dokument przedstawia czynniki o największym znaczeniu dla ożywienia gospodarki Unii Europejskiej i rekomendacje dla wyjścia z kryzysu. Komisja Europejska zaproponowała pięć wymiernych celów UE na rok 2020. Obejmują one: **zatrudnienie, badania i innowacje, zmiany klimatu i energię, edukację oraz walkę z ubóstwem**. Strategia Europa 2020 jest dokumentem według którego w ciągu najbliższych 10 lat Unia Europejska skupi się na osiągnięciu wzrostu opartego na wiedzy i innowacjach (rozwój inteligentny), na rozwoju gospodarki niskoemisyjnej (rozwój zrównoważony) oraz zachowaniu spójności gospodarczej, społecznej i terytorialnej (rozwój sprzyjający włączeniu społecznemu). Realizację priorytetów ma zapewnić siedem projektów przewodnich, które umożliwią postępy w ramach każdego z priorytetów tematycznych: „Unia innowacji”, „Młodzież w drodze”, „Europejska agenda cyfrowa”, „Europa efektywnie korzystająca z zasobów”, „Polityka przemysłowa w erze globalizacji”, „Program na rzecz nowych umiejętności i zatrudnienia”, „Europejski program walki z ubóstwem”.

Strategia Europa 2020 określa podstawowe, nadrzędne i wymierne cele, które winny być osiągnięte w ramach UE do 2020 roku:

- wskaźnik zatrudnienia osób w wieku 20-64 lat powinien wynosić 75%;
- 3% PKB Unii powinno być przeznaczane na badania i rozwój;

- należy osiągać cele „20/20/20” w zakresie klimatu i energii (w tym ograniczenie emisji dwutlenku węgla nawet o 30%, jeśli pozwolą na to warunki);
- ograniczenie liczby osób przedwcześnie kończących naukę szkolną do 10%, oraz wzrost odsetka osób z wyższym wykształceniem w młodym pokoleniu do 40%;
- zmniejszenie liczby osób zagrożonych ubóstwem o 20 mln.

Zgodnie ze Strategią Europa 2020 kraje członkowie UE powinny zwiększyć innowacyjność swoich gospodarek. Jak wynika z diagnozy społeczno-gospodarczej województwa lubuskiego, region uzyskuje słabe wskaźniki w zakresie innowacyjności (np. w sferze nakładów i zatrudnienia w sferze B+R). W strategii rozwoju województwa ważne miejsce zajmuje tworzenie gospodarki innowacyjnej. W polityce rozwoju do roku 2020 powinna nastąpić intensyfikacja kierunków interwencji, które zgodne są ze Strategią Eurpa 2020, m.in. wspomaganie przekształcania innowacyjnych pomysłów w nowe produkty i usługi, kojarzenie innowacyjnych partnerstw krajowych i zagranicznych na rzecz przyspieszenia rozwoju sektora B+R, wspieranie sieciowania współpracy naukowo-badawczej ośrodków regionalnych z krajowymi i międzynarodowymi, wspieranie rozwoju systemu szkolnictwa nastawionego na innowacyjne myślenie i podejście do nauki. Działania na rzecz wzrostu innowacyjności podejmowane będą w poszczególnych sektorach przemysłu i usług, ze szczególnym uwzględnieniem sektora energetycznego i ochrony środowiska, w celu poprawy efektywności wykorzystywania zasobów i rozwoju zrównoważonego.

Jednym z zasadniczych czynników tworzących gospodarkę innowacyjną i konkurencyjną jest kapitał ludzki. Wśród kierunków interwencji wpisanych w strategię regionalną i zgodnych ze Strategią Europa 2020, znajdują się m.in. takie jak: podniesienie jakości kształcenia na wszystkich poziomach nauczania, rozwój kształcenia ustawicznego i usług edukacyjnych, ze szczególnym uwzględnieniem obszarów wiejskich, działania zmierzające do ograniczenia liczby osób przedwcześnie kończących naukę szkolną, wzmocnienie połączenia systemu edukacji z potrzebami rynku pracy, a także działania wprowadzające i przygotowujące osoby na każdym szczeblu edukacji do podejmowania właściwych wyborów dalszego kształcenia oraz podnoszenia własnych kwalifikacji.

Lubuszanie w XXI. w. stać się muszą społeczeństwem informacyjnym, aby sprostać wymogom współczesnego świata. Wymaga to podejmowania działań na rzecz m.in. zapobiegania pogłębianiu się wykluczenia cyfrowego, poprzez przyspieszenie działań mających na celu informatyzację regionu (w tym rozbudowa infrastruktury teleinformatycznej), intensyfikacji informatyzacji procedur w administracji publicznej, wspierania rozpowszechniania wiedzy za pośrednictwem sieci (e-learning), prowadzenia działalności gospodarczej z wykorzystaniem instrumentów informatycznych, w tym usług on-line.

Prowadzenie polityki rozwoju przez władze samorządu województwa zgodnie z wytycznymi Strategii Europa 2020 wymaga także wspierania gospodarki efektywniej korzystającej z zasobów, bardziej przyjaznej środowisku i bardziej konkurencyjnej. Produkcja powinna efektywniej wykorzystywać zasoby przy jednoczesnym zwiększeniu konkurencyjności. Wymaga to m.in. zachęcania do zmiany metod produkcji i konsumpcji, m.in. przez zamówienia publiczne.

Diagnoza strategiczna województwa lubuskiego wskaże obszary interwencji wymagające działań zwiększających spójność społeczną i terytorialną, co spójne jest z realizacją unijnej polityki rozwoju sprzyjającej włączeniu społecznemu. Wymaga to wspierania gospodarki o wysokim poziomie zatrudnienia, zapewniającej zwiększenie aktywności zawodowej, podnoszenie kwalifikacji i walkę z ubóstwem.

2.1.2 Krajowy Program Reform

Podstawowymi instrumentami realizacji celów Strategii „Europa 2020” są opracowywane przez państwa członkowskie UE Krajowe Programy Reform (KPR). Rada Ministrów przyjęła Krajowy Program Reform na rzecz realizacji strategii „Europa 2020” 26 kwietnia 2011 r. KPR ma na celu z jednej strony, odrabianie zaległości rozwojowych (skracanie dystansu infrastrukturalnego w transporcie, energetyce, telekomunikacji, infrastrukturze społecznej oraz podniesienie jakości stanowionego prawa i usług świadczonych przez administrację publiczną), a z drugiej skupia się na tworzeniu nowych przewag konkurencyjnych (opartych o poprawę zdolności innowacyjnych przedsiębiorstw oraz społeczeństwa, ściślejsze powiązanie sektora nauki i szkolnictwa wyższego ze sferą gospodarki, rozwój nowych technologii i powszechny dostęp do Internetu).

W korelacji ze Strategią Europa 2020, Krajowy Program Reform przyjął następujące cele, służące jej realizacji:

- zatrudnienie osób w wieku 20-64 lat na poziomie 71%;
- przeznaczenie 1,7% PKB na inwestycje w B+R;
- zmniejszenie zużycia energii pierwotnej do poziomu ok. 96 Mtoe, zwiększenie wykorzystania OZE, redukcja emisji CO₂;
- zmniejszenie do 4,5% odsetka osób wczesnie kończących naukę; zwiększenie do 45% odsetka osób z młodego pokolenia posiadających wykształcenie wyższe;
- obniżenie o 1,5 mln liczby osób zagrożonych ubóstwem lub/i deprawacją materialną lub/i żyjących w gospodarstwach domowych bez osób pracujących lub/i o niskiej intensywności pracy.

Wśród priorytetów zaplanowanych w KPR, ważnych w dalszym rozwoju województwa lubuskiego wymienić można:

- zapewnienie synergii i komplementarności inwestycji infrastrukturalnych, tj. identyfikacja barier infrastrukturalnych hamujących dyfuzję z ośrodków wzrostu gospodarczego na otaczające regiony oraz harmonizacja inwestycji infrastrukturalnych z priorytetami rozwoju na poziomie krajowym oraz regionalnym;
- wspieranie i rozwój energetycznych projektów infrastrukturalnych, istotnych z punktu widzenia wzmocnienia bezpieczeństwa dostaw surowców energetycznych;
- rozwój sieci teleinformatycznej, w tym zwłaszcza zapewnienie dostępu do Internetu szerokopasmowego;
- rozwój infrastruktury społecznej, w tym infrastruktury ochrony zdrowia i kultury i edukacji;
- dalszą redukcję obciążeń administracyjnych oraz upraszczanie regulacji gospodarczych, którym podlegają przedsiębiorcy;
- efektywną alokację i zwiększanie dostępu do kapitału;

- zwiększanie mobilności przestrzennej pracowników i osób poszukujących pracy poprzez: rozwój infrastruktury transportowej sprzyjającej mobilności wahadłowej i zwiększenie dostępu do mieszkań; rozwój programów stypendialnych dla młodzieży wiejskiej, podejmującej naukę poza miejscem zamieszkania, z uwzględnieniem skutecznych mechanizmów zachęcających stypendystów do powrotów do miejsc pochodzenia;
- rozwój kapitału ludzkiego i społecznego, zwiększenie mobilności sektorowej osób, w tym zwłaszcza pomiędzy sektorem kształcenia, szkolenia i nauki a gospodarką; kształtowanie postaw przedsiębiorczych i innowacyjnych oraz ukierunkowanych na współpracę;
- ułatwianie dostępu wszystkim osobom, także nieaktywnych zawodowo, do różnych źródeł wiedzy, zapewnienie możliwości uczenia się przez całe życie (ang. lifelong learning – LLL).

2.2 Dokumenty strategiczne poziomu krajowego

2.2.1 Średniookresowa Strategia Rozwoju Kraju

Strategia Rozwoju Województwa Lubuskiego zgodnie z ustawą o zasadach prowadzenia polityki rozwoju powinna uwzględniać cele Średniookresowej Strategii Rozwoju Kraju, Krajowej Strategii Rozwoju Regionalnego, a także odpowiednich strategii ponadregionalnych.

Dokumentem obowiązującym jest Strategia Rozwoju Kraju 2007-2015 (SRK). Jako główny cel SRK określono podniesienie poziomu i jakości życia mieszkańców Polski. W dokumencie zidentyfikowano sześć priorytetów: (1) wzrost konkurencyjności i innowacyjności gospodarki, (2) poprawę infrastruktury technicznej i społecznej, (3) wzrost zatrudnienia i podniesienie jego jakości, (4) budowę zintegrowanej wspólnoty społecznej i jej bezpieczeństwa, (5) rozwój obszarów wiejskich oraz (6) rozwój regionalny i podniesienie spójności terytorialnej. Dla każdego z tych priorytetów określono najważniejsze kierunki działań. Kierunki te zostały określone w układzie sektorowym, a praktycznie problemy polityki regionalnej zostały skoncentrowane w ramach priorytetu szóstego. Pomimo tego, że priorytet 1 zakładał podwyższenie konkurencyjności przedsiębiorstw i regionów, w SRK nie znalazł się żaden kierunek odnoszący się do regionów. W ramach priorytetu 3 zapisano dwa kierunki działań o odniesieniach terytorialnych: wzrost mobilności zasobów pracy oraz prowadzenie efektywnej polityki migracyjnej. W ramach priorytetu 4 zaproponowano wspieranie samoorganizacji społeczności lokalnych. W ramach priorytetu dotyczącego obszarów wiejskich określono trzy kierunki działań: (1) rozwój i poprawę infrastruktury technicznej na obszarach wiejskich, (2) wzrost jakości kapitału ludzkiego oraz aktywizację zawodową mieszkańców wsi, a także (3) rozwój przedsiębiorczości i zwiększenie atrakcyjności inwestycyjnej obszarów wiejskich.

W SRK zapisano, że celem polityki regionalnej państwa w latach 2007-2015 jest tworzenie warunków dla wzrostu konkurencyjności wszystkich regionów w taki sposób, aby sprzyjać spójności ekonomicznej, społecznej i terytorialnej oraz dążyć do wyrównywania szans rozwojowych wszystkich regionów. Wskazano, że dla osiągnięcia celów rozwojowych Polski istotne jest: zapewnienie ładu przestrzennego kraju, decentralizacja procesów rozwojowych i idąca za tym decentralizacja finansów publicznych, rozwój obszarów metropolitalnych jako „lokomotywy” postępu, a także rozwój obszarów wiejskich, które stanowią obszar marginalizacji. Za podstawowy kierunek polityki regionalnej przyjęto podniesienie konkurencyjności gospodarczej regionów poprzez wsparcie: rozbudowy infrastruktury, działalności

badawczo-rozwojowej jednostek naukowych i przedsiębiorstw, rozwoju instytucji szkoleniowych i innych działających na rzecz poprawy kapitału ludzkiego, upowszechnienia dostępu do usług elektronicznych, a także rozwoju regionalnej przedsiębiorczości i stymulowania rozwoju gron przedsiębiorczości, w tym w sferze turystyki. Drugi podstawowy kierunek polityki to wyrównywanie szans rozwojowych tych obszarów które bez pomocy państwa skazane są na marginalizację: wiejskie, zwłaszcza popegeerowskie, koncentracji przemysłu, poprzemysłowe i powojkowe, cechujące się niekorzystnymi warunkami położenia przyrodniczego, wymagające szczególnych działań na rzecz poprawy stanu środowiska przyrodniczego. Bardzo dużo uwagi w tym kontekście poświęcono wspieraniu rozwoju społeczno-gospodarczego pięciu województw Polski Wschodniej.

W charakterystyce województwa lubuskiego, zawartej w strategii podkreślono, że jest to jedno z najmniejszych województw, następuje rozwój branż na bazie surowców, cechuje je niski poziom innowacyjności oraz najwyższy stopień zalesienia, jego walory przyrodnicze i zabytki są atutami turystycznymi. Zaplanowano wówczas, że województwo wspierane będzie w działaniach zmierzających do integracji jego dwóch największych miast: Gorzowa Wielkopolskiego i Zielonej Góry (m. in. poprzez poprawę ich relacji transportowych), a także wzmacniany będzie potencjał naukowo-badawczy i akademicki regionu, również w jego wymiarze transgranicznym. Niezbędnym elementem rozwoju regionu jest wzmocnienie sieci instytucji wspierających przedsiębiorczość, w tym na obszarach wiejskich. Istotnym elementem polityki regionalnej państwa stać się miała poprawa warunków żeglugowych na Dolnej Odrze. Potencjał województwa miał być również wykorzystywany poprzez współpracę przygraniczną i rozwój turystyki. Wspierane miałyby być także działania na rzecz utrzymania wysokiej jakości zasobów przyrodniczych i wykorzystania ich jako potencjału rozwojowego regionu.

Po przyjęciu w 2009 r. przez Radę Ministrów dokumentu *Założenia systemu zarządzania rozwojem Polski* przystąpiono do aktualizacji bądź opracowania najważniejszych dokumentów strategicznych nakreślających średnio- i długookresową wizję rozwoju kraju (DSRK, KPZK, aktualizacja ŚSRK).

Aktualizacja Strategii Rozwoju Kraju 2007-2015 ma na celu dostosowanie obowiązującej strategii średniookresowej do zmienionej sytuacji makroekonomicznej w Polsce, Europie i na świecie; nowego ładu planowania strategicznego i przestrzennego; strategii długoterminowej oraz okresu programowania UE (2014-2020). Średniookresowa Strategia Rozwoju Kraju ma skupić się na prezentacji w perspektywie dziesięcioletniej (do 2020 roku) działań koniecznych do podjęcia w sferach gospodarczej, społecznej i legislacyjnej. ŚRKS cechować się będzie silniejszymi powiązaniem z realiami społecznymi i przechodzeniem do nowego modelu rozwoju kraju.⁵

Podstawową grupą dokumentów istotnych dla Średniookresowej Strategii Rozwoju Kraju, są powstające równoległe z nią: Długookresowa Strategia Rozwoju Kraju, zespół zintegrowanych strategii rozwoju oraz nowy Krajowy Program Reform.

2.2.2 Długookresowa Strategia Rozwoju Kraju

Zaprezentowany w czerwcu 2009 r. rządowy „Raport Polska 2030. Wyzwania rozwojowe” stał się podstawą do sformułowania długofalowej strategii. Do najważniejszych wyzwań, jakie zostały tam

⁵ Na podstawie informacji zawartych na stronie internetowej Zespołu Doradców Strategicznych Prezesa Rady Ministrów, http://www.zdp.kprm.gov.pl/userfiles/DSRK_Komitet%20Koordynacyjny_v07.pdf

wskazane należą: stabilny, wysoki wzrost gospodarczy; sytuacja demograficzna; wysoka aktywność zawodowa oraz adaptacyjność zasobów pracy; odpowiedni poziom infrastruktury; bezpieczeństwo energetyczno-klimatyczne; gospodarka oparta na wiedzy oraz rozwój kapitału intelektualnego; solidarność i spójność regionalna; poprawa spójności społecznej; sprawne państwo oraz wzrost kapitału społecznego.

DSRK wprowadza nowy paradygmat, stanowiący znaczne przewartościowanie w sposobie postrzegania oraz strategicznego zarządzania rozwojem kraju. Będzie ona pierwszą strategią długookresową, programującą w całościowy sposób funkcjonowanie państwa wokół celów rozwojowych oraz posiadającą instrumenty realizacyjne w średnim okresie w postaci SRK, strategii zintegrowanych oraz poszczególnych programów rozwoju.

DSRK wyznacza dla aktualizowanej SRK 2011-2020 strategiczny horyzont, podczas gdy powstające koncepcja oraz plan zagospodarowania przestrzennego kraju terytorialnie porządkują i wyznaczają ramy tego, co i w jaki sposób jest możliwe w danym miejscu i w danym okresie. Ważnym punktem odniesienia pozostaje perspektywa europejska i wyznaczone w „Europa 2020” cele rozwoju inteligentnego, zrównoważonego i sprzyjającego włączeniu społecznemu.

Na podstawie danych uzyskanych w Ministerstwie Rozwoju Regionalnego można stwierdzić, iż stopień przygotowania DSRK i ŚSRK nie wyszedł poza fazę projektową. W stosunku do przyjętego harmonogramu prac, nastąpiły opóźnienia i w pierwszej połowie 2011 roku dokumenty nie zostały przekazane do konsultacji społecznych.

2.2.3 Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego

Celem strategicznym polityki regionalnej określonym w Krajowej Strategii Rozwoju Regionalnego 2010-2020. Regiony, Miasta, Obszary wiejskie (KSRR), przyjętej przez rząd 13 lipca 2010 roku, jest: „efektywne wykorzystywanie specyficznych regionalnych oraz terytorialnych potencjałów rozwojowych dla osiągania celów rozwoju kraju – wzrostu, zatrudnienia i spójności w horyzoncie długookresowym”.

W KSRR rząd przyjął nowy paradygmat polityki regionalnej kładąc nacisk na kilka bardzo istotnych wytycznych:

- wykorzystywanie zasobów endogenicznych regionów (uniezależnianie się od transferów zewnętrznych),
- tworzenie polityk wieloletnich i zdecentralizowanych w przeciwieństwie do dotychczasowych dotacji jednorazowo przeznaczanych na działania krótkoterminowe,
- finansowanie inwestycji wyselekcjonowanych (jako tych działań, które w największym stopniu przyczyniają się do rozwoju społeczno-gospodarczego regionu i powodują jego dyfuzję),
- wieloszczeblowe zarządzanie polityką regionalną – zaangażowanie wielu partnerów przez władze regionalne,
- zróżnicowane podejście do różnych typów regionów – wykorzystywanie specjalizacji regionalnych i subregionalnych oraz reagowanie na specyficzne bariery rozwojowe.

KSRR ustala trzy cele szczegółowe do 2020 roku. W celu 1.: „Wspomaganie wzrostu konkurencyjności regionów” przyjęto następujące kierunki interwencji, ważne dla rozwoju województwa lubuskiego: wzmocnienie funkcji metropolitalnych ośrodków wojewódzkich i integracja ich obszarów funkcjonalnych

dotyczy sfery społecznej, gospodarki, turystyki, nauki, edukacji i kultury, tworzenie warunków dla rozprzestrzeniania procesów rozwojowych i zwiększania ich absorpcji poza ośrodkami wojewódzkimi, budowa podstaw konkurencyjności województw.

Cel 2.: „Budowanie spójności terytorialnej i przeciwdziałanie procesom marginalizacji na obszarach problemowych” polega na interweniowaniu na tych obszarach Polski, które charakteryzują się niskimi wskaźnikami sytuacji społeczno-gospodarczej, najmniej korzystnym usytuowaniem geograficznym względem głównych ośrodków wzrostu i zatrudnienia oraz niekorzystnymi przewidywaniami z punktu widzenia perspektyw rozwojowych i poziomu życia mieszkańców.

W celu 3.: „Tworzenie warunków dla skutecznej, efektywnej i partnerskiej realizacji działań rozwojowych ukierunkowanych terytorialnie” ważne jest kreowanie warunków instytucjonalno-prawnych dla realizacji działań prorozwojowych w Polsce przez wzmacnianie wymiaru strategicznego polityki regionalnej, poprawę jakości zarządzania politykami publicznymi, w tym ich właściwe ukierunkowanie terytorialne, zapewnianie odpowiednich mechanizmów kooperacji i koordynacji w systemie wieloszczeblowego zarządzania oraz przez tworzenie sieci współpracy między różnymi podmiotami zaangażowanymi w realizację tej polityki, co służyć ma zarazem budowaniu kapitału społecznego, jak i wzmacnianiu odpowiednich kompetencji i zdolności do zarządzania rozwojem.

Prezentowany w dokumencie układ celów odzwierciedla podstawowe obszary oddziaływania KSRR do 2020 roku i tworzy triadę celów przyjętych przez rząd dla polityki regionalnej: konkurencyjność – spójność – sprawność.

Realizacja zapisów KSRR w Strategii Rozwoju Województwa Lubuskiego, będzie polegać m.in. na:

- podnoszeniu konkurencyjności i wzmacnianiu funkcji miejskich głównych ośrodków regionalnych województwa – Zielona Góra, Gorzów Wlkp. – kreowanie efektu synergii poprzez uzupełnianie funkcji i współpracę z sąsiednimi ośrodkami metropolitalnymi,
- podjęciu zintegrowanych działań względem miast o znaczeniu subregionalnym, celem budowania ich potencjału absorpcyjnego, a tym samym do realizacji koncepcji dyfuzji wzrostu,
- stymulowaniu współpracy miast położonych w bezpośrednim sąsiedztwie po dwóch stronach granicy, takich jak Słubice i Frankfurt, jako ośrodków strategicznych gospodarczo i kulturowo dla obszarów transgranicznych,
- monitorowaniu i podejmowaniu działań niwelujących nadmierne zróżnicowanie przestrzenne wewnątrz regionu w zakresie dostępności komunikacyjnej oraz usług publicznych,
- utworzeniu wieloszczeblowego systemu zarządzania poprzez przypisanie umiejętności i wiedzy poszczególnym stronom systemu, zwłaszcza w odniesieniu do regionów, miast oraz samorządów lokalnych,
- wzmocnieniu administracji publicznej jako systemu zarządzania rozwojem,
- zwiększeniu nacisku na kształtowanie postaw przedsiębiorczych wśród młodzieży oraz promowanie przedmiotów nauk ścisłych,
- tworzeniu warunków dla pozyskiwania większej liczby przedsiębiorstw zagranicznych, lokowania nowych inwestycji na terenie województwa lubuskiego,
- intensywniejszemu wsparciu już istniejącej przedsiębiorczości oraz zachęta do zakładania nowych firm, głównie w branżach wysokich technologii,

- wspieraniu rozwoju stref aktywności gospodarczej, parków przemysłowo-technologicznych, klastrów jako korzystnej formy powiązań, dającej skupionym przedsiębiorstwom, w zależności od zasobów, trwałą przewagę konkurencyjną, w tym także na młodych rynkach, np. w obszarze wysokich technologii,
- systematycznemu wzmocnieniu współpracy między instytucjami naukowymi i przedsiębiorstwami sektora B+R oraz wzrost nakładów na rozwój sektora B+R.

2.2.4 Projekt Koncepcji Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030

W styczniu br. Ministerstwo Rozwoju Regionalnego przedstawiło projekt Koncepcji Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030 (KPZK), najważniejszego długookresowego, krajowego dokumentu strategicznego, dotyczącego zagospodarowania przestrzennego. Celem strategicznym polityki przestrzennego zagospodarowania, zgodnie z projektem KPZK kraju jest efektywne wykorzystanie przestrzeni kraju i jej terytorialnie zróżnicowanych potencjałów rozwojowych dla osiągania celów rozwojowych kraju – wzrostu, konkurencyjności, zatrudnienia i spójności w horyzoncie długookresowym. W dokumencie przyjęto sześć celów polityki przestrzennego zagospodarowania kraju, określających zakres i hierarchię podstawowych wartości przyjmowanych w ocenie stanu i przemian przestrzennego zagospodarowania kraju:

1. Podwyższenie konkurencyjności głównych ośrodków miejskich Polski w przestrzeni europejskiej poprzez ich integrację funkcjonalną przy zachowaniu policentrycznej struktury systemu osadniczego sprzyjającej spójności;
2. Poprawa spójności wewnętrznej kraju poprzez promowanie integracji funkcjonalnej, tworzenie warunków dla rozprzestrzeniania się czynników rozwoju oraz wykorzystanie potencjału wewnętrznego wszystkich terytoriów;
3. Poprawa dostępności terytorialnej kraju w różnych skalach przestrzennych poprzez rozwijanie infrastruktury transportowej i telekomunikacyjnej;
4. Kształtowanie struktur przestrzennych wspierających osiągnięcie i utrzymanie wysokiej jakości środowiska przyrodniczego i walorów krajobrazowych Polski;
5. Zwiększenie odporności struktury przestrzennej kraju na zagrożenia naturalne i utraty bezpieczeństwa energetycznego oraz kształtowanie struktur przestrzennych wspierających zdolności obronne państwa;
6. Przywrócenie i utrwalenie ładu przestrzennego.

Zgodnie z nowym paradygmatem polityki regionalnej, w planowaniu strategicznym należy w większym stopniu uwzględnić wymiar przestrzenny polityki rozwoju. SRWL będzie w dużej mierze uwzględniać zapisy KPZK, odnoszące się do przede wszystkim województwa lubuskiego, w tym m.in. kierunki interwencji dotyczyć będą:

- niwelacji różnic występujących na obszarach przygranicznych, przygotowanie transgranicznych planów dla subregionalnych i lokalnych ośrodków miejskich podzielonych granicą oraz ich przygranicznych regionów: Frankfurt/Słubice,
- zwiększenia jakości powiązań komunikacyjnych i funkcjonalnych Zielonej Góry i Gorzowa Wlkp. z głównymi, bardziej dynamicznymi, węzłami sieci osadniczej kraju takimi jak Poznań, Wrocław, Trójmiasto,

- zwiększenia potencjału Zielonej Góry i Gorzowa Wlkp. do odgrywania krajowej i regionalnej roli w budowaniu potencjału do wzrostu i tworzenia miejsc pracy, a tym samym rozprzestrzeniania się procesów rozwojowych na obszary przylegające,
- podnoszenia poziomu życia obywateli mieszkających w regionie poprzez wspólne wspieranie inwestycji i programów gospodarczych, szkolenia zawodowe i programy zmierzające do likwidacji bezrobocia,
- popierania idei jedności europejskiej i międzynarodowego zrozumienia, współpracy i wymiany grup zawodowych, naukowych, kulturalnych, środowisk młodzieżowych, a w szczególności tych jej form, które sprzyjają wzajemnemu, lepszemu poznaniu społeczności zamieszkujących regiony graniczne,
- kontynuacji działań na obszarach wiejskich w zakresie edukacji, szkoleń i doradztwa na różnych poziomach i zdywersyfikowanym zakresie,
- zmniejszenie zużycia energii pierwotnej oraz emisji CO₂ i innych gazów cieplarnianych.

2.3 Dokumenty strategiczne poziomu regionalnego

2.3.1 Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Lubuskiego (projekt)

Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Lubuskiego został uchwalony przez Sejmik Województwa Lubuskiego w październiku 2002 roku. W okresie jego funkcjonowania zaszło szereg zmian. Odpowiedzią na te zmiany ma być kompleksowa aktualizacja PZPWL, której dotychczasowym efektem jest projekt nowego dokumentu, przyjęty przez Zarząd WL w marcu 2011r.

Do głównych celów strategicznych zmienionego PZPWL zalicza się zabezpieczenie przestrzennych możliwości realizacji założeń:

- rozbudowy i modernizacji systemów transportowych w regionie i ich powiązań zewnętrznych;
- zasady zrównoważonego rozwoju poprzez ochronę i wykorzystanie walorów środowiska przyrodniczego i kulturowego oraz tradycji historycznej regionu;
- rozwoju aktywności gospodarczej;
- rozbudowy infrastruktury technicznej;
- rozszerzenia bazy szkolnictwa wyższego;
- rozwoju i równomiernego rozmieszczenia sieci infrastruktury społecznej.

Ostateczne określenie kierunków rozwoju i zagospodarowania przestrzennego według PZPWL oparto o analizę wewnętrzną możliwości rozwojowych. Pierwszy wariant zakładał oparcie procesów rozwojowych o wykorzystanie walorów przyrodniczych i nacisk na ochronę przyrody, natomiast drugi skupiał się na szerokim wykorzystaniu źródeł energii, włącznie z zasobami węgla brunatnego, które Lubuskie posiada. Wypadkową rozważań było przyjęcie kierunku rozwoju łączącego obydwa warianty. Na ich podstawie przyjęto, że rozwój województwa będzie opierać się przede wszystkim o:

- intensyfikację wykorzystania walorów wypływających z położenia geograficznego regionu, w szczególności poprzez szersze otwarcie się na kraje Europy Zachodniej i Północnej pod względem turystycznym i gospodarczym;

- eksploatację posiadanych na terenie województwa złóż surowców energetycznych przy uwzględnieniu maksymalnej ochrony środowiska;
- działania zmierzające do zwiększenia roli ekologicznych źródeł energii, przy wykorzystaniu dużego potencjału województwa w zakresie elektrowni wiatrowych i wodnych;
- wykorzystanie przebiegających przez obszar Lubuskiego dróg wodnych, łączących je ze Szczecinem, Bydgoszczą, Berlinem i Śląskiem do celów transportowych i turystycznych;
- rozbudowę systemu transportowego (drogowego, kolejowego, lotniczego) zwiększającego dostępność transportową regionu;
- pełną realizację „Programu Odra 2006” zwiększającego bezpieczeństwo powodziowe obszarów najbardziej zagrożonych.

2.3.2 Strategia Rozwoju Polski Zachodniej

Opracowanie Strategii Rozwoju Polski Zachodniej jest nowatorską w skali kraju inicjatywą pięciu regionów ukierunkowaną na wdrożenie projektów ponadregionalnych. Marszałkowie województw dolnośląskiego, lubuskiego, opolskiego, wielkopolskiego i zachodniopomorskiego 26 sierpnia 2010 roku podpisali wspólne porozumienie na rzecz przygotowania założeń strategicznych. Inicjatywa zyskała przychylną ocenę ze strony Ministerstwa Rozwoju Regionalnego. Opracowaniem diagnozy i założeń do SRPZ zajmuje się powołana Grupa Sterująca. Priorytety zawarte w tworzonej strategii mają skupiać się wokół następujących dziedzin: komunikacja; społeczeństwo informacyjne; nauka oraz jej powiązania z gospodarką; bezpieczeństwo energetyczne; zasoby wodne i ochrona przeciwpowodziowa; planowanie przestrzenne i rozwój miast; turystyka.

Strategia Rozwoju Polski Zachodniej ma być odpowiedzią na ewoluującą politykę spójności Unii Europejskiej i jednocześnie nowy okres programowania obejmujący lata 2014-2020. Nadrzędnym założeniem dokumentu jest określenie wspólnie uzgodnionych, międzyregionalnych priorytetów rozwojowych obszaru Polski Zachodniej, które będą wpisywać się zarówno w założenia unijnej polityki spójności, jak i krajowych wytycznych dotyczących prowadzenia polityki rozwoju regionalnego.

W ramach prac nad Strategią Rozwoju Polski Zachodniej, Ministerstwo Rozwoju Regionalnego oraz poszczególne Urzędy Marszałkowskie zleciły wysokiej klasy ekspertom wykonanie szeregu ekspertyz tematycznych, które będą przydatne w programowaniu rozwoju poszczególnych województw.

2.3.3 Strategia UE dla Regionu Morza Bałtyckiego

Cały obszar Polski, w tym województwo lubuskie wpisuje się w makroregionalną Strategię UE dla regionu Morza Bałtyckiego. Jej celem strategicznym jest umocnienie rozwoju zrównoważonego, konkurencyjnego i terytorialnie zintegrowanego regionu Morza Bałtyckiego poprzez łączenie potencjałów ponad granicami. Wdrażanie strategii odbywa się w oparciu o przyjęty Plan Działań. W szczególności, w ramach strategii wspierane są działania z zakresu:

- poszerzenia bazy innowacji w BSR poprzez przyciąganie ludności w różnym wieku, płci oraz o różnych zawodach do zagadnień związanych z innowacyjnością;
- istotnych technologii, np. biotechnologia, nanotechnologia itp.;
- integracji obszarów o niskiej dostępności (w szczególności: północ i wschód);

- promocji działań informacyjno-komunikacyjnych zwiększających i ulepszających dostępność;
- promocji zrównoważonego wykorzystania zasobów morskich;
- zmniejszania ryzyka zanieczyszczeń transgranicznych,
- nowych rozwiązań w zakresie wyzwań demograficznych;
- promocji wspólnej tożsamości BSR (BSR jako marka);
- wzmocnienia warunków społecznych i oddziaływania rozwoju miast i regionów (ze szczególnym uwzględnieniem Białorusi i Rosji).

Rekomendacje wynikające z dokumentu istotne w zakresie planowania rozwoju regionalnego województwa związane są m.in. ze stymulowaniem działań w zakresie przyspieszonego transferu technologii; pobudzaniem społeczeństwa do działań w obszarze innowacji, bez względu na wiek i płeć; informowaniu o możliwościach korzystania ze środków w ramach Strategii wraz ze wskazaniem właściwych kierunków działań i źródeł informacji, promowaniu, opracowywaniu i testowaniu w całym BSR modeli zrównoważonych alternatyw transportowych, poprawianie systemów transportu publicznego w obszarach miejskich.

2.4 Podsumowanie

Nowe wyzwania w sferze rozwoju regionalnego, zwłaszcza w kontekście spójności gospodarczej, społecznej i terytorialnej, wymagają podjęcia operacyjnych decyzji w Unii Europejskiej i Polsce odnośnie sposobu organizacji myślenia strategicznego na poziomie europejskim, krajowym, jak też makroregionalnym i regionalnym w latach 2014-2020.

Jak wynika z zapisów poszczególnych dokumentów strategicznych, rekomendacje w nich zawarte poruszają ważne obszary tematyczne związane z rozwojem regionalnym, w tym rozwoju inteligentnego, zrównoważonego i sprzyjającego włączeniu społecznemu. Wśród głównych rekomendacji do aktualizacji Strategii Rozwoju Województwa Lubuskiego, należy wymienić zwiększenie nacisku na wykorzystanie potencjałów endogenicznych do rozwoju regionu oraz niwelacji różnic w poziomie rozwoju regionu, wzmocnieniu funkcjonalności najważniejszych ośrodków rozwojowych w regionie, przy zapewnieniu odpowiednich standardów usług publicznych dla mieszkańców ośrodków lokalnych.

Należy zwrócić uwagę na fakt, iż niektóre z dokumentów strategicznych szczebla krajowego są dopiero w fazie budowy. Mowa przede wszystkim o Długookresowej Strategii Rozwoju Kraju do 2030 r. oraz Średniookresowej Strategii Rozwoju Kraju do 2020 r. Dokumenty te będą zawierały bardzo istotne kwestie z punktu widzenia rozwoju regionalnego. Jednocześnie należy oczekiwać, iż ich założenia będą zbieżne z już zaawansowanymi dokumentami krajowymi, takimi jak Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego oraz Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju.

3. WSTĘPNA DIAGNOZA SYTUACJI SPOŁECZNO-GOSPODARCZEJ W WOJEWÓDZTWIE

Diagnoza koncentruje się na opisie stopnia rozwoju województwa lubuskiego w najważniejszych aspektach życia społecznego i gospodarczego. Powstała na bazie raportów i opracowań, opisujących sytuację, w jakiej województwo lubuskie znajduje się u progu drugiej dekady XXI stulecia. Należy do nich między innymi wydawnictwo przygotowane przez Urząd Marszałkowski Województwa Lubuskiego we współpracy z Urzędem Statystycznym w Zielonej Górze „10 lat Województwa Lubuskiego”, a także stworzone na potrzeby aktualizacji Strategii Rozwoju Województwa Lubuskiego raporty: „Średniookresowa ocena oddziaływania Strategii Rozwoju Województwa Lubuskiego na rozwój Województwa Lubuskiego” i „Lubuska Mapa Potrzeb i Aspiracji”⁶. Cennym źródłem informacji była także ekspertyza opracowana przez prof. Tadeusza Kudłacza, na potrzeby przygotowania założeń Strategii Rozwoju Polski Zachodniej, pt. „Raport regionalny. Województwo Lubuskie”. Ponadto pod uwagę wzięto raporty, analizy oraz zapisy diagnostyczne rządowych i unijnych dokumentów, w tym m.in. *Krajowej Strategii Rozwoju Regionalnego, Strategii Europa 2020* oraz *V Raportu Kohezyjnego*.

W diagnozie oparto się przede wszystkim na dwóch grupach wskaźników: gospodarczych i społecznych. Wśród tych pierwszych znajdują się współczynniki określające potencjał ekonomiczny regionu, posiadane zaplecze infrastrukturalne ze szczególnym uwzględnieniem infrastruktury transportowej oraz zasoby środowiska przyrodniczego wraz z rezultatami działań zmierzających do poprawy jego stanu. Wskaźniki określające kapitał ludzki regionu lubuskiego to przede wszystkim obecni i potencjalni pracownicy, ich wykształcenie i umiejętności, którymi dysponują na rynku pracy, a także poziom życia, określane między innymi poprzez stopień rozwoju opieki zdrowotnej i dostęp do oferty kulturalnej. Istotne znaczenie dla pełniejszego zdiagnozowania potencjału kapitału ludzkiego województwa mają także zdolności mieszkańców województwa do zrzeszania się i współpracy na rzecz wspólnego dobra (potencjał społeczeństwa obywatelskiego).

Diagnoza, poprzez wspomniane na wstępie ukazanie sytuacji wyjściowej województwa lubuskiego, stara się odnosić ją do stanu obserwowanego w innych regionach Polski, a także, w miarę możliwości, określić dynamikę zachodzących zmian i procesów. Wnioski płynące z diagnozy stanowią jedną z podstaw do konstruowania (aktualizowania) analizy SWOT, wyzwań, a w konsekwencji celów strategicznych i operacyjnych rozwoju województwa lubuskiego do roku 2020.

W diagnozie oparto się przede wszystkim na danych statystycznych zgromadzonych i udostępnionych przez Główny Urząd Statystyczny w Banku Danych Lokalnych. W przypadku korzystania z innych źródeł zaznaczono ten fakt w odrębnych przypisach. Stopień aktualności tychże danych jest zróżnicowany, stąd w przypadku niektórych wskaźników odwołania do lat 2010, 2009 i wcześniejszych.

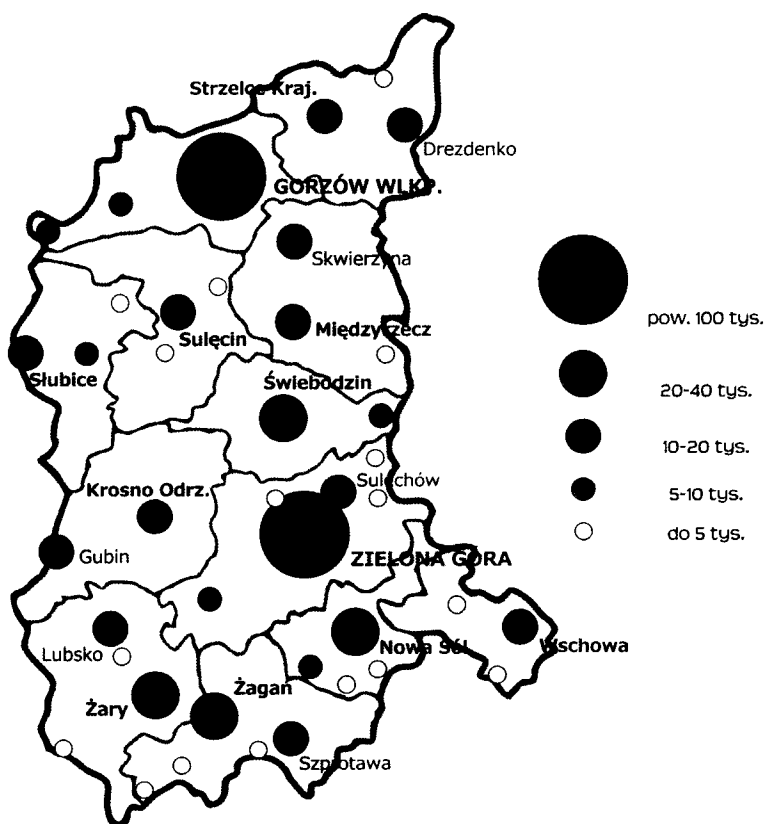
⁶ Raporty przygotowane przez Małopolski Instytut Samorządu Terytorialnego i Administracji działający w ramach Fundacji Rozwoju Demokracji Lokalnej w Krakowie na zlecenie i we współpracy z Urzędem Marszałkowskim Województwa Lubuskiego w Zielonej Górze.

Na podobnej zasadzie potraktowano rok bazowy, którym jest z reguły rok najstarszych dostępnych danych. Tłumaczy to zmienność dat, do których odnoszą się porównania.

3.1 Uwarunkowania przestrzenne

Województwo lubuskie położone jest w zachodniej części Polski. Od wschodu graniczy z województwem wielkopolskim, od południa z województwem dolnośląskim, natomiast od północy z województwem zachodniopomorskim. Zachodnia granica regionu stanowi jednocześnie granicę Polski z Niemcami. Pokrywa się ona w całości z odcinkami dwóch rzek – Odry i Nysy Łużyckiej.

Rysunek 1 -Schematyczne rozmieszczenie miast w województwie lubuskim z uwzględnieniem liczby mieszkańców (stan na 31.12.2010 r.)

Źródło: Opracowanie własne FRDL MISTiA na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS

W kontekście rozwoju regionalnego warto podkreślić między innymi położenie województwa, w pobliżu aglomeracji berlińskiej, wrocławskiej i poznańskiej. Do lat 90-tych ubiegłego stulecia granica państwa była poważną barierą rozwojową, gdyż jej trudna przenikalność i ograniczenia w osiedlaniu się w strefie przygranicznej tłumili potencjał ekonomiczny regionu. Sytuację odwróciły przemiany ustrojowe po obu jej stronach – zjednoczenie Niemiec, transformacja polskiej gospodarki, a następnie przystąpienie Polski do struktur Unii Europejskiej, Układu z Schengen, a ostatnio likwidacja okresu przejściowego na pracę w Niemczech. Jednym z namacalnych efektów tych zmian jest liczba

i aktywność różnorodnych instytucji (m.in. przedsiębiorstw, placówek edukacyjnych i kulturalnych) szeroko wykorzystujących możliwości płynące z polsko-niemieckiej współpracy. Współpraca ta przekłada się na postępującą integrację regionu z zachodnim sąsiadem, co stanowi nowe, bardzo korzystne uwarunkowania rozwojowe województwa lubuskiego.

Dodatkowym atutem, wynikającym z położenia geograficznego regionu jest dostępność do strategicznych szlaków komunikacyjnych o znaczeniu międzynarodowym, zwłaszcza tych o przebiegu równoleżnikowym, łączących zachód Europy ze wschodem kontynentu. Dzięki nim województwo lubuskie staje się atrakcyjnym obszarem do inwestowania, osiedlania się oraz wypoczynku.

Główne znaczenie dla rozwoju Województwa mają dwa duże miasta powyżej 100 tys. mieszkańców: Gorzów Wielkopolski (125,4 tys.) oraz Zielona Góra (117,5 tys.). Dzielą one między siebie funkcje administracyjne (Gorzów Wlkp. jest siedzibą Wojewody, Zielona Góra siedzibą Sejmiku Wojewódzkiego), a także gospodarcze i społeczne. Województwo nie posiada największych w skali krajowej miast, brak jest również jednostek o wielkości w przedziale 50 – 100 tys. mieszkańców. W województwie lubuskim znajdują się 42 miasta funkcjonujące w ramach 83 jednostek gminnych. Zdecydowaną większość spośród lubuskich miast stanowią niewielkie miasta, zamieszkałe przez kilka lub kilkanaście tysięcy osób. Pełnią one funkcję ośrodków administracyjnych, społecznych i gospodarczych w skali subregionalnej, bądź lokalnej.

Układ sieci osadniczej ma wyraźnie policentryczny charakter, zarówno z punktu widzenia rozkładu przestrzennego jednostek osadniczych, jak i ich struktury wielkościowej. Według danych zgromadzonych przez GUS z nieco ponad miliona osób zamieszkujących obszar województwa lubuskiego na koniec 2010 roku 63,5% stanowili mieszkańcy miast. Pod względem stopnia urbanizacji województwo lubuskie plasuje się na 7 miejscu wśród szesnastu województw polskich.

Poziom urbanizacji powiatów, mierzony odsetkiem ludności miejskiej jest wysoko zróżnicowany i zamyka się w przedziale od⁷ 36,4 (gorzowski ziemski) do 65,6 (nowosolski). Niemniej jednak rozmieszczenie miast cechuje się przestrzenną równowagą, co oznacza, że nie występuje ich zagęszczanie się i jednoczesny brak ośrodków miejskich na większym obszarze.

3.2 Sytuacja makroekonomiczna

3.2.1 Produkt Krajowy Brutto⁸

Porównania wartości wytworzonego w 2008⁹ roku PKB w przeliczeniu na jednego mieszkańca pokazują dość duże dysproporcje pomiędzy województwami. Przyjmując wartość tego wskaźnika dla Polski na poziomie 100%, na pierwszym miejscu plasuje się Mazowsze z wynikiem 157,7%, co w dużej mierze jest rezultatem wypracowywanym przez aglomerację warszawską. Tylko w przypadku trzech innych województw wartość 100% jest przekroczona. Są to województwa: śląskie (108,0%), dolnośląskie

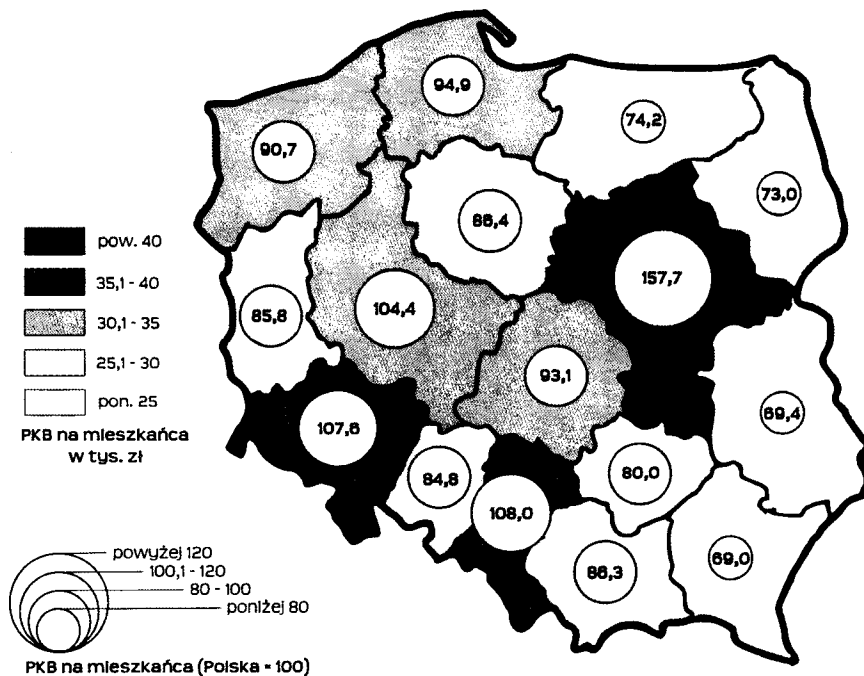
⁷ Pomijając oczywiście powiaty grodzkie.

⁸ Podrozdział opracowany na podstawie: *Produkt Krajowy Brutto. Rachunki regionalne w 2008 r.*, Główny Urząd Statystyczny, Katowice 2010.

⁹ Wartości wskaźnika PKB publikowane są w krajowej statystyce z dwuletnim opóźnieniem. W połowie roku 2011 dostępne są dane za rok 2008.

(107,6%) oraz wielkopolskie (104,4%). Województwo lubuskie w porównaniu z innymi regionami uplasowało się nieco poniżej średniej, lokując się z wynikiem 85,8% na 10 pozycji.

Rysunek 2 - PKB na mieszkańca według województw w 2008 r.

Źródło: Opracowanie własne FRDL MISTiA na bazie danych Głównego Urzędu Statystycznego

Według danych Eurostat PKB wytworzony w 2008 r. w województwie lubuskim wyniósł 8245 mln € - najmniej w Polsce. W liczbach bezwzględnych, w przeliczeniu na jednego mieszkańca PKB według parytetu siły nabywczej (PPS) wytworzone w Lubuskim osiągnęło wartość 12 100, co wyraźnie poprawia pozycję regionu w kraju. Wartość tego samego wskaźnika (średnia PKB w PPS) dla Polski w 2008 r. wynosiła 14 100, natomiast dla 27 krajów Unii Europejskiej 25 000. Procentowo region lubuski uzyskał w roku 2008 49% średniej dla 27 państw UE¹⁰.

Województwo lubuskie charakteryzuje się dobrą dynamiką wzrostu PKB, liczonego w cenach stałych. W 2008 roku wartość wskaźnika wyniosła 105,3% (przy założeniu, że rok poprzedni = 100%), przekraczając o 0,2 punktu procentowego średnią dla kraju. Jest to także jeden z wyższych wskaźników spośród wszystkich regionów. Nieco tylko lepszym (różnice sięgają co najwyżej kilku punktów procentowych) wskaźnikiem dynamiki przyrostu PKB mogły pochwalić się województwa: lubelskie, łódzkie, małopolskie, podkarpackie, śląskie i świętokrzyskie.

Podregion zielonogórski w 2008 roku wytworzył 61,7% PKB regionu lubuskiego i w zestawieniu wszystkich polskich podregionów zajmował 24 pozycję na 66 wszystkich jednostek. Podregion gorzowski plasował się na 51 miejscu w kraju, zaś jego udział w wytwarzaniu regionalnego PKB wynosił

¹⁰ Wpływ funduszy europejskich na gospodarkę..., op.cit., str. 39.

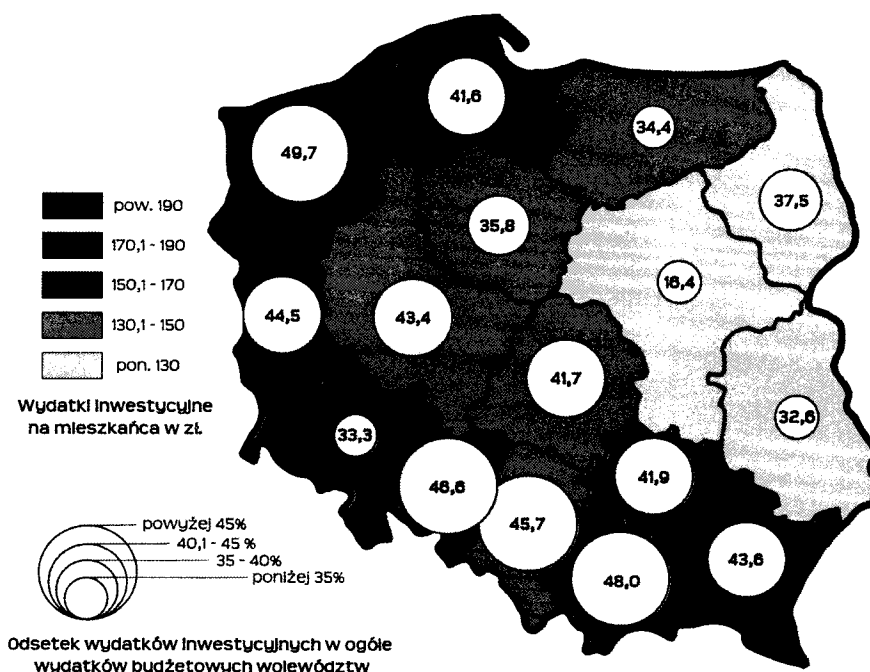
38,3%. Warto jednak zauważyć, że w przeliczeniu na 1 mieszkańca lepiej wypada podregion gorzowski, który osiągnął poziom 86,9% średniej krajowej, natomiast podregion zielonogórski 85,2%.

3.2.2 Wartość dodana brutto

Wartość dodana brutto obrazuje wartość wszystkich produktów i usług, które zostały wytworzone przez jednostki rynkowe i nierynkowe, pomniejszone o zużycie pośrednie (amortyzację), poniesione w związku z jej wytworzeniem. Według danych z 2008 roku wartość dodana brutto wytworzona na obszarze województwa lubuskiego w przeliczeniu na jednego mieszkańca wyniosła 25 131 zł (w cenach bieżących), przy średniej krajowej, wynoszącej wówczas 29 292 zł. Rezultat ten był przeciętnym w porównaniu z pozostałymi regionami – będąc liderem w zestawieniu województwo mazowieckie zamknęło rok 2008 wynikiem przeszło 46 tys. zł., natomiast najslabszy wynik, niewiele ponad 20 tys. zł, odnotowano na Podkarpaciu.

3.2.3 Nakłady inwestycyjne budżetów samorządów województwa

Rysunek 3 -Wydatki inwestycyjne budżetów województw w 2010 r.

Źródło: Opracowanie własne FRDL MISTiA na bazie Banku Danych Lokalnych GUS

Jednym z mierników pomagających określić sytuację gospodarczą regionu jest poziom wydatków majątkowych inwestycyjnych, które województwo ponosi w skali rocznej. Powiększają one majątek regionu, przyczyniając się jednocześnie do jego rozwoju społecznego i gospodarczego.

W 2010 r. województwo lubuskie na wydatki inwestycyjne przeznaczyło kwotę ponad 228 milionów złotych, co w przeliczeniu na jednego mieszkańca dało kwotę 226,10 zł. Pod tym względem Lubuskie jest jednym z wiodących regionów Polski – więcej na inwestycje w przeliczeniu na jednego mieszkańca wydały jedynie województwa opolskie (251,52 zł) i zachodniopomorskie (230,74).

3.3 Dostępność komunikacyjna

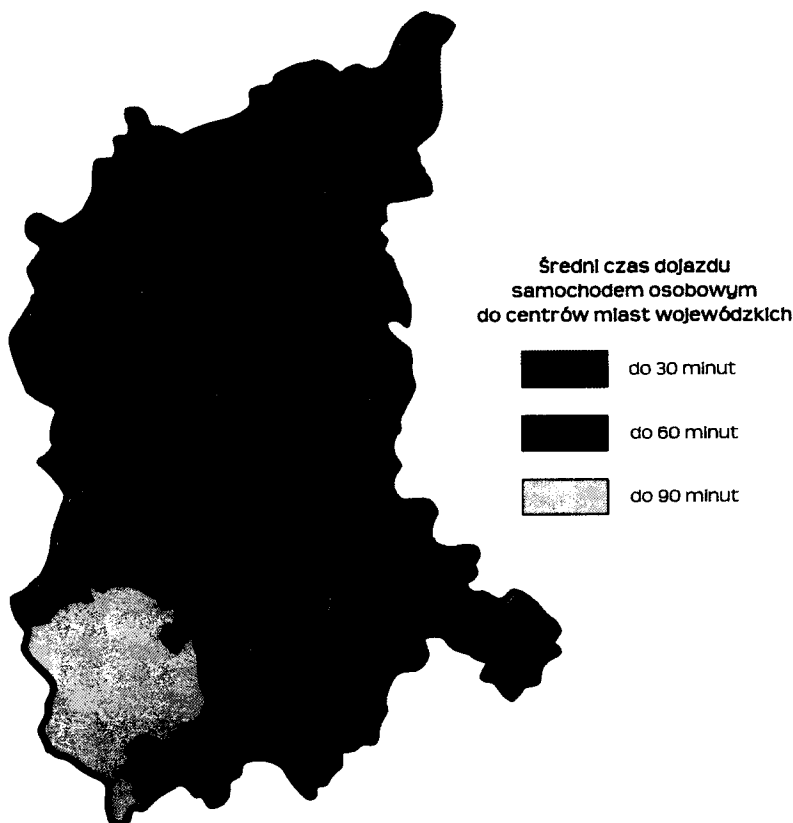
3.3.1 Transport drogowy

Sieć drogowa na terenie województwa lubuskiego jest stosunkowo równomiernie rozmieszczona. Wpływ na to ma przede wszystkim brak znaczących przeszkód terenowych uniemożliwiających rozwój sieci transportowych. Poziom funkcjonalności sieci drogowej województwa wyraża się przede wszystkim dwoma wskaźnikami: dostępności komunikacyjnej oraz osiągalności czasowej.

Miernik pierwszego wskaźnika stanowi gęstość dróg o twardej nawierzchni przypadająca na 100 km² danego regionu oraz na 10 tysięcy mieszkańców. W tym pierwszym przypadku Lubuskie osiągnęło w 2009 roku wartość 58,5 km, co stanowi jeden ze słabszych wyników w kraju. Wpływ na to ma przede wszystkim duży stopień lesistości regionu, warunkujący sieć osadniczą, a w konsekwencji także komunikacyjną.

W przeliczeniu długości sieci drogowej na 10 tys. mieszkańców województwo lubuskie notuje dobry wynik (80,9 km), ustępując województwom: lubelskiemu, podlaskiemu, świętokrzyskiemu, opolskiemu i warmińsko-mazurskiemu.

Rysunek 4 - Drogowa osiągalność komunikacyjna w województwie lubuskim (stan na 2010 r.)

Źródło: Opracowanie własne FRDL MISTIA na podstawie mapy Ministerstwa Rozwoju Regionalnego przygotowanej we współpracy z IGiPZ PAN, zamieszczonej w Krajowej Strategii Rozwoju Regionalnego, por. KSRR, str. 38.

Istotnym wskaźnikiem ukazującym sytuację transportową regionu jest osiągalność komunikacyjna, wyrażana średnim czasem dojazdu do miast będących siedzibami administracji rządowej i władz samorządowych województwa – Gorzowa Wlkp. i Zielonej Góry. Wagę osiągalności komunikacyjnej dostrzegają także autorzy Krajowej Strategii Rozwoju Regionalnego, w której zwiększenie dostępności transportowej do miast wojewódzkich wchodzi w skład jednego z obszarów strategicznych wyzwań.¹¹

Dla zdecydowanej większości powiatów województwa dojazd do ośrodków województwa wynosi od 30 do 60 minut, co stanowi jeden z lepszych rezultatów w kraju. W przeliczeniu na liczbę ludności daje to prawie 40% mieszkańców regionu oddalonych od Gorzowa Wlkp. lub Zielonej Góry o maksymalnie 30 minut jazdy samochodem i nieco ponad 90% mieszkańców, którym dojazd samochodem do jednego z głównych ośrodków administracyjnych województwa nie zajmuje więcej, niż godzinę. W przypadku województwa lubuskiego warto odnotować także brak powiatów, w przypadku których średni czas dojazdu samochodem osobowym do centrów miast wojewódzkich sięgałby dwóch, bądź trzech godzin, tak jak ma to miejsce na przykład w województwach zachodniopomorskim, podkarpackim czy podlaskim.¹²

Według Krajowej Strategii Rozwoju Regionalnego na korzystny wynik notowany przez województwo lubuskie w dużej mierze ma wpływ istnienie dwóch równorzędnych ośrodków administracyjnych. O ile bowiem dojazd z okolic Żagania do Zielonej Góry, czy ze Strzelec Krajeńskich do Gorzowa Wlkp. nie stanowi większego problemu, o tyle znacznie dłużej trwałby on w przypadku konieczności dostania się do drugiego z tych miast.

Sukcesywnie poprawia się stan dróg krajowych i wojewódzkich przebiegających przez region. W 2008 roku stan blisko 60% dróg krajowych regionu i 29% dróg wojewódzkich uznano za dobry, a dodatkowo 42% dróg wojewódzkich charakteryzowało się bardzo dobrym stanem utrzymania. Złym i bardzo złym stanem nawierzchni odznaczało się nie więcej niż 15% dróg każdej z kategorii.¹³

W województwie nie ma w zasadzie potrzeby budowy nowych dróg, za wyjątkiem tzw. tras szybkiego ruchu, na czele z autostradami A2, A18 i drogą ekspresową S3 (inwestycje częściowo realizowane) oraz obwodnicami wyprowadzającymi ruch tranzytowy z centrów miast. O wiele większych nakładów wymagają istniejące już trasy w zakresie dostosowywania ich do nowoczesnych standardów. Na wielu drogach wojewódzkich w Lubuskiem występuje także problem związany z brakiem przepraw mostowych na Odrze. Sytuacja taka ma miejsce między innymi w Milsku na drodze wojewódzkiej 282 łączącej Zieloną Górę ze Wschową. Funkcjonujące w tych miejscach przeprawy promowe znacząco wydłużają czas jazdy, obniżają komfort podróżowania, a w przypadku niesprzyjających warunków atmosferycznych znacznie wydłużają podróż.

---

¹¹ Por. *Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego 2010-2020: Regiony, Miasta, Obszary wiejskie*, Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, Warszawa 2010, s. 38.

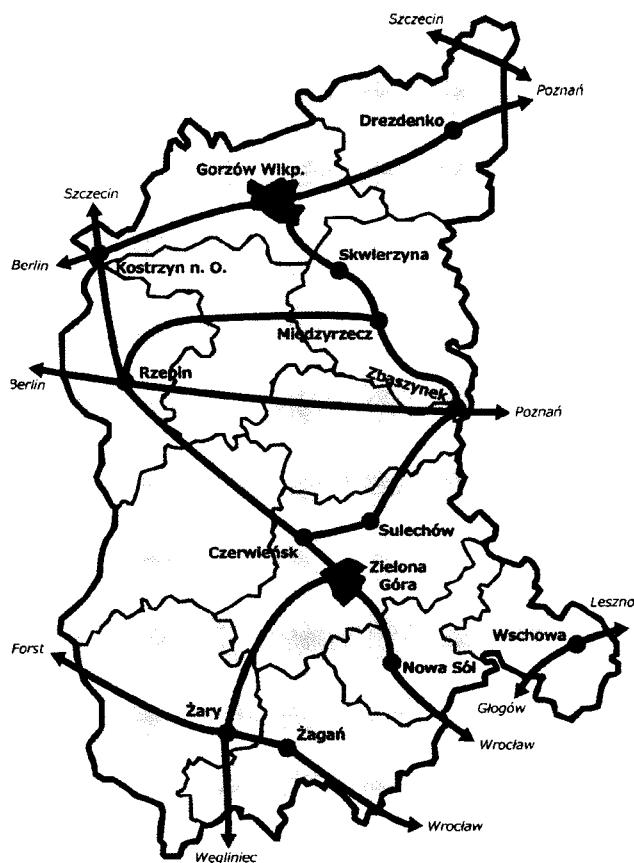
¹² Tamże.

¹³ Na podstawie: *10 lat Województwa Lubuskiego, Urząd Marszałkowski Województwa Lubuskiego, Urząd Statystyczny w Zielonej Górze Zielona Góra 2010*, s. 11.

10 tys. ludności region zajmuje natomiast pierwsze miejsce z wynikiem 9,5 km. Drugie w zestawieniu województwo warmińsko-mazurskie notuje rezultat o kilometr gorszy. W obydwu przypadkach Lubuskie charakteryzuje się wynikiem lepszym od średniej krajowej, wynoszącej w 2009 roku odpowiednio 6,5 i 5,3 km.

Rysunek 6 -Schemat linii kolejowych województwa lubuskiego wykorzystywanych w ruchu pasażerskim (stan na czerwiec 2011 r.)

Źródło: Opracowanie własne FRDL MISTiA

Ogólny stan techniczny lubuskich linii kolejowych jest zły. Stosunkowo dobre parametry ruchu posiadają jedynie przebiegające przez województwo linie magistralne E20 Berlin – Warszawa oraz E59 Poznań – Świnoujście, stanowiące jednocześnie część europejskiej sieci kolejowej AGC i AGTC. Modernizacji wymaga ważne połączenie pn-pd, tzw. Odrzanka, biegnąca od Szczecina przez Kostrzyn i Zieloną Górę do Wrocławia, a także linie Kostrzyn – Gorzów Wlkp. – Drezdenko i Miłkowice – Żagań – Żary – Forst. Dużych nakładów finansowych, zwłaszcza w przypadku linii kolejowych znaczenia lokalnego, wymaga także infrastruktura towarzysząca - dworce kolejowe, perony itp.

3.3.3 Transport lotniczy

Portem lotniczym funkcjonującym na terenie województwa jest lotnisko w Babimoście (Port Lotniczy Zielona Góra). Posiada on stosunkowo dobre położenie w kontekście dostępności komunikacyjnej – około 10 kilometrów od dużego węzła kolejowego w Zbąszynku i o niespełna 40 kilometrów od Zielonej

Góry. Stan infrastruktury lotniska określa się jako dobry. Liczba osób korzystających z babimojskiego lotniska na przestrzeni ostatnich lat spadała – w 2006 roku było to nieco ok. 8,4 tys. osób, w 2009 roku już tylko niewiele ponad 3 tys. osób. W połowie 2011 r. po krótkiej przerwie wznowiono loty do Warszawy. Rosnąca liczba pasażerów wskazuje na zainteresowanie tym środkiem transportu. Dodatkową rolę lotnisk obsługujących pasażerów z województwa lubuskiego mogą pełnić najbliższe mu porty lotnicze w Berlinie, Poznaniu, Szczecinie i Wrocławiu.

3.3.4 Transport wodny

Przez województwo lubuskie przepływa druga co do długości rzeka Polski, Odra, z dużym dopływem – Wartą, oraz wpadającą do niej Notecią. Wszystkie one stanowią drogę wodną żeglugi śródlądowej, jednakże ich wykorzystanie w tym kierunku jest znikome. Szansą na poprawę sytuacji jest rozpoczęty w 2002 roku kompleksowy program obejmujący modernizację Odrzańskiej Drogi Wodnej (ODW) i przystosowanie jej do co najmniej III klasy żeglowności.

Lubuskie rzeki mogą być wykorzystywane także do celów turystycznych. Warunkiem rozwoju turystyki wodnej jest budowa nowej i przystosowanie istniejącej infrastruktury – przystani, portów, wypożyczalni sprzętu i zaplecza biwakowo-noclegowego. Część lubuskich gmin przy pomocy programów z UE przystosowuje infrastrukturę portową do pełnienia funkcji turystycznej.

3.3.5 Międzynarodowy szlak komunikacyjny (CETC)¹⁵

Środkowoeuropejski Korytarz Transportowy (CETC-ROUTE 65) jest oddolną, samorządową inicjatywą, która skupia regiony Szwecji, Polski (w tym województwo lubuskie), Słowacji, Czech, Węgier i Chorwacji. Jej celem jest wykreowanie sprawnie funkcjonującego systemu multimodalnych powiązań infrastrukturalnych i gospodarczych, które wpłyną na zrównoważony rozwój i wzmocnienie konkurencyjności tych obszarów. Projektowany korytarz CETC-ROUTE 65 zajmuje powierzchnię ponad 230 tys. km², i łączy ważne ośrodki gospodarcze i komunikacyjne północy, środka i południa Europy. Oś korytarza oparta jest o międzynarodową drogę E65, prowadzącą ze szwedzkiego Malmö do Chania na Krecie.

3.4 Infrastruktura techniczna

3.4.1 Infrastruktura energetyczna¹⁶

Dostęp do infrastruktury energetycznej wpływa na podejmowanie i wykonywanie działalności gospodarczej oraz standard życia. Zapewnienie bezpieczeństwa energetycznego jest ważne, szczególnie w kontekście możliwości rozwoju nowych terenów inwestycyjnych, a także konieczności wdrażania nowoczesnych, bezawaryjnych źródeł zasilania.

Zapotrzebowanie na ciepło w województwie lubuskim oceniono na 4 284 MW, a zużycie energii cieplnej w skali rocznej na blisko 27 tys. TJ. Największy w nim udział, przekraczający wartość 60% pochłania

¹⁵ Informacje na podstawie danych zawartych na stronie internetowej CETC, www.cetc.pl

¹⁶ Podrozdział opracowany na podstawie raportu *Studium Rozwoju Systemów Energetycznych w Województwie Lubuskim do roku 2025*, Katowice 2009.

budownictwo mieszkaniowe, dalsze pozycje zajmują odbiorcy związani z przemysłem, handlem i usługami. W sposobach pokrycia największy udział ma gaz sieciowy (31%), a także lokalne kotłownie węglowe i indywidualne ogrzewanie węglowe (po 21%). Z punktu widzenia ekologii struktura taka nie jest korzystna.

Największe elektrociepłownie regionu zlokalizowane są w Gorzowie Wlkp. i Zielonej Górze. W zakładach tych, a także w elektrociepłowni w Kostrzynie nad Odrą w ostatnich latach oddano do użytku nowoczesne bloki gazowo-parowe, zasilane paliwem pozyskiwanym z lokalnych źródeł. Roczne zapotrzebowanie na energię elektryczną w województwie szacowane jest na około 700 MW. Łączna moc osiągalna ze źródeł zlokalizowanych na terenie województwa wynosi niespełna 450 MW co oznacza, że nieco ponad 35% zużywanej energii pochodzi spoza województwa. Biorąc pod uwagę rosnący poziom zużycia energii należy położyć nacisk na rozbudowę lokalnych źródeł jej wytwarzania. Szansę w tym kierunku stanowią odkryte na terenie gmin Gubin i Brody złoża węgla brunatnego.

Zaopatrzenie województwa w energię elektryczną opiera się o pracę dwóch stacji, zlokalizowanych w pobliżu Gorzowa Wlkp. i Zielonej Góry. Sieć dystrybucyjna składa się z linii i stacji elektroenergetycznych o zróżnicowanych napięciach znamionowych, wahających się od 110 do 0,4 kV. W skład sieci rozdzielczej wchodzi ponad 1 200 km linii napowietrznych i 53 stacje, natomiast sieć dystrybucyjną tworzy 10 567 km linii i 7120 stacji. Całość uzupełnia ponad 12 tys. km linii niskiego napięcia.

Za dostawę gazu na terenie województwa odpowiada przede wszystkim PGNiG S.A. Oddział w Zielonej Górze. Według stanu z 2009 roku nieco ponad połowa mieszkańców województwa posiada dostęp do sieci gazowej. Warto zaznaczyć także, że jest ona nieustannie rozbudowywana – jej długość na koniec 2009 roku wyniosła 3541,4 km, choć jeszcze w 2002 roku było to zaledwie 2069,9 km. Obecnie jedynie 21 gmin z regionu nie jest zgazyfikowanych. Obszar województwa zaopatrywany jest za pomocą krajowego systemu przesyłu gazu, wykorzystywanie skroplonego LPG, a także przez import z Niemiec.

Jednym z atutów województwa lubuskiego są dogodne warunki do produkcji energii ze źródeł odnawialnych, w szczególności przy wykorzystaniu energii wiatrowej i wodnej. W przypadku tej drugiej znaczny udział stanowi energia pozyskiwana z Elektrowni Wodnej Dychów i sieci blisko czterdziestu tzw. Małych Elektrowni Wodnych rozlokowanych na obszarze całego województwa. Potencjał hydroenergetyczny województwa szacowany jest na ponad 1500 GWh rocznie, z czego wykorzystanych jest obecnie zaledwie 11%.

Spora część województwa lubuskiego leży w korzystnym rejonie dla zbudowania siłowni wiatrowych. Obecnie coraz częstszym elementem lubuskiego krajobrazu stają się farmy wiatrowe, skupiające od kilku do kilkunastu wiatraków. Według stanu na 2008 r. łączna moc siłowni wiatrowych z województwa wynosiła 0,6 MW.

Wśród możliwości wykorzystania źródeł odnawialnych do produkcji energii znajduje się także pozyskiwanie jej z biomasy oraz słońca. W Lubuskem jednakże metody te stanowią bardzo nikły odsetek, tak w ogóle sposobów pozyskiwania energii z odnawialnych źródeł energii, jak i w całości energii pozyskiwanej na terenie województwa.

Prognozy do 2025 r. zakładają wzrost zapotrzebowania na energię ciepłą, elektryczną i gaz ziemny. Zrównoważone (pomiędzy stagnacyjnym a optymistycznym) warianty zakładają wzrost zapotrzebowania o blisko 400 MW na ciepło, 150 000 m³/h na gaz ziemny i 120 MW na energię elektryczną do 2025 r. w stosunku do roku 2008.

3.4.2 Infrastruktura teleinformatyczna i społeczeństwo informacyjne

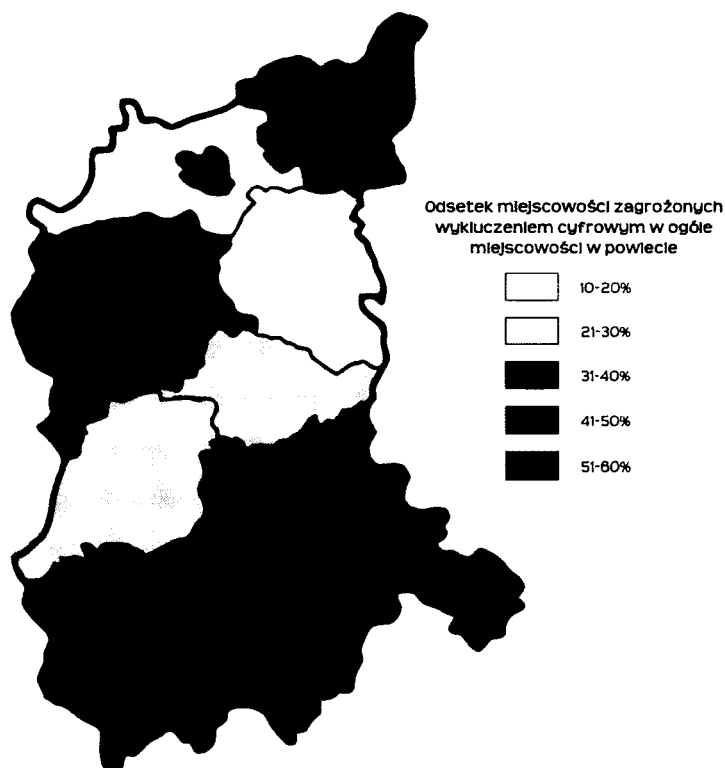
Dostępność do Internetu na terenie województwa lubuskiego ulega ciągłej poprawie. Świadczy o tym między innymi wzrastający odsetek gospodarstw domowych wyposażonych w komputer osobisty – w 2008 roku było ich nieco ponad 57%, co w porównaniu do roku 2000 stanowi przyrost o blisko 28 punktów procentowych. Równoległe z przyrostem liczby gospodarstw wyposażonych w komputer wzrasta liczba gospodarstw, które posiadają dostęp do Internetu. W 2008 roku stanowiły one 45,8% ogółu, co oznacza, że zdecydowana większość gospodarstw posiadających komputer uzyskuje także dostęp do Internetu.

Ważnym ogniwem w kształtowaniu społeczeństwa informacyjnego są szkoły. Systematycznie wzrasta liczba komputerów posiadanych przez placówki (szkoły podstawowe i gimnazja) – w 2010 roku było ich 11 259, co w przybliżeniu oznacza podwojenie liczby notowanej w 2003 roku (5 484 szt.). Konsekwencją postępującej informatyzacji szkół jest spadek liczby uczniów przypadających na jeden komputer z dostępem do Internetu. W 2010 roku było to niespełna 12 osób w przypadku szkół podstawowych i blisko 14 osób w gimnazjach, natomiast jeszcze siedem lat wcześniej na jeden komputer przypadało 49 uczniów podstawówek i ponad 31 gimnazjalistów.

W ramach realizowanego przez województwo projektu Lubuska Sieć Szerokopasmowa w 2010 r. powstał wykaz miejscowości zagrożonych wykluczeniem cyfrowym. Są to tzw. „białe plamy” w dostępie do Internetu szerokopasmowego, czyli obszary charakteryzujące się całkowitym brakiem infrastruktury dystrybucyjnej niezbędnej do zapewnienia dostaw sieci szerokopasmowej na terytorium danej miejscowości. Odniesienie liczby miejscowości zagrożonych na terenie danego powiatu do całkowitej liczby miejscowości w jednostce pozwoliło na wyodrębnienie subregionów najbardziej zagrożonych wykluczeniem cyfrowym. Najgorsza sytuacja występuje w powiatach: nowosolskim, sulęcińskim i strzelecko-drezdeneckim, gdzie odsetek miejscowości o utrudnionym dostępie do Internetu szerokopasmowego przekracza 50%. Zjawisko wykluczenia w najmniejszym stopniu dotyczy powiatów: gorzowskiego ziemskiego i międzyrzeckiego, w których wskaźnik nie przekracza wartości 17%, a także miast Gorzów Wlkp. i Zielona Góra.

Pomimo wyraźnego postępu w rozwoju infrastruktury społeczeństwa informacyjnego niezbędne są kolejne inwestycje w tym zakresie. Dalszej rozbudowy wymaga infrastruktura telekomunikacyjna, ze szczególnym uwzględnieniem pokrycia obszaru całego województwa siecią światłowodów, co będzie równoznaczne z likwidacją tzw. „białych plam” w dostępie do Internetu.

Rysunek 7 - Zagrożenie wykluczeniem cyfrowym w województwie lubuskim (stan na 2010 r.)

Źródło: Opracowanie własne FRDL MISTiA na podstawie wykazu miejscowości zagrożonych wykluczeniem cyfrowym opracowanym w ramach projektu Lubuska Sieć Szerokopasmowa

3.4.3 Infrastruktura ochrony środowiska

Infrastruktura ochrony środowiska bezpośrednio łączy się z gospodarką wodno-ściekową, prowadzoną przez władze samorządowe szczebla gminnego. W ciągu ostatnich lat na obszarze województwa zachodzą dwa procesy mające wpływ na bilans wodny regionu – spadek wodochłonności gospodarki oraz wzrost liczby czynnych oczyszczalni ścieków.

Na koniec 2008 r. w województwie funkcjonowało 97 komunalnych i 40 przemysłowych oczyszczalni ścieków. W większości były to oczyszczalnie biologiczne, w tym część z podwyższonym usuwaniem biogenów. Według dostępnych danych z 2009 r. z oczyszczalni korzystało 67,4% mieszkańców województwa, co w odniesieniu do średniej krajowej (64,2%) jest wynikiem dobrym. Niemniej jednak, występuje wciąż bardzo duża różnica pomiędzy miastami a obszarami wiejskimi. O ile do oczyszczalni ścieków posiada dostęp ponad 92% mieszkańców lubuskich miast, o tyle analogiczny wskaźnik dla obszarów wiejskich przyjmuje wartość zaledwie 24%. Podobną co do charakteru i rozmiarów dysproporcję zaobserwować można także w większości pozostałych regionów. Jej odzwierciedleniem jest wskaźnik średniej krajowej, określający odsetek ludności z dostępem do oczyszczalni ścieków na poziomie 88,1% wśród mieszkańców miast i 26,9% w przypadku zamieszkujących wsie.

Do rangi istotnego problemu w przypadku województwa lubuskiego urasta rozwój sieci kanalizacyjnej. Na koniec 2009 r. jej długość na obszarze województwa wynosiła 2565,1 km, a korzystało z niej 62,8% mieszkańców regionu. Braki w rozwoju sieci kanalizacyjnej uwidaczniają zwłaszcza statystyki w rozbiściu na miasto i wieś. W przypadku tych pierwszych wartość osiągnięta w Lubuskim wynosi 86,9% i może być uznana za zadowalającą, natomiast jedynie co piąty mieszkaniec obszarów wiejskich regionu posiada dostęp do kanalizacji. Podobnie przedstawia się sytuacja na obszarze całej Polski, dla której średnia wynosi odpowiednio 85,8% i 23,5%.

Duża dysproporcja między miastem a wsią w zakresie rozwoju sieci kanalizacyjnej, w połączeniu z kolejnym rozdźwiękiem pomiędzy dostępem do wodociągów (korzysta z nich 89,2% mieszkańców regionu, a w przypadku mieszkających w lubuskich wsiach wskaźnik wynosi 78%) wskazuje na niedobór kompleksowych rozwiązań w zakresie gospodarki wodno-ściekowej. Pomimo to podkreślić należy znaczną poprawę stanu infrastruktury ochrony środowiska w województwie lubuskim, mającą swoje odzwierciedlenie m.in. w statystykach w odniesieniu do lat wcześniejszych.

3.5 Przedsiębiorczość i innowacje

3.5.1 Przemysł

Pod względem potencjału przemysłowego Lubuskie, w porównaniu do pozostałych 15 regionów, plasuje się w środku stawki. Województwo charakteryzuje się średnią w porównaniu do innych regionów wartością produkcji sprzedanej w przeliczeniu na jednego mieszkańca – w 2009 roku wyniosła ona 21416 zł, o ponad 11 tys. zł. więcej w porównaniu do ostatniego w klasyfikacji województwa łódzkiego i o ponad 14 tys. zł. mniej, niż w notującym najlepszy wynik województwie śląskim.

W 2009 roku zatrudnienie w przemyśle (włącznie z budownictwem) sięgnęło blisko 83 tysięcy osób, co stanowiło 35% ogółu pracujących w regionie. W porównaniu z rokiem 2005 zwiększyło się ono pod względem liczby osób, jednakże odsetek pozostał na niezmiennym poziomie. Pod tym względem województwo lubuskie osiąga jeden z lepszych wyników w kraju – większy procentowy udział zatrudnionych w przemyśle i budownictwie w 2009 r. miało tylko województwo śląskie (41,4%).

Wśród wyróżniających się, jak i perspektywicznych branż lubuskiej gospodarki wskazać należy, dynamicznie rozwijające się w oparciu o surowce, możliwości technologiczne i dostęp do sieci dystrybucji, branże związane z przemysłem drzewno-meblarskim, celulozowo-papierniczym i spożywczym oraz coraz bardziej aktywne branże, takie jak: motoryzacyjna, chemiczna, materiałów budowlanych - w tym ceramicznych, elektroniczna, tekstylna i wydawnicza. Niestety niewielki udział w przychodach ze sprzedaży w województwie mają branże innowacyjne reprezentowane przez małe firmy, do których zalicza się: sprzęt i urządzenia medyczne, instrumenty i przyrządy pomiarowe i kontrolne, badawcze i nawigacyjne. Wspieranie współpracy tych branż z sektorem badawczo-rozwojowym dałoby możliwość zwiększenia eksportu i zmiany specjalizacji gałęziowej na rzecz zauważalnie większego udziału wspomnianych branż.

3.5.2 Stan i struktura przedsiębiorstw

W 2010 r. na terenie województwa lubuskiego działało 106,1 tys. podmiotów zarejestrowanych w REGON. Stanowi to 2,71% wszystkich przedsiębiorstw w kraju.

W przeliczeniu na 10 tys. mieszkańców województwo w 2010 r. zanotowało rezultat 1050 jednostek gospodarczych, co jest jednym z lepszych wyników w kraju, przekraczającym średnią krajową (1024 jedn. gosp.). Warto podkreślić, że po okresie spadku wartości tego wskaźnika w latach 2008 i 2009, spowodowanym globalnym spowolnieniem gospodarczym, wraca ona do poziomu notowanego w latach wcześniejszych.

Województwo lubuskie przoduje także pod względem liczby jednostek nowo zarejestrowanych w REGON w przeliczeniu na 10 tys. mieszkańców. W 2010 r. wskaźnik ten wyniósł 117 jednostek gospodarczych, co było rezultatem gorszym jedynie od województw: mazowieckiego (127), zachodniopomorskiego i pomorskiego (123), a znacznie przewyższającym średnią krajową, wynoszącą wówczas 105 jednostek gospodarczych.

Na rozwój potencjału gospodarczego województwa przede wszystkim wpływ ma kondycja mikro (zatrudniających nie więcej niż 10 osób) i małych przedsiębiorstw. Na koniec 2010 roku działało 100 758 takich podmiotów, co stanowiło 95% wszystkich funkcjonujących na terenie regionu przedsiębiorstw. W każdym z regionów odsetek ten przekroczył wartość 94%, najwyższą – 96,2% odnotowano w województwie zachodniopomorskim.

Poza ważnymi dla rozwoju województwa, zaprezentowanymi powyżej branżami przetwórstwa przemysłowego, istotnymi i perspektywicznymi są sekcje: handlu i napraw, obsługi nieruchomości oraz budownictwo, w których swoją działalność rozwinąć mogą liczne podmioty, mające szansę na efektywne funkcjonowanie, a także branża turystyczna.

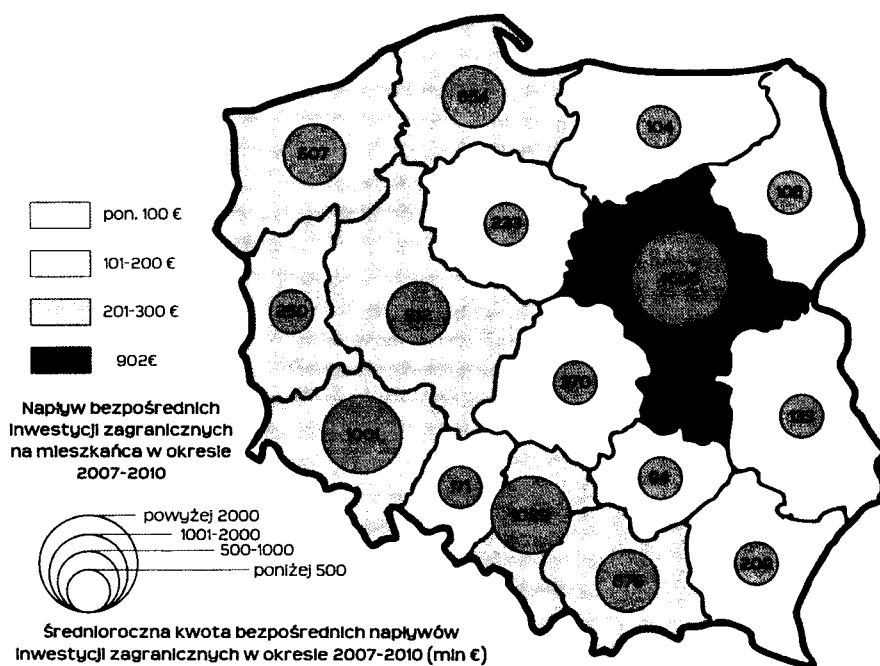
W 2009 r. na terenie regionu funkcjonowało 765 podmiotów spółek z udziałem kapitału zagranicznego, co stanowi średnią wartość w ujęciu bezwzględny w porównaniu z pozostałymi województwami. Jest to wyraźnie mniej w porównaniu z sąsiednimi województwami położonymi przy granicy polsko-niemieckiej: w dolnośląskim w tym samym okresie funkcjonowało 2210 takich podmiotów, a w zachodniopomorskim 1264. W przeliczeniu liczby spółek z kapitałem zagranicznym na 10 tys. mieszkańców Lubuskie osiąga rezultat 7,57 jedn. gosp., co plasuje je na trzecim miejscu w kraju, za województwem mazowieckim (15,58) i dolnośląskim (7,68). Nieco słabiej przedstawia się w województwie lubuskim wartość ulokowanego kapitału zagranicznego, w porównaniu do innych województw.

Powstały w czerwcu 2011 roku raport „Polska 2011” przygotowany w Ministerstwie Rozwoju Regionalnego szczegółowo opisuje sytuację regionów w zakresie absorpcji kapitału zagranicznego. Wynika z niego, że zdecydowanym liderem pod względem kwot bezpośrednich napływów, tak w ujęciu średniorocznym, jak i na mieszkańca, jest województwo mazowieckie, które pozostawia daleko w tyle pozostałe regiony¹⁷. Jednym z wniosków płynących z raportu jest konstatacja, że o ile pod względem

¹⁷ Raport *Polska 2011. Gospodarka – Społeczeństwo – Regiony* (Projekt), Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, Warszawa, czerwiec 2011, s. 9-10.

wysokości napływu bezpośrednich inwestycji zagranicznych na mieszkańca dominują województwa zachodnie, o tyle pod względem dynamiki ich napływu dominacją odznaczają się regiony wschodnie i centralne. Nienajlepiej pod tym względem prezentuje się Lubuskie, które wraz z województwami: dolnośląskim, małopolskim i zachodniopomorskim znalazło się w grupie regionów o najniższej dynamice napływu bezpośrednich inwestycji zagranicznych, sięgającej poziomu 80%. Klasyfikacji przewodzi Podlasie z wynikiem 119%.

Rysunek 8 -Bezpośrednie inwestycje zagraniczne w Polsce

Źródło: Opracowanie własne FRDL MISTiA na podstawie danych zawartych w raporcie „Polska 2011” Por. *Gospodarka – Społeczeństwo – Regiony*, Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, Warszawa 2011, s. 9-10.

Za wiodące ośrodki gospodarcze regionu uznaje się cztery miasta wraz z ich najbliższymi okolicami: Gorzów Wielkopolski, Zieloną Górę, Żary oraz Nową Sól. Wiodącą branżą tego pierwszego ośrodka jest przemysł maszynowy, motoryzacyjny i elektroniczny, a także chemiczny i farmaceutyczny. Zwiększona sprzedaż wyrobów metalowych doprowadziła do utworzenia w 2008 r. Lubuskiego Klastra Metalowego. Zieloną Górę charakteryzuje zróżnicowanie branżowe, z dominacją sektora handlu i usług. Wyróżniają się przedsiębiorstwa branż spożywczych i elektronicznych. Z tą drugą wiązaną są nadzieje rozwoju klastra skupiającego przedsiębiorstwa wytwarzające produkty i rozwiązania technologiczne o wysokim poziomie innowacyjności. Branżami dominującymi w rejonie Żar i Żagania są natomiast te związane z przemysłem drzewnym, szklarskim i budownictwem. Do grona głównych ośrodków gospodarczych województwa dołączyła ostatnio Nowa Sól, która podnosi się z zapaści gospodarczej lat 90-tych minionego stulecia, wynikłej z upadku dużej liczby zakładów przemysłowych. Sukcesy w przyciąganiu inwestorów odnotowują też mniejsze miasta, takie jak Kostrzyn n/O (KSSSE) i Świebodzin.

3.5.3 Rolnictwo

Rolnictwo w województwie lubuskim, podobnie jak w całym kraju, odgrywa niewielką rolę w kształtowaniu PKB. Spośród 236,5 tys. zatrudnionych w 2009 roku w województwie 26,3 tys., a zatem ponad 11%, pracuje w sektorze określanym jako rolnictwo, leśnictwo, łowiectwo i rybactwo. Udział ten jest niższy od średniej krajowej, gdyż w 2009 roku wskaźnik dla całego obszaru Polski sięgał 20%. Na przestrzeni ostatnich pięciu lat liczba zatrudnionych w rolnictwie w województwie lubuskim utrzymuje się na stałym poziomie. Produktywność rolnictwa mierzona wartością dodaną brutto w przeliczeniu na jednego pracującego w 2008 r. była ponad trzykrotnie niższa niż w pozostałych sektorach i wyniosła 28 275 zł. Niemniej jednak, pod tym względem województwo plasuje się w czołówce wśród wszystkich regionów. Lepszy wynik notują jedynie województwa: zachodniopomorskie (32 272 zł) i warmińsko-mazurskie (29 359 zł).

W województwie lubuskim w 2009 r. działało 46 303 gospodarstw rolnych, tj. 1,9% ogółu gospodarstw rolnych w kraju. W porównaniu do 2005 roku oznacza to spadek ich liczby o nieco ponad 10%. Największy odsetek, pomimo zaobserwowanego zmniejszenia ich liczebności, stanowią gospodarstwa jednohektarowe i mniejsze – blisko 16 tys. w 2009 r. Przeciętna powierzchnia gruntów rolnych w gospodarstwie w województwie lubuskim jest korzystna i wynosiła w 2010 r. 20,32 ha.¹⁸ Pod tym względem Lubuskie ustępuje jedynie województwom: zachodniopomorskiemu i warmińsko-mazurskiemu, a także znacznie (o ponad 10 ha) przekracza średnią krajową.

Jedną ze specjalizacji regionalnych związanych z lubuskim rolnictwem jest hodowla zwierząt. Na czołowe pozycje wysunęła się zwłaszcza produkcja drobiarska, dzięki czemu region znalazł się wśród najpoważniejszych krajowych producentów. Jeszcze w 1999 roku na terenie województwa hodowano 1,2 mln sztuk drobiu i 36 tys. indyków, w 2008 roku było to już odpowiednio 2,6 i 1,8 mln.

3.5.4 Badania i rozwój

Polska należy do tych krajów Unii Europejskiej, w których działalność badawczo-rozwojowa prowadzona jest na bardzo wąską skalę. Niskie wartości wskaźników osiągnięte przez kraj przekładają się na niezadowalające rezultaty regionów. Według danych Eurostatu nakłady na działalność badawczo-rozwojową w przeliczeniu na jednego mieszkańca w województwie lubuskim w 2007 roku wynosiły zaledwie 3,2€. Stanowi to bardzo niski wynik w porównaniu ze średnią krajową (14 €) oraz rezultatami notowanymi przez sąsiednie województwa: dolnośląskie (13,3€) i wielkopolskie (14,4€). Skalę różnicowania pomiędzy regionami Polski, a innych krajów Europy Zachodniej oddaje także porównanie do dwóch sąsiadujących z Lubuskiem landów niemieckich. W tym samym roku w Brandenburgii na działania z zakresu B+R wydawano 67,5€ per capita, a w Saksonii aż 293,2€.

Dopełnieniem całego obrazu dotyczącego sektora badawczo-rozwojowego jest odsetek przedsiębiorstw uznawanych za innowacyjne w ogóle działających firm. W województwie lubuskim wskaźnik ten w 2009 r. osiągnął wartość 15,8%, co plasuje region na przedostatniej pozycji na tle porównawczym (gorzej wypada jedynie województwo łódzkie).

---

¹⁸ Na podstawie danych Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa: <http://www.arimr.gov.pl/dla-beneficjenta/srednia-powierzchnia-gospodarstwa.html>

Województwo lubuskie od lat wykazuje niską liczbę zgłaszanych wynalazków przez rezydentów krajowych. Z raportów Urzędu Patentowego RP wynika, że w 2009 r. w regionie zgłoszono 23 wynalazki, a 18 z nich doczekało się udzielenia patentu. Wartości te stanowią odpowiednio 0,8% i 1,2% obu wskaźników dla całego kraju. Szczególnie uderzają dysproporcje występujące pomiędzy województwem lubuskim a sąsiednimi regionami. W tym samym roku województwa dolnośląskie, wielkopolskie i zachodniopomorskie zgłosiły odpowiednio 287, 282 i 109 wynalazków, na które udzielono odpowiednio 170, 105 i 43 patenty.

3.5.5 Instytucje otoczenia biznesu

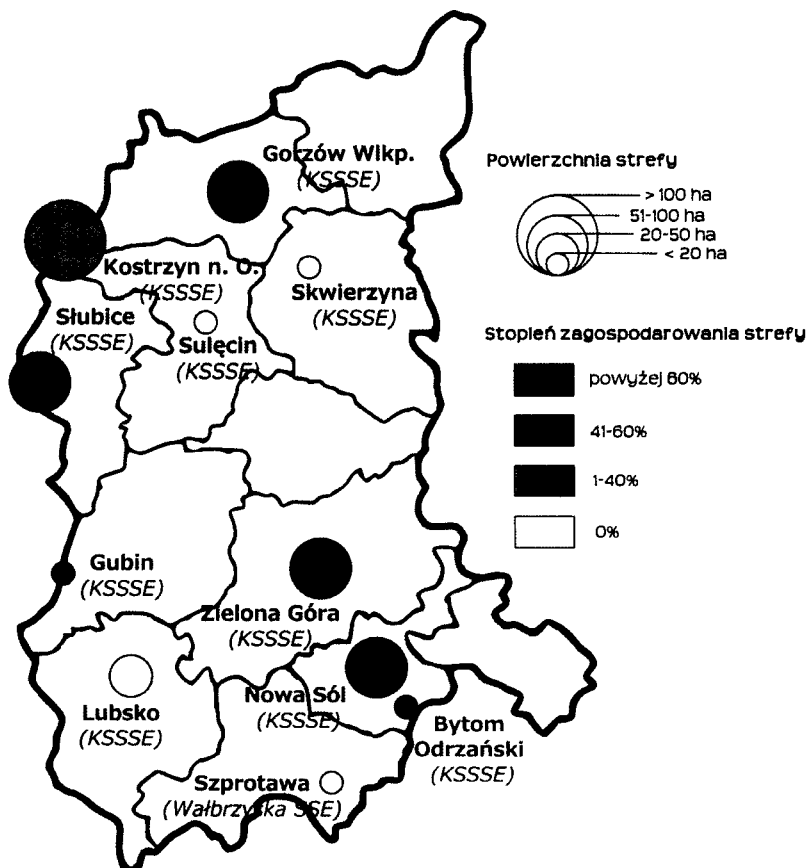
Rozwój sektora małych i średnich przedsiębiorstw na terenie województwa jest wspierany przez szereg instytucji otoczenia biznesu. Wspomaganiem rozwoju przedsiębiorczości zajmują się m.in. agencje rozwoju, izby gospodarcze, organizacje pracodawców, fundusze wsparcia i centra rozwoju. Wysoką aktywnością odznaczał się także trzeci sektor, czyli fundacje i stowarzyszenia, biorące sobie za cel instytucjonalną opiekę nad przedsiębiorcami działającymi w regionie. Spora liczba instytucji tego typu przekłada się na większą ich dostępność oraz skuteczność w oddziaływaniu.

Spośród instytucji otoczenia biznesu wiodącą rolę pełni Agencja Rozwoju Regionalnego S.A. Instytucja ta powstała w 1993 r. z udziałem Samorządu Województwa Lubuskiego i realizuje swoje cele poprzez podejmowanie działań doradczych, szkoleniowych i informacyjnych, nakierowanych na promowanie rozwoju małych i średnich przedsiębiorstw, a także uczestniczy we wdrażaniu na terenie regionu programów Unii Europejskiej skierowanych do przedsiębiorców i instytucji okołobiznesowych. Przy ARR S.A. działa Centrum Obsługi Inwestora i Lubuski Fundusz Pożyczkowy

W Lubuskiem działa jedna z największych w Polsce Specjalnych Stref Ekonomicznych. Kostrzyńsko-Słubicka SSE powstała w 1997 r. i jej funkcjonowanie przewidziane jest co najmniej do 2020 r. Spółka zarządzająca strefą, poza przygotowywaniem w pełni przystosowanych terenów inwestycyjnych, prowadzi kompleksową obsługę nowych inwestycji, dzięki czemu stanowi pomost dla przedsiębiorstw zagranicznych, ułatwiający i zachęcający do lokalizowania biznesu w Polsce. Według danych z 2010 r. na terenie SSE działalność gospodarczą podjęło blisko 70 firm, tworząc ponad 15 tys. miejsc pracy.

Ważnym podmiotowym wsparciem gospodarki regionu mogą stać się parki przemysłowe i naukowo-technologiczne. Na terenie województwa lubuskiego utworzone zostały: Lubuski Park Przemysłowo-Technologiczny (LPPT) z siedzibą w Nowym Kisielinie koło Zielonej Góry. Na terenie LPPT swoją siedzibę będą miały *Centrum Logistyczne*, *Centrum Technologii Informatycznych*, *Centrum Budownictwa Zrównoważonego i Energii*, *Centrum Innowacji Technologie dla Zdrowia Człowieka*. W Nowej Soli realizowana jest inwestycja pn. Park Technologii i Logistyki Przemysłu INTERIOR, realizowana przez spółkę Regionalne Centrum Technologii i Wiedzy INTERIOR, którą miasto Nowa Sól utworzyło wspólnie z Kostrzyńsko-Słubicką Specjalną Strefą Ekonomiczną, Uniwersytetem Zielonogórskim i Organizacją Pracodawców Ziemi Lubuskiej. W Gorzowie Wielkopolskim planowane jest uruchomienie Parku Technologicznego pn. „Człowiek i środowisko”.

Rysunek 9 - Specjalne Strefy Ekonomiczne w województwie lubuskim

Źródło: Opracowanie własne FRDL MISTiA na podstawie danych dostępnych na stronach internetowych SSE

Na terenie województwa działa kilka inkubatorów przedsiębiorczości, stanowiących ważny element wspierania osób rozpoczynających działalności (tzw. firmy *start-up*). W szczególności należy wymienić takie z nich, jak: Inkubator Przedsiębiorczości w Żarach, Akademicki Inkubator Przedsiębiorczości działający przy Uniwersytecie Zielonogórskim oraz Zachodnie Centrum Innowacji w Gorzowie Wielkopolskim, który również funkcjonuje jako inkubator akademicki.

Istnienie podmiotów spajających sektor nauki i gospodarki, akumulujących potencjał nowej wysoko wykwalifikowanej kadry stanowi zdecydowanie pozytywną tendencję w gospodarce regionalnej.

3.6 Kapitał ludzki

3.6.1 Demografia

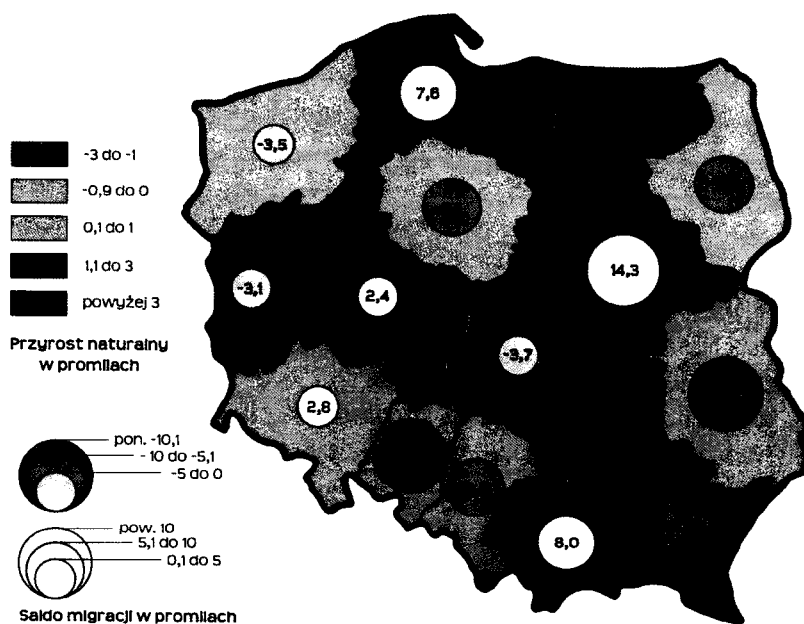
Liczba ludności województwa na koniec 2010 roku wynosiła 1 011 024 osoby, co stanowiło 2,7% mieszkańców Polski. Lubuskie jest jednocześnie regionem o najmniejszej liczbie mieszkańców. W ciągu ostatnich pięciu lat zanotowano nieznaczny wzrost liczby ludności; jeszcze na koniec 2006 roku województwo lubuskie zamieszkiwało 1 008 520 osób.

Struktura ludności według płci nie wykazuje większych dysproporcji w odniesieniu do średniej krajowej – 51,5% stanowią kobiety, 48,5% mężczyźni. Udział ludności w wieku produkcyjnym dla województwa lubuskiego kształtuje się na poziomie: 65,8% (w roku 2009), natomiast wskaźnik obciążenia demograficznego¹⁹ wyniósł 52%, wobec średnich dla kraju wynoszących 64,5% i 55 %. Pod względem udziału ludności w wieku produkcyjnym województwo zajmuje wysoką pozycję, wraz z pozostałymi województwami Polski Zachodniej. Związany z tym wskaźnik obciążenia demograficznego jest stosunkowo niski. W ogólnej ocenie, pozytywnie należy zatem oceniać istniejące zasoby siły roboczej województwa lubuskiego.

Zwiększająca się liczba ludności w regionie na przestrzeni minionego pięcioletnia ma swoje odzwierciedlenie we wskaźniku przyrostu naturalnego. W okresie 2006-2010 był on dodatni, i w porównaniu z pozostałymi regionami przyjmował wysokie wartości. Odnotowany w 2010 r. wynik 1,4% plasuje Lubuskie w czołówce województw i jest także wyższy od średniej krajowej (0,9%). Wzrost liczby ludności w województwie mógłby być jeszcze bardziej zauważalny, gdyby nie ujemne saldo migracji – w 2010 r. wynosiło ono -3,08%. Zaznaczyć należy, że w analizowanym okresie 2006-2010 nadwyżka wyjeżdżających nad przyjeżdżającymi do regionu sukcesywnie się zmniejszała.

Prognozy demograficzne na lata 2010-2030 wykazują obserwowany powolny trend obniżania w zaludnieniu województwa, znaczne stałe obniżanie się udziału grupy w wieku przedprodukcyjnym, zmniejszanie się liczebności grupy w wieku produkcyjnym oraz bardzo znaczny wzrost udziału i liczebności grupy w wieku poprodukcyjnym. Prognozy zakładają zatem wyraźny proces starzenia się społeczeństwa województwa lubuskiego.

Rysunek 10 - Przyrost naturalny i saldo migracji w 2010 r.

Źródło: Opracowanie własne FRDL MISTiA na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS

¹⁹ Wskaźnik obciążenia demograficznego jest relacją liczby ludności w wieku nieprodukcyjnym na 100 osób w wieku produkcyjnym.

3.6.2 Rynek pracy

Poziom wykorzystania kapitału ludzkiego jest niewystarczający. Według danych GUS na koniec 2010 roku stopa bezrobocia rejestrowanego w województwie wynosiła 15,6% i w stosunku do roku poprzedniego spadła o 0,6 punktu procentowego. Zjawisko spadku na przestrzeni tego okresu odnotowano jeszcze tylko w dwóch województwach. Najmniejsza stopa bezrobocia rejestrowanego występowała w Zielonej Górze: 7,6% i Gorzowie Wlkp.: 7,8%. Korzystnie prezentuje się także powiat świebodziński, w którym na koniec 2010 roku odsetek zarejestrowanych bezrobotnych wynosił 9,2%. Najgorsza sytuacja występowała w powiatach: krośnieńskim, nowosolskim i żagańskim, gdzie stopa bezrobocia rejestrowanego przekroczyła 26%. Według Badań Aktywności Ekonomicznej Ludności stopa bezrobocia na obszarze województwa jest niższa i w 2009 roku (dane średnioroczne) wyniosła 10,5%.

Rezultaty osiągane przez województwo lubuskie prezentują się raczej niekorzystnie na tle całego kraju. Stopa bezrobocia rejestrowanego z 2010 r. była jedną z wyższych spośród wszystkich regionów (gorzej wypadły jedynie województwa: kujawsko-pomorskie, podkarpackie, zachodniopomorskie oraz warmińsko-mazurskie), a także od średniej krajowej, wynoszącej wówczas 12,3%. Również w analizie porównawczej rezultatów BAEL Lubuskie osiąga jeden ze słabszych wyników, jednakże w przypadku tej analizy znacznie zmniejszone są dysproporcje pomiędzy regionami. W tym ujęciu różnica między Lubuskiem a średnią dla Polski wynosi 0,9 punktu procentowego na niekorzyść tego pierwszego.

Niekorzystnym zjawiskiem na rynku pracy jest wydłużający się okres pozostawania bez zatrudnienia. Udział długotrwale bezrobotnych (powyżej roku bez zatrudnienia) w ogólnej liczbie bezrobotnych w województwie lubuskim w na przestrzeni lat 2006-2009 systematycznie spadał z poziomu 42,3% do 21,3%. Rok 2010 zaznaczył się niewielkim przyrostem wartości wskaźnika – 23,9%.

W ostatnich latach wzrastał udział osób do 27 roku życia legitymujących się wyższym wykształceniem w grupie zarejestrowanych bezrobotnych. Na koniec roku 2009 ich odsetek wynosił 1,3%. Pomimo niskiej wartości wskaźnika sugerującej, że osobom posiadającym wyższe wykształcenie łatwiej jest znaleźć pracę, odnotować należy jego wzrost. Może on sugerować jednocześnie niedostosowanie profilu kształcenia szkół wyższych do potrzeb rynku pracy, a także wzrost zapotrzebowania na osoby posiadające wykształcenie zawodowe.

W przypadku województwa lubuskiego obszarami cechującymi się koncentracją negatywnych zjawisk związanych z bezrobociem są tereny wiejskie, zwłaszcza te, na których do momentu transformacji ustrojowej przełomu lat 80 i 90 ubiegłego stulecia funkcjonowały Państwowe Gospodarstwa Rolne. W końcu 2010 r. w rejestrach urzędów pracy figurowało 24 259 bezrobotnych osób zamieszkujących obszary wiejskie, co stanowiło 41% ogółu bezrobotnych. Najwyższy odsetek mieszkańców wsi w ogólnej liczbie bezrobotnych odnotowano w powiatach ziemskich: zielonogórskim (67,5%), gorzowskim (65,5%), świebodzińskim (62,9%) i strzelecko-drezdeneckim (55,1%). Największą grupę wśród bezrobotnych na wsi stanowiły osoby młode (15-34 lat), słabo wykształcone, o krótkim stażu pracy.²⁰ Zjawisku bezrobocia na obszarach wiejskich nierzadko towarzyszy niechęć w poszukiwaniu i podejmowaniu pracy, połączona z postawą roszczeniową wobec państwa i społeczeństwa.

²⁰ *Rynek pracy Województwa Lubuskiego w 2010 roku*, Wojewódzki Urząd Pracy, Zielona Góra 2011, s. 19-23.

Analizując dane dotyczące bezrobocia należy pamiętać, że oficjalne dane dotyczące bezrobocia rejestrowanego nie odzwierciedlają w pełni faktycznej sytuacji na rynku pracy. Wskaźniki nie uwzględniają bowiem istnienia tzw. „szarej strefy”; dodatkowo z racji przygranicznego położenia województwa lubuskiego część formalnie bezrobotnych mieszkańców znajduje zatrudnienie w pobliskich Niemczech.

3.6.3 Edukacja

Jednym z mierników poziomu kapitału ludzkiego danego regionu jest liczba działających na jego terenie szkół wyższych i liczba studentów korzystających z ich oferty edukacyjnej. W 2010 roku na obszarze województwa lubuskiego funkcjonowało 8 szkół wyższych, co daje przedostatnie miejsce wśród wszystkich regionów. Niska wartość bezwzględna działających uczelni przekłada się na liczbę studentów pobierających nauki w szkołach wyższych z terenu województwa – w 2010 roku było ich nieco ponad 26 tysięcy, najmniej spośród wszystkich regionów. Lubuskie niekorzystnie wypada także pod względem liczby studentów w przeliczeniu na 10 tys. mieszkańców. Osiągnięty w 2010 r. wynik 261 osób jest najniższym spośród województw, a także o ponad 200 osób niższy od średniej krajowej.

Największym ośrodkiem akademickim województwa jest Zielona Góra wraz z powołanym w 2001 roku Uniwersytetem Zielonogórskim. Uczelnia powstała w wyniku połączenia się Wyższej Szkoły Pedagogicznej z Politechniką Zielonogorską. W 2008 roku na 39 kierunkach kształciło się na niej około 17 tys. studentów, a pracowało tam ponad 1 tys. nauczycieli akademickich. Ofertę kształcenia pomaturalnego uzupełniają między innymi Państwowe Wyższe Szkoły Zawodowe w Gorzowie Wielkopolskim i Sulechowie, Collegium Polonicum w Ślubicach oraz Zielonogórsko-Gorzowskie Wyższe Seminarium Duchowne w Paradyżu. Lubuskie uczelnie w zdecydowanej większości są młodymi instytucjami, które w ostatnich latach przechodziły wzmożony proces inwestycyjny. Unowocześnieniu i rozbudowie uległa posiadana przez nie baza lokalowa, sprzęt i wyposażenie. Jednocześnie poszerzana jest oferta edukacyjna: otwierane są nowe kierunki kształcenia.

3.6.4 Ochrona zdrowia

Kapitał ludzki diagnozowany jest również wskaźnikami dotyczącymi ochrony zdrowia i opieki społecznej. Powszechnie stosowanym miernikiem jakości opieki zdrowotnej jest współczynnik urodzeń żywych i zgonów niemowląt. W 2010 r. na 1000 osób w województwie lubuskim odnotowano 10,8 urodzeń żywych i 5,4 zgonów niemowląt. W pierwszym przypadku jest to rezultat identyczny jak dla średniej krajowej, w drugim nieznacznie ją przekracza.

Wskaźnik liczby zgonów utrzymuje się na stałym poziomie, oscylując w latach 2006-2010 pomiędzy wartościami 9,2 a 9,7 promila. W każdym z analizowanych lat nieznacznie przekraczała go średnia krajowa. Do głównych przyczyn zgonów zaliczały się tzw. choroby cywilizacyjne, wśród których największy odsetek stanowiły dysfunkcje układu krążenia i nowotwory. Do czołowych placówek opieki zdrowotnej województwa lubuskiego zaliczają się szpitale wojewódzkie w Gorzowie Wielkopolskim i Zielonej Górze oraz jednostki specjalistyczne w Torzymiu (pulmonologiczno-kardiologiczny) i Świebodzinie (ortopedyczno-rehabilitacyjny). Ofertę uzupełniają szpitale powiatowe i placówki niepubliczne, z których cztery tworzą Grupę Nowy Szpital sp. z o.o. Dla utrzymania efektywnego systemu opieki zdrowotnej na obszarze województwa niezbędne jest stałe doposażanie jednostek

ochrony zdrowia w nowoczesny sprzęt i aparaturę medyczną nowej generacji oraz utrzymanie i rozwój kadry medycznej.

3.6.5 Kultura i sport

Według danych z 2009 roku na obszarze województwa działało 15 muzeów (tylko o 2 więcej w porównaniu z notującym najniższy w kraju wynik województwem opolskim), 13 kin i 260 bibliotek, co w odniesieniu do liczby mieszkańców daje rezultat 2760 osób przypadających na jedną placówkę biblioteczną (najniższy w kraju). Dużym atutem województwa są branżowe cykliczne imprezy kulturalne, przyciągające widownię z całego kraju. Zaliczają się do nich między innymi Lubuskie Lato Filmowe w Łagowie, Przystanek Woodstock w Kostrzynie nad Odrą, „Noc Nenufarów ” w gminie Lubrza, Międzynarodowy Dziecięcy Festiwal Folkloru, Międzynarodowe Spotkania Zespołów Cygańskich „ROMANE DYVESA”, Festiwal Piosenki Rosyjskiej i Festiwal Kabaretowy w Zielonej Górze (nazywanej z racji liczby powstałych w niej kabaretów Zagłębiem Kabaretowym).

Na wysokim poziomie, krajowym i międzynarodowym w województwie lubuskim znajduje się wiele dyscyplin sportowych, wymienić można m.in. koszykówkę, żużel, siatkówkę. W ostatnich kilku latach znacząco poprawiła się infrastruktura sportowa w województwie lubuskim (m.in. stadiony żużlowe, hale sportowo-rekreacyjne, boiska, baseny). Samorząd województwa wspiera także sport poprzez dotacje dla pozarządowych organizacji sportowych, fundowanie stypendiów oraz prowadzenie Wojewódzkiego Ośrodka Sportu i Rekreacji w Drzonkowie. Działanie te będą z pewnością kontynuowane w kolejnych latach.

3.6.6 Polityka społeczna i jakość życia

Liczba osób korzystających ze świadczeń pomocy społecznej spadła na przestrzeni lat z blisko 880 w roku 2002 do około 750 osób w roku 2008 w przeliczeniu na 10 tys. ludności. Jednak, według statystyki publicznej województwo lubuskie zajmowało pod tym względem trzecie miejsce wśród regionów Polski. Więcej osób korzystających ze świadczeń pomocy społecznej w przeliczeniu na 10 tys. ludności odnotowało województwo kujawsko-pomorskie (761) oraz warmińsko-mazurskie (920). Poniżej średniej krajowej wynoszącej 3315,38 zł kształtowały się w roku 2009 pensje Lubuszan, wynosząc 2802,77 zł. Województwo lubuskie zajmowało pod tym względem 13 miejsce w Polsce. Pod względem przeciętnych miesięcznych wydatków na 1 osobę w gospodarstwach domowych w 2009 roku region lubuski z kwotą 937,90 zajął 8 pozycje w kraju, przy krajowej średniej wynoszącej 956,68

Szersza diagnoza sytuacji społecznej z pewnością zostanie zawarta w planowanej aktualizacji Strategii Polityki Społecznej oraz nowym dokumencie strategiczno-operacyjnym dotyczącym ekonomii społecznej, który określi rolę i możliwości podmiotów ekonomii społecznej w łagodzeniu problemów społeczno-gospodarczych w regionie.

Jednoznaczne określenie warunków życia danej zbiorowości jest niemożliwe z wielu względów, do których zalicza się m.in. brak jasno określonych kryteriów dokonywania ocen, czy duża rozbieżność w postrzeganiu danej sytuacji wynikająca z subiektywnego postrzegania świata przez osoby obejmowane badaniami. Jednakże pomimo to dokonuje się prób dokonania podstawowej oceny warunków życia Polaków, z których najistotniejszą stanowi raport *Diagnoza Społeczna. Warunki i jakość*

życia Polaków tworzony pod redakcją prof. J. Czapińskiego. W wersji z 2009 r. województwo lubuskie, osiągając wartość zagregowanego wskaźnika warunków życia 0,553 zajmuje 9 miejsce w kraju. Prowadzą województwa: opolskie (0,280) i śląskie (0,289). Natomiast zgodnie z wynikami badań, raportu najgorzej ocenia warunki życia społeczność w województwach: warmińsko-mazurskim (0,741) i świętokrzyskim (0,740). Hierarchia województw ze względu na poziom zaspokojenia potrzeb w poszczególnych obszarach warunków życia była zróżnicowana. Lubuskie wyróżniło się przede wszystkim pod względem zaspokojenia warunków mieszkaniowych i edukacyjnych dla dzieci, osiągając najlepsze wyniki w kraju. Wyjątkowo negatywnie oceniono natomiast dostęp do potrzeb z zakresu ochrony zdrowia i kultury.²¹

3.6.7 Partycypacja społeczna

Utrzymanie aktywnego, demokratycznego społeczeństwa obywatelskiego oraz rozwój zrównoważony kraju są uzależnione od budowy trzeciego sektora, który w odniesieniu do kapitału społecznego wymaga zaistnienia co najmniej wzajemnego zaufania ludzi i ich zaangażowania społecznego.

Jednym z podstawowych kryteriów aktywności społecznej obywateli jest liczba organizacji pozarządowych działających na danym obszarze. W województwie lubuskim zarejestrowane były w 2010 r. 172 fundacje (tj. 1,4% fundacji w Polsce) i 2643 stowarzyszenia i organizacje społeczne (tj. 2,9% stowarzyszeń i organizacji krajowych), co w skali Polski pozycjonuje województwo pod względem liczebności na przedostatniej pozycji, jedynie przed województwem opolskim. Trzeba jednak zauważyć, że drugi wskaźnik (stowarzyszenia) jest powyżej udziału Województwa w liczbie ludności, który wynosi 2,6%.

Natomiast jeśli chodzi o wskaźnik fundacji i stowarzyszeń w przeliczeniu na 10 tys. mieszkańców, to województwo lubuskie osiąga rezultat 23,3 w 2010 roku, co jest wynikiem średnim dla kraju, i najlepszym w przypadku tego wskaźnika liczonego dla obszarów wiejskich (18,7)²². Powyższe dane nie uwzględniają jednak nieinstytucjonalizowanych form aktywności społecznej, takich jak grupy samopomocy, wsparcia, czy chociażby nieoficjalne stowarzyszenia i koła zainteresowań.

W latach 2005-2010 nastąpił znaczący przyrost liczebności zarówno fundacji (o 50%), jak i stowarzyszeń i organizacji społecznych (o 32%). Najwięcej fundacji i stowarzyszeń było zarejestrowanych w Zielonej Górze i Gorzowie Wielkopolskim (odpowiednio 18% i 13,3% ogólnej ich liczby w województwie). Spośród powiatów wyróżniają się: powiat zielonogórski i żarski, natomiast najmniej wpisanych w rejestrze REGON omawianych jednostek mają powiaty sulęciński i wschowski. W województwie zarejestrowane są 262 organizacje pożytku publicznego tj. 3,1% ich krajowej liczby (stan na 2010r.). W sąsiedztwie regionu podobny udział ma województwo zachodniopomorskie (3,3%), natomiast znacznie więcej tych organizacji jest w województwie dolnośląskim (12,4%) i wielkopolskim (6,8%).

Za istotę sprawnego funkcjonowania demokracji, a także miernik zaawansowania rozwoju społeczeństwa obywatelskiego uważane jest uczestnictwo w wyborach. Jeśli wziąć pod uwagę

²¹ Raport *Diagnoza społeczna 2009. Warunki i jakość życia Polaków*, [red.] J. Czapiński, T. Panek, Warszawa 2009.

²² *Aktywność obywatelska w organizacjach pozarządowych – wyniki badań Stowarzyszenia Klon/Jawor*, [w:] materiały konferencyjne w ramach Forum Debaty Publicznej przy Prezydencie RP, 24 marca 2011 r.

ogólnokrajowe wybory począwszy od roku 2005 (wybory prezydenckie, do Sejmu i Senatu RP), województwo lubuskie nie odznacza się szczególnym poziomem partycypacji społecznej. Frekwencja w województwie²³ kształtowała się zazwyczaj na poziomie 45-50%, za wyjątkiem wyborów do Sejmu i Senatu RP w 2005 r. (35,44%) oraz wyborów do Parlamentu Europejskiego (19,75%). Barię 50% udało się przekroczyć raz, podczas wyborów do Sejmu i Senatu RP w 2007 r. (50,35%). Podkreślić należy, że frekwencja w Lubuskim nie przekroczyła średniej dla kraju, w każdym przypadku będąc od niej niższa o kilka punktów procentowych.

Społeczność Lubuszan przypomina aktywne w zaspakajaniu własnych potrzeb, społeczeństwa zachodnie, umiejące lepiej organizować się w ramach organizacji pozarządowych, choć aktywność na rzecz celów publicznych nie jest wysoka. Otrzymany w oparciu o frekwencję wyborczą obraz kapitału społecznego województwa lubuskiego można scharakteryzować relatywnie mniej zaangażowaną, niż w pozostałych regionach kraju, postawą aktywności obywatelskiej. Cechy te sprzyjając interesom indywidualnym lub grupowym nie ułatwiają prowadzenia skoordynowanych działań na rzecz wspólnego interesu społecznego.

3.7 Zasoby kulturowe i przyrodnicze

3.7.1 Walory turystyczne regionu

Województwo lubuskie jest regionem posiadającym cenne i unikatowe walory turystyczne. Należą do nich zasoby przyrodnicze, jak też zabytki dziedzictwa kulturowego. W przypadku tych pierwszych województwo lubuskie zaliczane jest do najczystszych regionów kraju. Szczególne bogactwo stanowią liczne lasy, będące ostoją dzikiej zwierzyny, a także doskonałym miejscem do wypoczynku i rekreacji.

Katalog atrakcji uzupełniają zabytki. Na terenie regionu zachowały się zabytki epoki romańskiej i gotyckiej – kościoły i zamki. Szczególne miejsce w krajobrazie kulturowym województwa zajmuje drewniana architektura sakralna powstała między XV a XIX wiekiem. Rezultatem dziewiętnastowiecznego budownictwa są eklektyczne i secesyjne kamienice mieszczańskie, które stanowią dopełnienie ładu przestrzennego starszych założeń urbanistycznych. Wśród atrakcji turystycznych wyróżnia się Międzyrzecki Rejon Umocniony, czyli zespół podziemnych fortyfikacji zbudowanych przez Niemców w okresie międzywojnia i podczas II wojny światowej, a także Park Mużakowski, wpisany na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO.

Pomimo posiadania dogodnych warunków do rozwoju, turystyka nie stanowi jednej z poważniejszych gałęzi gospodarki województwa lubuskiego. Badanie rozwoju funkcji turystycznej gmin województwa lubuskiego wykazało, że żadna z nich nie posiada jej w pełni rozwiniętej. Najbliżej osiągnięcia tego stanu pozostaje Gmina Łagów, natomiast w zdecydowanej większości gmin proces rozwoju funkcji turystycznej jeszcze się nie rozpoczął, bądź pozostaje w początkowym, słabo zaawansowanym stadium. Wśród miast, w których turystyka jest jedną z funkcji podstawowych wymienić można Lubniewice, Łagów, Sławę, Słubice, Świebodzin i Torzym.²⁴

²³ Opracowano na podstawie danych statystycznych zawartych na stronach Państwowej Komisji Wyborczej, www.pkw.gov.pl

²⁴ Por. T. Kudłacz, *Raport regionalny. Województwo Lubuskie.*, ekspertyza opracowana w ramach przygotowania założeń Strategii Rozwoju Polski Zachodniej, Zielona Góra - Kraków, 2011.

Barierą pełnego wykorzystania atrakcji turystycznych do rozwoju regionu jest niedostatecznie rozwinięta baza turystyczna. W 2009 roku turyści mieli możliwość skorzystania z 306 obiektów zbiorowego zakwaterowania, które oferowały ponad 23 tysiące miejsc noclegowych. W przeliczeniu na tysiąc mieszkańców dawało to 8,66 miejsc noclegowych i w porównaniu z pozostałymi regionami był to jeden z niższych rezultatów w kraju. W tym samym roku dostępną bazę noclegową regionu wykorzystano w 27,37%. Wartość ta również jest jedną z niższych w Polsce, równie słaby wynik notują województwa: opolskie i wielkopolskie.

W okresie 2006-2009 sukcesywnie spadała liczba turystów zza granicy, którzy zatrzymywali się w Lubuskiem dłużej niż na jeden dzień. Na początku badanego okresu z noclegów skorzystało blisko 168 tys. turystów zagranicznych, w 2009 roku było ich tylko nieco ponad 151 tysięcy. Jednakże trend spadku liczby turystów zagranicznych nocujących w obiektach zbiorowego zakwaterowania zauważalny był w każdym z polskich regionów, nawet tych najbardziej atrakcyjnych turystycznie. Obywatele Niemiec, kraju graniczącego z województwem lubuskim, stanowili w 2009 roku niecałe 26% tej liczby. Oznacza to, że na czterech nocujących na terenie województwa turystów zagranicznych jeden pochodzi z Niemiec. Faktycznie liczba niemieckich turystów odwiedzających województwo może być wyższa z racji niewielkiej odległości i dobrej dostępności komunikacyjnej regionu, nie wymuszającej konieczności nocowania. Warto także zwrócić uwagę na wyróżniający się wielkością odsetek Rosjan odwiedzających województwo. W 2009 roku stanowili oni ponad 18% ogółu.

Tendencje w światowej turystyce wskazują jednak, że współcześni turyści w coraz większym stopniu kierują się dostępnością produktów (zagospodarowaniem turystycznym przestrzeni), w mniejszym zaś istnieniem zasobów przyrodniczych i kulturowych²⁵.

3.7.2 Kapitał przyrodniczy

Województwo lubuskie charakteryzuje się relatywnie dużymi i bogatymi zasobami kapitału przyrodniczego. Znakiem rozpoznawczym regionu jest wysoki wskaźnik lesistości, sięgający 50%, co znacznie przekracza średnią krajową (28%). Do atutów zalicza się także stosunkowo czyste powietrze.

Powierzchnia obszarów prawnie chronionych w województwie w 2009 roku wynosiła 543 502,1 ha, co stanowiło blisko 39% obszaru zajmowanego przez województwo. Część obszaru regionu zajmują dwa parki narodowe: Drawieński PN oraz PN Ujście Warty, będący najmłodszym parkiem narodowym w Polsce (utworzony w 2001 r.). Z pozostałych form ochrony przyrody warto wymienić 7 parków krajobrazowych o łącznej powierzchni 77500,8 ha i 59 rezerwatów przyrody zajmujących łączną powierzchnię 3674,1 ha. Wśród unikatowych w skali europejskiej zasobów przyrody posiadanych przez województwo przede wszystkim wyróżnia się rezerwat nietoperzy „Nietoperek”, a także liczne stanowiska wielu chronionych, rzadkich, zagrożonych wyginięciem roślin i zwierząt.

Cennym zasobem w kontekście wykorzystania turystycznego są jeziora w liczbie przekraczającej pół tysiąca, z czego 26 z nich ma powierzchnię większą niż 100 ha. Stwarzają one, w połączeniu z rzekami, dogodne warunki do uprawiania sportów wodnych (żeglarstwo, windsurfing), rekreacji i wędkarstwa.

²⁵ Por. M. Kozak, *Turystyka i dziedzictwo kulturowe Polski Zachodniej*, ekspertyza sporządzona na potrzeby opracowania założeń Strategii Rozwoju Polski Zachodniej, Warszawa 2011.

Jednym z najistotniejszych czynników hamujących ich wykorzystanie jest niezadowalający stan czystości wód, na co duży wpływ ma niedostatecznie rozwinięta sieć kanalizacyjna w województwie.

Uzupełnieniem obrazu dotyczącego stanu wód powierzchniowych była dokonana w 2008 r. ocena. Wynika z niej, że ogólny stan jednolitych części wód rzek, uwzględniający wyniki klasyfikacji potencjału ekologicznego i stanu chemicznego według kryteriów opracowanych przez Ministerstwo Środowiska²⁶ jest zły. Według tejże oceny zaledwie 2% ogólnej liczby części wód w województwie klasyfikowane jest jako wody o stanie dobrym, a aż 75% to wody o stanie ogólnym złym (pozostałe 23% stanowią wody nieprzebadane). Niezadowalający wynik pochodzić może z wyjątkowo restrykcyjnych kryteriów podsumowujących przyjętych w ocenie, bowiem w rozbiciu na stan ekologiczny i chemiczny sytuacja przedstawia się znacznie korzystniej – 90% ogółu wód charakteryzuje się dobrym stanem chemicznym, a w przypadku 70% stan ekologiczny określany jest jako umiarkowany.²⁷

Większego problemu na terenie województwa lubuskiego nie stanowią zanieczyszczenia powietrza. Ocena stężeń zanieczyszczeń w powietrzu wykonana w 2008 roku wykazała, że obszarami najbardziej zagrożonymi są największe miasta regionu i ich najbliższe okolice – normy stężenia pyłu przekroczone zostały w strefie pokrywającej się granicami z powiatem grodzkim Gorzów Wlkp., natomiast przekroczony poziom benzo(a)pirenu wystąpił w mieście Zielona Góra i strefie nowosolsko-wschowskiej.²⁸

Do problemów związanych ze stanem środowiska zalicza się także zagrożenie hałasem. W przypadku podmiotów gospodarczych prowadzących działalność na terenie województwa lubuskiego zagrożenie to sprowadza się jedynie do najbliższego otoczenia, nie stanowiąc problemu wykraczającego poza skalę lokalną. Znacznie większy problem, zwłaszcza na terenach zabudowy mieszkaniowej, stanowi ruch pojazdów, w tym tranzytowy ruch pojazdów ciężkich. Według przeprowadzonych w 2008 r. badań w przypadku ponad 70% długości przebadanych odcinków ulic w miastach województwa lubuskiego normy hałasu zostały przekroczone o 5-10 dB w porze dziennej. Nieco lepsza sytuacja ma miejsce w porze nocnej, aczkolwiek i w tym przypadku zdarza się przekroczenie norm.²⁹ Poprawa sytuacji uwarunkowana jest dynamiką rozbudowy autostrad, dróg ekspresowych i obwodnic miast, a także intensyfikacją stosowania rozwiązań tymczasowych i zastępczych, m.in. ekranów akustycznych i progów spowalniających.

3.7.3 Bogactwa naturalne

W skład kapitału przyrodniczego województwa zaliczyć należy także bogactwa naturalne. Największe złoża surowców w regionie lubuskim odnotowuje się w zakresie tzw. kopalin energetycznych, które mogą być wykorzystane do pozyskiwania energii elektrycznej. Należą do nich gaz ziemny razem z ropą naftową oraz węgiel brunatny. Złoża dwóch pierwszych paliw występują przede wszystkim we wschodniej i północno-wschodniej części województwa. Do największych złóż zaliczają się te położone

²⁶ Załącznik 10 *Rozporządzenia Ministra Środowiska z 20 sierpnia 2008 r. w sprawie klasyfikacji stanu jednolitych części wód powierzchniowych*, Dz. U. nr 162, poz. 1008.

²⁷ *Stan środowiska w województwie lubuskim w latach 2004-2008*, WIOŚ w Zielonej Górze, Zielona Góra – Gorzów Wielkopolski 2008, s. 19-33.

²⁸ Tamże, s. 11-15.

²⁹ Tamże, s. 36-37.

w rejonie Barnówka (tzw. BMB), Lubiatowa, Babimostu i Kargowej. Szacuje się, że w 28 udokumentowanych złożach gazu ziemnego mieści się blisko 16% całości zasobów Polski, natomiast 20 znanych złóż ropy naftowej stanowi niecałe 65% krajowych zasobów.³⁰

Surowcem, który w przyszłości może stać się kolejnym znakiem rozpoznawczym województwa lubuskiego jest węgiel brunatny, ponieważ jego spore pokłady odkryto w rejonie Cybinki i Gubina, Kolejnych kilkanaście złóż tego surowca występuje w środkowej i południowej części województwa.

Południowa część województwa to także obszar zasobny w surowce o przeznaczeniu budowlanym – piaski, żwiry i gliny. Rejonem szczególnie zasobnym w tego typu kopaliny jest dolina rzeki Bóbr. Do bogactw naturalnych województwa lubuskiego zalicza się także drewno. Pomimo największego w kraju współczynnika lesistości (odsetka lasów w powierzchni regionu) Lubuskie zajmuje dopiero piąte miejsce pod względem pozyskania drewna użytkowego (tzw. grubizny). W 2009 r. z lubuskich lasów uzyskano 2 847 958 m³ surowca, co stanowi 8,2% całości pozyskanego drewna w Polsce. Ogrom zasobów surowca w połączeniu z łatwością w dostępie do niego zaowocował rozwojem przemysłu drzewnego na niektórych obszarach regionu, m.in. w rejonie Żar i Żagania.

3.8 Sprawność instytucjonalna

3.8.1 Pozyskiwanie środków zewnętrznych

Pierwszy etap absorpcji środków zewnętrznych przez województwo lubuskie wiązał się jeszcze z pomocą przedakcesyjną. W jej ramach województwo lubuskie korzystało z trzech programów: Phare (w tym Phare CBC), ISPA i SAPARD. W ramach pierwszego z nich do Lubuskiego spłynęło ok. 250 mln €, które zostały wykorzystane przede wszystkim na inwestycje związane z rozwojem infrastruktury transportowej, infrastruktury przejść granicznych oraz ochronę środowiska. Te trzy zakresy tematyczne pochłonęły ponad 90% całości środków pochodzących z Phare. Także na rozwoju sieci transportowej i ochronie środowiska skupiał się program ISPA, wspierający duże, kilkumilionowe projekty z tego zakresu. Uzyskane dofinansowanie pozwoliło m.in. na modernizację odcinka magistrali kolejowej z Rzepina do granicy państwa. Środki z SAPARD posłużyły natomiast do wsparcia rolnictwa i rozwoju obszarów wiejskich. W jego ramach zrealizowano 417 wniosków na kwotę ponad 112 milionów zł. Dla porównania, w ramach Programu SAPARD zrealizowano w całej Polsce 23 227 projektów, które otrzymały łączną refundację na kwotę blisko 4,5 miliarda zł. Województwo lubuskie jest jednym z regionów o najmniejszej absorpcji środków z tego projektu, osiągnięta przez nie kwota to zaledwie 1/6 całości środków pozyskanych przez Wielkopolskę.³¹

W latach 2004-2006 Polska, już jako pełnoprawny członek Unii Europejskiej, mogła korzystać z dostępnych funduszy strukturalnych, w ramach których finansowane były poszczególne programy, w tym sektorowe programy operacyjne (m.in. SPO Rozwój Zasobów Ludzkich, SPO Wzrost Konkurencyjności Przedsiębiorstw i SPO Transport) oraz Zintegrowany Program Operacyjny Rozwoju Regionalnego. W tym ostatnim Lubuskiemu przypadło blisko 3% ogólnej puli przekazanej dla Polski,

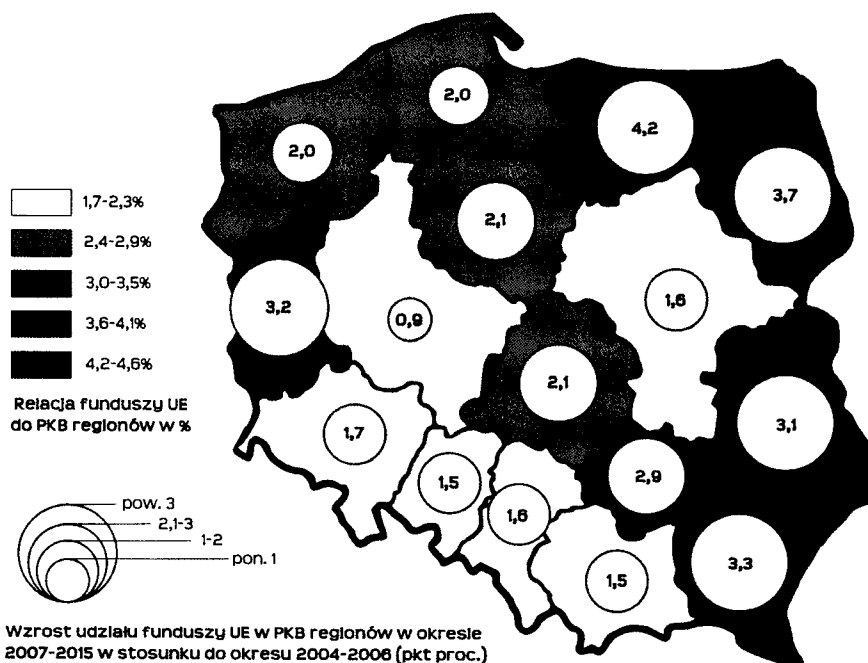
³⁰ 10 lat Województwa Lubuskiego..., s. 8.

³¹ Analiza wyników realizacji poszczególnych działań Programu SAPARD w świetle celów programu oraz wpływ zmian społeczno-ekonomicznych na realizację Programu w latach 2002-2006, IMC Consulting, Warszawa 2007.

czyli ponad 82,5 mln €. Środki te przeznaczone zostały na szereg inwestycji, przede wszystkim w zakresie infrastruktury transportowej, komunalnej, a także procesów rewitalizacyjnych, wzrostu przedsiębiorczości i podnoszenia jakości kapitału ludzkiego.

Kolejny okres programowania (2007-2013) oznacza dla beneficjentów z terenu województwa lubuskiego możliwość korzystania ze środków unijnych za pośrednictwem programu regionalnego (Lubuski Regionalny Program Operacyjny), krajowych programów operacyjnych (PO Kapitał Ludzki, PO Innowacyjna Gospodarka, PO Infrastruktura i Środowisko) oraz Europejskiej Współpracy Terytorialnej: Polska (województwo lubuskie) – Brandenburgia i Polska (województwo lubuskie, województwo dolnośląskie) – Saksonia. W ramach LRPO do regionu ma trafić ponad 439 mln €, kwota wpływów z programów krajowych nie jest jeszcze ostatecznie ustalona, gdyż zależy ona m.in. od liczby złożonych wniosków, nie tylko z terenu województwa lubuskiego, ale także spośród pozostałych regionów. Pewnym jest natomiast, że bieżący okres programowania będzie rekordowy pod względem wysokości środków finansowych dostępnych dla województwa lubuskiego. Szacuje się, że środki, które z pewnością trafią do regionu (po uwzględnieniu LRPO oraz komponentów regionalnych programów krajowych) przekroczą kwotę 660 mln €. Dodatkowo województwo lubuskie zostało wyróżnione pod względem sprawności wdrażania Regionalnych Programów Operacyjnych. Świadczy o tym druga pozycja regionu w rankingu krajowym (tuż za woj. opolskim), co zapewniło mu dodatkowe 50 mln € (blisko 12% alokacji RPO).

Rysunek 11 - Relacja funduszy pomocowych (wkład unijny i krajowy) do PKB regionów w latach 2004-2015

Źródło: Opracowanie własne FRDL MISTiA na podstawie wyliczeń Ministerstwa Rozwoju Regionalnego i IBNGR, Prevision. Por. *Polska 2011. Gospodarka – Społeczeństwo – Regiony*, s. 26

Stopień wykorzystania funduszy UE w rozwoju regionalnym ukazano także w raporcie „Polska 2011”³². Z analiz tam zawartych wynika, że największym ich beneficjentem w okresie 2004-2015 będzie województwo warmińsko-mazurskie, w przypadku którego pozyskana kwota (włącznie z wkładem własnym) sięgnie 4,5% PKB tego regionu. Jedną z wyższych pozycji pod tym względem zajmuje także województwo lubuskie, w którym wkład funduszy pomocowych osiągnie poziom 3,7% jego PKB. Lubuskie wyróżnia się także pod względem wzrostu udziału funduszy pomocowych w PKB w aktualnym okresie programowania (4,3%) w stosunku do poprzedniego (1,1%). Oznacza to przyrost o 3,2 punktu procentowego, co jest jednym z wyższych wzrostów wskaźnika PKB w kraju.

3.8.2 Krajowa współpraca ponadregionalna

Modelowym przykładem współpracy ponadregionalnej z udziałem województwa lubuskiego są działania podejmowane od 2010 r. wraz z sąsiednimi regionami w celu rozwoju Polski zachodniej. W opinii władz regionalnych problemy Polski zachodniej nie są w pełni dostrzegane przez władze centralne. Ponadto w polityce rozwoju regionalnego pokutuje nie do końca słuszne i mające odzwierciedlenie w rzeczywistości przekonanie, że sąsiedztwo lepiej rozwiniętych landów niemieckich stanowić będzie prosty bodziec do dynamicznego rozwoju zachodnich województw. Taki wymiar polityki regionalnej prowadzi do sytuacji niekorzystnych z punktu widzenia polityki krajowej, jaką jest na przykład znacznie gorsza dostępność transportowa z zachodnich województw kraju do Warszawy w porównaniu z możliwościami dojazdu do Berlina. Szereg problemów gospodarczych i społecznych, związanych w dużej mierze z uwarunkowaniami historycznymi oraz ekonomicznymi (np. likwidacja Państwowych Gospodarstw Rolnych), wymusza w opinii władz samorządowych potrzebę wspólnego, zintegrowanego i kompleksowego podejścia do problematyki kształtowania rozwoju regionalnego w tej części kraju.

Odpowiedź na zapotrzebowania i aspiracje rozwojowe regionów Polski Zachodniej stanowić ma powstająca Strategia Rozwoju Polski Zachodniej. Prace nad ustaleniem kształtu i zakresu dokumentu rozpoczęły się w pierwszej połowie 2010 r. Strategia określać będzie przede wszystkim priorytetowe obszary współpracy, które dotyczą rozwoju infrastruktury transportowej (w ujęciu międzyregionalnym, jak i wewnątrz regionalnym), współpracy badawczej i naukowej, bezpieczeństwa energetycznego, zabezpieczenia przeciwpowodziowego, podniesienia atrakcyjności turystycznej oraz trwałego i zrównoważonego rozwoju ośrodków miejskich. W pracach nad Strategią, oprócz Lubuskiego, zaangażowane są cztery województwa: dolnośląskie, opolskie, wielkopolskie i zachodniopomorskie. Docelowym efektem prac ma być powstanie ponadregionalnej Strategii Rozwoju Polski Zachodniej 2020, która ma przyczynić się do przyjęcia Programu Operacyjnego Rozwój Polski Zachodniej 2014-2020.

3.8.3 Współpraca międzynarodowa

Współpraca zagraniczna prowadzona przez województwo lubuskie opiera się na założeniach przyjętych przez Sejmik Województwa w 1999 r., zaktualizowanych w 2010 r. W dokumencie o nazwie Priorytety Współpracy Zagranicznej ustalono trzy nadrzędne cele współpracy z zagranicą, koncentrujące się na kwestiach gospodarczych i społecznych. W związku z przygranicznym położeniem regionu, jego

---

³² Raport *Polska 2011...*, s. 26.

głównymi partnerami są sąsiednie landy niemieckie: Brandenburgia i Saksonia. W ramach współpracy pomiędzy tymi regionami realizowanych jest wiele wspólnych przedsięwzięć w zakresie zacieśniania kontaktów gospodarczych, ochrony środowiska, modernizowania infrastruktury, polityki kulturalnej i społecznej itp. Na szczególną uwagę zasługuje stopień wykorzystania funduszy strukturalnych przy inicjatywach transgranicznych. W okresie programowania 2007-2013 realizowane są programy Europejskiej Współpracy Terytorialnej Polska (województwo lubuskie) – Brandenburgia i Polska (województwo lubuskie, województwo dolnośląskie) – Saksonia.

Istotną rolę w kształtowaniu współpracy transgranicznej odgrywają Euroregiony: Sprewa -Nysa-Bóbr oraz Pro Europa Viadrina. Na terenie Lubuskiego funkcjonują one od 1993 roku, a ich efektem jest wytworzenie silnej sieci kontaktów transgranicznych. W ramach Euroregionów zrealizowano szereg projektów przyczyniających się do rozwoju regionalnego i subregionalnego.

Kontakty partnerskie województwa lubuskiego nie ograniczają się tylko do Niemiec. Aktywna współpraca regionu prowadzona jest z włoską Abruzją i francuskim Departamentem Lot. Koncentruje się ona m.in. na wymianie doświadczeń w zakresie polityki regionalnej oraz wymianie międzynarodowej kształcącej się młodzieży. Od kilku lat intensywnie rozwijany jest także środkowy i wschodni kierunek współpracy zagranicznej. Formalne kontakty nawiązane zostały m.in. z regionami w Rosji, Białorusi, Słowacji, Mołdawii oraz na Ukrainie. Geograficznie najdalej usytuowanym regionem, który współpracuje z województwem lubuskim jest chińska prowincja Hainan.

4. ANALIZA SWOT WOJEWÓDZTWA LUBUSKIEGO I WYZWANIA ROZWOJOWE

4.1 Analiza SWOT

Materiał prezentowany w niniejszym rozdziale wypracowany został podczas sesji warsztatowych, realizowanych w ramach projektu „Przeprowadzenie średniookresowej oceny oddziaływania Strategii Rozwoju Województwa Lubuskiego (SRWL) na rozwój województwa lubuskiego oraz opracowanie projektu aktualizacji SRWL”. Głównym celem tychże warsztatów było zidentyfikowanie potrzeb rozwojowych poszczególnych powiatów województwa w kontekście rozwoju całego regionu.

Przeprowadzono 12 warsztatów (w każdym powiecie woj. lubuskiego jeden warsztat, z założeniem realizacji wspólnych warsztatów dla powiatów gorzowskiego ziemskiego i Gorzowa Wlkp. – miasta na prawach powiatu oraz powiatów zielonogórskiego ziemskiego i Zielonej Góry – miasta na prawach powiatu), w których uczestniczyli przedstawiciele społeczności poszczególnych powiatów województwa lubuskiego – władze samorządowe, przedstawiciele instytucji okołobiznesowych i zrzeszeń pracodawców z terenu każdego powiatu, reprezentanci organizacji społecznych, liderzy opinii publicznej itp. Identyfikowali oni silne i słabe strony własnych jednostek, a także szanse i zagrożenia zewnętrzne. Tak pozyskany materiał poddany został dalszemu opracowaniu podczas spotkania z Zespołem ds. aktualizacji Strategii Rozwoju Województwa Lubuskiego. Efekt prac stanowi zamieszczona poniżej analiza SWOT.

Silne strony	Słabe strony
Położenie geograficzne i system osadniczy	
<ul style="list-style-type: none"> • Korzystne położenie geograficzne w Europie Środkowej - przy granicy polsko - niemieckiej; • Położenie na skrzyżowaniu tranzytowych szlaków komunikacyjnych o znaczeniu międzynarodowym, na osiach północ - południe i wschód - zachód; • Policentryczna sieć osadnicza. 	<ul style="list-style-type: none"> • Peryferyjne położenie województwa w stosunku do Warszawy - głównego ośrodka administracyjnego w kraju; • Mała liczba ludności i niska gęstość zaludnienia; • Niedostatecznie rozwinięte funkcje metropolitalne Gorzowa Wlkp. i Zielonej Góry; • Niedostateczna współpraca pomiędzy dwoma ośrodkami wojewódzkimi regionu.
Infrastruktura komunikacyjna	
<ul style="list-style-type: none"> • Dobra i stale poprawiająca się dostępność komunikacyjna regionu - autostrady, drogi ekspresowe (autostrada A2, A18 i droga ekspresowa S3 zaliczane do sieci TEN-T); • Dobra dostępność kolejowa regionu, w tym przebieg linii kolejowych o znaczeniu międzynarodowym wraz planami ich rozbudowy i modernizacji; • Dostęp do portów lotniczych - niewielka odległość od międzynarodowych portów lotniczych (Berlin, Poznań, 	<ul style="list-style-type: none"> • Niezadawalający stan techniczny dużej części dróg wszystkich kategorii; • Brak przepraw mostowych w ważnych ciągach komunikacyjnych województwa; • Brak odpowiedniego skomunikowania dróg lokalnych z projektowanymi oraz budowanymi ciągami ekspresowymi i autostradowymi; • Zdegradowana infrastruktura kolejowa (tory, dworce kolejowe), także w przypadku linii magistralnych -

<p>Wrocław) oraz infrastruktura lotniska w Babimoście;</p> <ul style="list-style-type: none"> • Zadowalająca gęstość dróg na terenie większości powiatów; • Potencjał transportowy rzek przepływających przez województwo (Odra a także Warta i Noteć); • Dostęp do projektowanej, międzynarodowej drogi wodnej E70. 	<p>wydłużanie czasów przejazdu;</p> <ul style="list-style-type: none"> • Zdegradowana i nieczynna infrastruktura służąca do transportu wodnego (porty, przystanie, zamulone tory wodne); • Niezadowalająca jakość i częstość połączeń komunikacji publicznej, w szczególności obszarów wiejskich z większymi miastami; • Nieodpowiadający potrzebom stan połączeń drogowych i kolejowych z lotniskiem w Babimoście; • Słabo rozwinięty transport multimodalny; • Niewystarczająca ilość połączeń transgranicznych z Niemcami; • Problemy z zapewnieniem regularnych połączeń lotniczych w porcie w Babimoście; • Utrudniony dostęp do szerokopasmowego Internetu, w szczególności na obszarach wiejskich.
Infrastruktura energetyki i ochrony środowiska	
<ul style="list-style-type: none"> • Produkcja energii elektrycznej w skojarzeniu z wytwarzaniem ciepła w nowoczesnych źródłach wytwórczych wykorzystujących lokalne zasoby gazu ziemnego; • Dobrze wykorzystany potencjał energetyki wodnej; • Istniejący potencjał energii ze źródeł odnawialnych; • Rozwiązana gospodarka ściekowa w większości miast. 	<ul style="list-style-type: none"> • Słaby rozwój sieci najwyższych napięć oraz zły stan elektroenergetycznej sieci dystrybucyjnej; • Niewystarczająco rozbudowana sieć gazownicza i występujące braki przepustowości gazociągów; • Niezadowalający stan techniczny sieci ciepłowniczych i węglowych źródeł wytwórczych oraz znaczny udział „niskiej emisji”; • Brak w pełni uregulowanej gospodarki wodno-ściekowej i gospodarki odpadami w niektórych obszarach województwa; • Niewystarczający system oczyszczania ścieków w stosunku do skali użytkowania wody; • nierozwiązana kompleksowo gospodarka wodno-ściekowa w województwie (poza miastami) – nierównomierny rozwój infrastruktury kanalizacyjnej w stosunku do wodociągowej; • Niezadowalający stan urządzeń melioracyjnych i przeciwpowodziowych (wałów przeciwpowodziowych, rowów melioracyjnych, kanałów, zbiorników retencyjnych, zamulenie koryt rzecznych itp.).
Walory przyrodnicze	
<ul style="list-style-type: none"> • Unikatowe, cenne walory przyrodnicze województwa: 	<ul style="list-style-type: none"> • Niezagospodarowanie bądź niedostępnienie części

<ul style="list-style-type: none"> ✓ duży wskaźnik lesistości; ✓ duża liczba jezior; ✓ duży odsetek obszarów chronionych; ✓ unikatowe na skalę europejską osobliwości przyrodnicze; • Obszary atrakcyjne dla nowego osadnictwa, sprzyjające budowaniu oferty dla mieszkańców z dużych aglomeracji miejskich i tym samym równoważących niekorzystne tendencje demograficzne; • Czyste, w małym stopniu przekształcone środowisko naturalne na przeważającej części obszaru województwa; • Poprawa stanu środowiska naturalnego obserwowana w ciągu ostatnich lat (m.in. czystość wód w rzekach, odradzanie się zasobów przyrodniczych w dolinie Odry spowodowane zmniejszeniem dopływu zanieczyszczeń przemysłowych i rolniczych); • Zasoby bogactw naturalnych i związane z nim możliwości rozwoju różnych branż. 	<p>posiadanych przez województwo zasobów przyrodniczych - brak pomysłu na wykorzystanie oraz brak spójnej oferty regionalnej wykorzystującej walory przyrodnicze;</p> <ul style="list-style-type: none"> • Okresowo występujące zanieczyszczenia niektórych jezior, szczególnie uciążliwe na terenach atrakcyjnych turystycznie.
Turystyka, rekreacja i dziedzictwo kulturowe	
<ul style="list-style-type: none"> • Duża atrakcyjność turystyczna walorów przyrodniczych oraz obiektów dziedzictwa kulturowego; • Jeziora i rzeki jako potencjał turystyczny województwa; • Doskonale warunki do rozwoju turystyki aktywnej i rekreacji; • Bogate, różnorodne zasoby dziedzictwa kulturowego; • Unikatowość na skalę krajową i międzynarodową niektórych walorów województwa, np.: Międzyrzecki Rejon Umocniony, Park Mużakowski, tradycje winiarskie w powiecie zielonogórskim. 	<ul style="list-style-type: none"> • Niezadawalający stan ilościowy i jakościowy posiadanej bazy turystycznej – miejsca noclegowe, szlaki turystyczne, infrastruktura towarzysząca; • Brak spójnej polityki rozwoju turystyki i współpracy podmiotów (samorządy, LUTUR, PTTK i inne); • Brak spójnej, regionalnej oferty turystycznej, zunifikowanych materiałów wydawniczych, oraz koordynacji działań promocyjnych; • Słabo zaakcentowana współpraca pomiędzy podmiotami działającymi w obszarze turystyki; • Degradacja infrastruktury turystycznej i niezadawalające zainteresowanie tą gałęzią gospodarki na terenie województwa wśród inwestorów; • Zły stan techniczny większości zabytków architektury, konieczność pilnych, kosztownych remontów; • Zróżnicowany stopień dostępności mieszkańców województwa do oferty turystycznej i kulturalnej; • Niewystarczające wsparcie dla indywidualnych

	inicjatyw tak społecznych, jak i komercyjnych w turystyce.
Gospodarka regionalna	
<ul style="list-style-type: none"> • Powiązania eksportowe lubuskich przedsiębiorstw i korzystny w długim okresie czasowym bilans handlowy województwa; • Aktywnie działające strefy przemysłowe (Kostrzyńsko-Słubicka Specjalna Strefa Ekonomiczna, strefy aktywności gospodarczej, parki przemysłowe i naukowo-technologiczne); • Dobrze funkcjonujący system obsługi inwestorów w niektórych powiatach - szczególnie tych, gdzie strefy aktywności gospodarczej są w znacznym stopniu zagospodarowane; • Wyraźnie zarysowana w części powiatów specjalizacja w niektórych branżach przemysłowych i gospodarczych - m.in. pozyskiwanie oraz obróbka drewna, przemysł papierniczy i metalowy, branża informatyczna, przemysł rolno-spożywczy, motoryzacja; • Zainteresowanie ze strony inwestorów obszarami inwestycyjnymi w województwie; • Aktywność i skuteczność w pozyskiwaniu środków zewnętrznych; • Niższe w porównaniu do województw sąsiednich koszty pracy. 	<ul style="list-style-type: none"> • Problem z zagospodarowaniem niektórych stref aktywności gospodarczej - niedostosowanie ofert inwestycyjnych do wymagań inwestorów - np. brak uzbrojenia terenów inwestycyjnych, gorsza dostępność komunikacyjna części z oferowanych obszarów, problem z pozyskaniem odpowiedniej liczby wykwalifikowanych pracowników; • Niewystarczający zakres regionalnego systemu promocji gospodarczej i inwestycyjnej (słabe zaangażowanie niektórych samorządów lokalnych), a tym samym brak kompletnej, regionalnej oferty inwestycyjnej; • Słabo rozwinięta sieć instytucji otoczenia biznesu i niedostateczne ich zaistnienie w świadomości społeczeństwa (niskie zainteresowanie społeczne); • Brak pokrycia aktualnymi, miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego znacznej części obszarów województwa – poważne utrudnienie w planowaniu i zarządzaniu inwestycjami; • Niski poziom nakładów, w szczególności w zakresie innowacyjności i sektora B+R; • Niska podaż e-usług publicznych stymulujących rozwój społeczeństwa Informatycznego; • Znaczne dysproporcje w stopniu organizacji produkcji rolnej i przetwórstwa rolno-spożywczego.
Kapitał ludzki, społeczny i spójność społeczna	
<ul style="list-style-type: none"> • Korzystna struktura demograficzna; • Dobrze rozwinięta sieć szkół na terenie województwa oraz dostęp do uczelni wyższych (w regionie oraz regionach sąsiednich); • Szeroka oferta edukacyjna proponowana przez placówki z terenu województwa, wpływająca na wzrost atrakcyjności województwa; • Wysoki poziom świadczenia usług medycznych w większości placówek opieki zdrowotnej na terenie województwa; 	<ul style="list-style-type: none"> • Wysokie bezrobocie w większości powiatów i niekorzystna struktura bezrobocia – bezrobocie długotrwałe i dziedziczne; • Zauważalna migracja młodych, wykształconych mieszkańców województwa do większych ośrodków aglomeracyjnych w Polsce (np. Poznań, Wrocław) i za granicę; • Nasilone zjawisko problemów społecznych wśród starszych pokoleń zamieszkujących obszary byłych PGR – nieporadność życiowa, brak motywacji do

<ul style="list-style-type: none"> • Dobrze rozwinięta sieć szpitali; • Duża aktywność organizacji pozarządowych na terenie województwa i dynamicznie rozwijający się sektor ekonomii społecznej; • Wysoka przedsiębiorczość i zaradność ekonomiczna mieszkańców regionu; • Relatywnie wysoki poziom bezpieczeństwa publicznego w większości powiatów (z wyjątkiem zagrożeń powodziowych). 	<p>poszukiwania i podejmowania pracy;</p> <ul style="list-style-type: none"> • Niska mobilność pracowników; • Niedostateczna intensyfikacja działań z zakresu doradztwa zawodowego wśród uczniów szkół podstawowych i gimnazjalnych, a także wśród ich rodziców (brak systemu wsparcia); • Nisko zakrojona współpraca przedsiębiorstw ze szkołami (szczególnie o profilu zawodowym) w zakresie dostosowywania kierunków kształcenia do potrzeb gospodarki regionalnej; • Niskie zatrudnienie w sektorze B+R; • Braki infrastrukturalne w bazie kształcenia zawodowego – braki lokalowe, brak specjalistycznego sprzętu do kształcenia zawodowego oraz odpowiednio przygotowanych nauczycieli; • Niekorzystne proporcje studentów kierunków humanistycznych i administracyjnych w stosunku do kierunków technicznych; • Niedobór kadry lekarskiej; • Niskie zainteresowanie wykształceniem technicznym i zawodowym wśród młodzieży; • Ograniczona dostępność do żłobków, przedszkoli i placówek wychowania przedszkolnego; • Utrudniony dostęp do ambulatoryjnej opieki zdrowotnej i specjalistycznych usług medycznych; • Niedobór usług medyczno-opiekuńczych dla osób starszych; • Wzrost presji na środowisko przyrodnicze i środowisko człowieka oraz warunki życia, związany z rozwojem gospodarczym i rozwojem transportu (zwłaszcza drogowego), a także z propagowanym modelem konsumpcji.
--	---

Szanse	Zagrożenia
<ul style="list-style-type: none"> • Ułatwiona z racji położenia współpraca międzynarodowa z partnerami niemieckimi i z innych krajów Europy Zachodniej; • Położenie w niedużej odległości od ośrodków metropolitalnych - w trójkącie pomiędzy aglomeracją poznańską, wrocławską i berlińską, a także Szczecinem i Dreznem; • Poprawa zewnętrznej dostępności komunikacyjnej regionu za sprawą planowanej centralnie budowy nowych dróg – m.in. autostrada A2, drogi szybkiego ruchu S3 i budowy obwodnic oraz modernizacji linii kolejowych; • Utworzenie Środkowoeuropejskiego Korytarza Transportowego (CETC); • Bliskość ważnych portów lotniczych, w szczególności BBI; • Plany związane z pogłębieniem torów wodnych rzek regionu i szersze ich wykorzystanie w celach transportowych; • Duże zainteresowanie społeczeństwa aktywnymi formami wypoczynku i rekreacji, ofertą turystyczną powiązaną z usługami zdrowotnymi (oferty typu SPA) oraz krótkimi wyjazdami turystycznymi („turystyka weekendowa”); • Poprawa stanu środowiska naturalnego; • Polityka UE w zakresie szerszego wykorzystania odnawialnych źródeł energii; • Plany rozwoju energetycznych sieci przesyłowych i dystrybucyjnych (gazowych i elektroenergetycznych) na terenie kraju; • Nawiązanie współpracy sieciowej uczelni i placówek naukowo - badawczych Polski Zachodniej; • Ograniczanie kosztów funkcjonowania podmiotów gospodarczych na całym świecie – poszukiwanie miejsc atrakcyjnych inwestycyjnie – również pod kątem niskich kosztów pracy; 	<ul style="list-style-type: none"> • Nieostrzeżenie znaczenia i skali problemów województwa lubuskiego i całego pogranicza zachodniego przez krajowe ośrodki decyzyjne; • Postępująca degradacja linii kolejowych i szlaków wodnych; • Niezadowalająca oferta komunikacji publicznej w zakresie dojazdów do ośrodków administracyjnych w województwie (Gorzów Wlkp., Zielona Góra) i poza nimi (Poznań, Wrocław, Berlin); • Konkurencja w zakresie oferty turystycznej i promocji ze strony województw posiadających atrakcyjniejsze walory – trudności w wykreowaniu własnej oryginalnej oferty; • Hamowanie inwestycji i rozwoju regionu z powodu dużej ilości obszarów chronionych; • Brak systemu rekompensat dla samorządów posiadających znaczne tereny obszarów chronionych na swoim obszarze, z tytułu niemożności ich gospodarczego wykorzystania • Brak systemowych rozwiązań w zakresie wspólnego kreowania oferty edukacji zawodowej i technicznej pomiędzy pracodawcami a sektorem edukacyjnym; • Otwarcie rynku pracy w Niemczech od maja 2011 roku – możliwość odpływu wykwalifikowanych pracowników; • Skutki światowego kryzysu gospodarczego; • Zmiany klimatyczne i coraz częściej występujące niekorzystne zjawiska pogodowe; • Nadmierna regulacja prawna w zakresie pozyskiwania środków zewnętrznych; • Niewystarczająca współpraca pomiędzy jednostkami samorządu terytorialnego w kwestiach związanych z rozwojem regionalnym; • Słabo rozbudowana sieć linii najwyższych

<ul style="list-style-type: none"> • Przygraniczne położenie szansą rozwojową dla sektora usług – możliwość pozyskania klientów z zagranicy; • Możliwości płynące ze współpracy międzynarodowej (m.in. z jednostkami samorządu terytorialnego, firmami prywatnymi i organizacjami w szczególności z terenu Niemiec); • Perspektywa zewnętrznych środków finansowych na działania rozwojowe w kolejnym okresie programowania UE; 	<p>i wysokich napięć, niezbędna do wyprowadzenia mocy z dużych źródeł wytwórczych (np. OZE);</p> <ul style="list-style-type: none"> • Trudności w pozyskaniu terenów pod inwestycje infrastrukturalne; • Restrykcyjne przepisy prawa w zakresie ochrony środowiska; • Brak systemowych rozwiązań w obszarze ochrony zdrowia;
--	---

4.2 Wyzwania rozwojowe województwa lubuskiego

Wyzwania rozwojowe województwa lubuskiego do roku 2020, zawarte w Strategii Rozwoju Województwa Lubuskiego przyjętej w 2005 roku zostały zaktualizowane w oparciu o diagnozę strategiczną i analizę SWOT, wyniki badań zawartych w raporcie „Średniokresowa ocena oddziaływania SRWL na rozwój województwa lubuskiego”, wyniki spotkań warsztatowych w powiatach województwa lubuskiego w ramach przygotowania raportu „Lubuska Mapa Potrzeb i Aspiracji”, wnioski płynące z ekspertyzy regionalnej przygotowanej przez prof. Tadeusza Kudłacza w ramach prac nad założeniami Strategii Polski Zachodniej, jak również odnoszą się do wyzwań zawartych w dokumentach strategicznych unijnych i krajowych (szczególnie Europa 2020, KSRR 2010-2020, założeń DSRK – Raportu „Polska 2030”, projektu KPZK), mających wpływ na programowanie rozwoju regionalnego do roku 2020.

4.2.1 Wyzwania związane z budową gospodarki opartej na wiedzy i innowacji

W przeliczeniu wartości wytworzonego PKB na mieszkańca Lubuskie prezentuje się nieco słabiej na tle sąsiednich regionów. Dynamika przyrostu PKB w ujęciu rocznym jest zadowalająca, jednak podobnie jak w większości polskich województw w ostatnich 10 latach nastąpił spadek PKB per capita w stosunku do średniej krajowej.

Charakterystycznymi cechami gospodarki regionalnej jest wysoka liczba przedsiębiorstw w przeliczeniu na 10 tys. mieszkańców, w tym duża liczba spółek z udziałem kapitału zagranicznego oraz wysokie zatrudnienie w przemyśle i budownictwie, przy dosyć niskim odsetku osób pracujących w rolnictwie.

Podobnie jak na terenie całego kraju, nakłady województwa na badania i rozwój są znikome. Efektem są niskie wartości wskaźników innowacyjności.

Stworzenie konkurencyjnej i innowacyjnej gospodarki regionalnej, przy niskich wskaźnikach w tym zakresie, przy jednocześnie niezłych warunkach środowiskowych, zmuszają do wypracowania realistycznej i konsekwentnie realizowanej strategii innowacyjnego rozwoju. Jej podstawą powinien być odpowiednio zaprojektowany Regionalny System Innowacji. Warunkiem skutecznego funkcjonowania RSI jest też odpowiednio zaprojektowana sieć współpracy.

Tworzenie gospodarki opartej na wiedzy wymaga również inwestycji w kapitał ludzki. W szczególności dotyczy to szkolnictwa wyższego, którego parametry sytuują region lubuski nisko w rankingach regionalnych. W interesie województwa leży konieczna poprawa konkurencyjności własnego potencjału akademickiego, zdolnego zatrzymać młodzież o ponadprzeciętnych uzdolnieniach i bardziej rozbudowanych ambicjach. Szczególną rolę w tym względzie ma do spełnienia Uniwersytet Zielonogórski.

4.2.2 Wyzwania związane z tworzeniem wysokiej dostępności komunikacyjnej zewnętrznej i wewnętrznej

Sieć drogowa województwa jest rozwinięta w dobrym stopniu. Zastrzeżenia może budzić jedynie jej stan techniczny, a także niezadowalająca ilość autostrad i dróg szybkiego ruchu. Dobra wewnętrzna dostępność komunikacyjna determinowana jest przede wszystkim przez istnienie w regionie dwóch równorzędnych ośrodków administracyjnych. Zdecydowana większość obszaru województwa oddalona jest od jednego z nich o godzinę jazdy samochodem. Sporych nakładów inwestycyjnych wymaga infrastruktura kolejowa, zwłaszcza w kwestii przywrócenia wysokich parametrów ruchu liniom lokalnym. Na terenie województwa istnieją dogodne warunki do rozwoju dwóch dodatkowych gałęzi transportu: lotniczego i wodnego. Na chwilę obecną są one wykorzystywane w mniejszym stopniu.

Konieczne są działania wymuszające zasadniczą modernizację sieci dróg kołowych i kolejowych, zarówno tranzytowych, jak i o wewnątrz wojewódzkim znaczeniu. Najpilniejszą jest rozbudowa korytarza transportowego północ – południe (CETC), ale także sieci dróg udostępniających połączenia autostradowe. Rozwój turystyki wymagać będzie poprawy dostępności obszarów atrakcyjnych przyrodniczo, łącznie z odpowiednim zapleczem logistycznym, np. w postaci parkingów, punktów informacji. Ważne jest stopniowe wyprowadzanie ruchu tranzytowego z ośrodków miejskich regionu. Przywrócenia funkcji transportowych wymaga układ rzeczny województwa. Ważną rolę w poprawie dostępności komunikacyjnej województwa odegrać powinien dalszy rozwój lotniska w Babimoście.

Zmniejsza się zagrożenie wykluczenia cyfrowego w regionie, głównie dzięki przeprowadzanym przez władze województwa programom i projektom, a także ogólnemu podnoszeniu się jakości życia. Zarówno konkurencyjność gospodarki, jak i społeczeństwa wymaga zapewnienia jak najszerzego dostępu do szerokopasmowego Internetu.

4.2.3 Wyzwania związane ze spójnością przestrzenną i z rozwojem obszarów funkcjonalnych miast

Sprostanie tym wyzwaniom wiąże się z dwoma różnymi układami aktywizowania rozwoju regionu. Pierwszy nawiązuje do regionotwórczych funkcji dużych ośrodków miejskich. Rozwój województwa,

zwłaszcza w oparciu o nośniki nowoczesne, zależeć będzie w znaczącym stopniu do rozbudowy potencjałów Gorzowa Wielkopolskiego oraz Zielonej Góry wraz z ich aglomeracjami. To te głównie miasta będą ośrodkami absorpcji zewnętrznych sygnałów rozwoju, a jednocześnie biegunami rozwoju otaczających je stref. Stosowych zabiegów wymaga również wykorzystanie potencjałów rozwojowych ośrodków powiatowych oraz pozostałych ośrodków miejskich np.: Sulechów, Kostrzyn nad Odrą, Gubin. Tworzą one policentryczną sieć ośrodków aktywizowania rozwoju. Część z tych miast pełnić może rolę ośrodków „przenoszenia wpływu” dwóch największych miast regionu, aż do pełnego ukształtowania się subregionu bipolarnego. Drugi układ aktywizowania rozwoju województwa wiąże się ze strukturą branżową potencjału wytwórczego. W województwie dominowały do niedawna tradycyjne branże przemysłu, w większości nawiązujące do miejscowych surowców. Są to jednak rozpoznawalne w skali kraju specjalizacje, których rozwój powinien być podtrzymywany, zaś technologie będą zapewne udoskonalane. W ostatnich latach nastąpił rozwój nowych branż, w szczególności motoryzacyjnej i elektronicznej.

4.2.4 Wyzwania wynikające z zapewnienia spójności społecznej

Lubuskie jest regionem o najmniejszej liczbie mieszkańców w Polsce. Pomimo to, na przestrzeni ostatnich kilku lat utrzymuje się dodatni przyrost naturalny. Wzrost liczby ludności tłumiony jest przez ujemne saldo migracji. Problemem społeczno-ekonomicznym, choć o nieco mniejszej skali niż jeszcze kilka lat temu pozostaje bezrobocie. Wciąż wyzwaniem pozostaje poprawa infrastruktury społecznej i technicznej, warunkującej podwyższenie dostępu do wysokiej jakości usług publicznych.

Stalej poprawy wymagają wskaźniki jakości życia ludności przesądzające o atrakcyjności rozważanej przestrzeni do zamieszkania. W świetle kształtowania konkurencyjności regionu wydaje się to szczególnie współcześnie ważne, o czym przesądzają trzy kwestie: kurczenie się aktywnych zasobów siły roboczej najbliższych lat, pełne otwarcie zewnętrznych granic dla polskiego rynku pracy, wzrastająca mobilność siły roboczej.

4.2.5 Wyzwania związane z zapewnieniem zrównoważonego rozwoju i optymalnym gospodarowaniem zasobami

Województwo lubuskie posiada bogate i unikatowe, choć niewypromowane w dostatecznym stopniu walory dziedzictwa kulturowego. Zasoby materialne dziedzictwa uzupełniane są przez walory przyrodnicze, wśród których na pierwszy plan wysuwa się duża lesistość, duża liczba jezior oraz czyste, nieskażone powietrze. Wśród bogactw naturalnych województwa wskazać należy także zasoby surowcowe (przede wszystkim węgiel brunatny), których eksploatacja może przesądzić o wytworzeniu dodatkowych pól przewagi konkurencyjnej regionu.

Wyraźnym wyzwaniem rozwojowym jest potrzeba zachowania wysokich wartości środowiska przyrodniczego w połączeniu z koniecznością bardziej intensywnego rozwoju społeczno-gospodarczego. Jednym z ważniejszych dylematów będzie wybór strategicznych kierunków rozwoju województwa, a zwłaszcza wybór między ekologicznymi i surowcowymi podstawami rozwijającej się bazy ekonomicznej. Rozstrzygnięcie tego dylematu przesądzi na dziesiątki lat o naturze wewnętrznych procesów społeczno-gospodarczego rozwoju, postaci sieci powiązań zewnętrznych oraz wizerunku regionu. Kierunek surowcowy skutkowałby najprawdopodobniej większą dynamiką rozwoju

w początkowym okresie realizacji projektów, wynikającą z zewnętrznych źródeł finansowania kapitałochłonnych inwestycji. Kierunek ekologiczny, o relatywnie wolniejszych efektach, wymaga determinacji i dużej aktywności miejscowych podmiotów polityki, w tym ich skoordynowanego współdziałania, w pobudzaniu niewykorzystanych endogenicznych zasobów.

W świetle istniejących w województwie walorów przyrodniczych i kulturowych turystyka może i powinna stać się ważnym filarem rozwoju społeczno-gospodarczego. Obok wskazywanej wyżej promocji, wymagać to będzie tworzenia warunków dla modernizacji i rozwoju bazy turystycznej, stopniowej poprawy dostępności komunikacyjnej regionu, zmian w zagospodarowaniu miejscowości turystycznych stosownie do zwiększonej recepcji ruchu turystycznego, także zwiększania atrakcji kulturalnych.

4.2.6 Wyzwania związane z zarządzaniem rozwojem regionu

Województwo lubuskie dobrze wykorzystuje fundusze unijne, m.in. dzięki sprawności administracji samorządowej. W okresie 2007-2015 będą środki te stanowić średnio ponad 3,6% PKB regionu. Głównym przeznaczeniem środków są inwestycje infrastrukturalne.

Lubuskie jest także inicjatorem i aktywnym uczestnikiem współpracy międzyregionalnej. Przykładem jest m.in. podjęta niedawno inicjatywa Strategii Rozwoju Polski Zachodniej, pierwsza tego typu w Polsce. Analiza współpracy międzynarodowej Lubuskiego dowodzi dużej aktywności w tym aspekcie. Najsilniejsze więzy region wytworzył z sąsiednimi landami niemieckimi, nie oznacza to jednak zamykania się na inne kierunki współpracy międzynarodowej. Bezpośrednimi efektami podejmowanych działań są m.in. wymiany młodzieży, wspólna realizacja projektów kulturalnych i społecznych, inicjatywy gospodarcze itd.

Województwo lubuskie, podobnie jak pozostałe regiony musi również podjąć wariantowe przygotowania do scenariuszy polityki Unii Europejskiej po 2013 roku. Doprecyzowania wymagają projekty współpracy międzyregionalnej, maksymalnie wykorzystujące szanse stwarzane przez otoczenie i minimalizujące uwarunkowania ograniczające.

Aktywnych działań marketingowych wymagają również wartości biznesowe, m.in. związane z położeniem regionu i swoistymi cechami bazy ekonomicznej. Przeprowadzone analizy wskazują, że np. zaangażowanie kapitału zagranicznego w regionie jest poniżej jego atrakcyjności inwestycyjnej.

Również istnienie obszarów cennych przyrodniczo powinno w większym stopniu stać się elementem marketingowych przedsięwzięć Województwa, traktujących środowisko przyrodnicze jako ważny czynnik rozwoju gospodarczego. Podstawą powinna być promocja kierowana do „świata zewnętrznego”, szczególnie zaś do partnerów niemieckich.

Duże znaczenie dla konkurencyjności regionu, podkreślanym w wielu teoriach rozwoju regionalnego ma kapitał społeczny, rozumiany jako zbiorowość regionalna. W tym zakresie, potrzebne jest podejmowanie działań zwiększających integrację i poczucie tożsamości Lubuszan, jak również wzmocnienia zaufania do publicznych instytucji.

4.3 Podsumowanie

Przeprowadzona analiza stanu oraz możliwości rozwoju województwa lubuskiego stała się podstawą sformułowaniu szeregu wyzwań przed jakimi stają podmioty polityki regionalnej i lokalnej województwa w najbliższych latach. Określenie wyzwań jest niezbędne do sformułowania głównego celu polityki rozwoju oraz celów strategicznych, które województwo lubuskie zamierza osiągnąć w perspektywie roku 2020. Po ponad 10 latach od przyjęcia pierwszej strategii rozwoju województwa lubuskiego, zdecydowano się zmodyfikować strategiczne cele polityki rozwoju, zachowując jednak ciągłość procesu programowania strategicznego.

Podstawą aktualizacji celów jest nowe podejście do polityki rozwoju, koncentrujące się na optymalnym wykorzystaniu potencjałów rozwojowych terytorium województwa, do budowania przewagi konkurencyjnej, przy jednoczesnym minimalizowaniu barier rozwojowych. Strategiczne cele rozwojowe województwa lubuskiego są spójne z głównym celem polityki regionalnej rządu, skupiającej się na podwyższeniu konkurencyjności, kreowania wzrostu i zatrudnienia oraz spójności w Polsce.

5. KIERUNKI I ZAKRES AKTUALIZACJI STRATEGII ROZWOJU WOJEWÓDZTWA LUBUSKIEGO

5.1 Wizja

Wizja rozwoju stanowi pożądaną, docelową obraz rzeczywistości, do którego dąży się realizując cele i przedsięwzięcia strategii. Stanowi ona także odpowiedź na wyzwania rozwojowe stojące przed regionem, jednocześnie wynikając z wyborów strategicznych dotyczących polityki rozwoju regionalnego. Wybory te powinny być oparte o analizy możliwości rozwoju i wybrany model instytucjonalnego rozwoju regionalnego. W toku prac warsztatowych nad zaktualizowaną Strategią Rozwoju Województwa Lubuskiego w ramach Zespołu ds. Aktualizacji Strategii zmieniono kształt wizji regionu do 2020 roku, w stosunku do zapisów strategii przyjętej w roku 2005. Nowa, skrócona wizja przedstawia się następująco:

W 2020 roku województwo lubuskie w pełni korzysta ze swojego położenia w Europie, walorów środowiska i dostępności komunikacyjnej. Rozwinęły się konkurencyjne i innowacyjne sektory gospodarki i turystyka, a Lubuszan można już zaliczyć do społeczeństw informacyjnych. Efektywne wykorzystanie środków unijnych, aktywność samorządów, przedsiębiorców i organizacji pozarządowych zapewniły wysoki poziom życia mieszkańców i dostęp do usług o dobrym standardzie. Region postrzegany jako miejsce zdrowego stylu życia zyskuje miano „zielonej krainy nowoczesnych technologii”.

5.2 Cel główny i cele strategiczne

W celu urzeczywistnienia wizji rozwoju województwa lubuskiego w perspektywie dziesięciolecia wyznacza się cel główny i cele strategiczne, które wskazują na kierunki działań prowadzące do realizacji wybranej ścieżki rozwoju.

W strategii przyjętej w roku 2005 ustalono następujące 4 cele strategiczne:

Cele strategiczne wyznaczone w roku 2005			
1. Zapewnienie przestrzennej, gospodarczej i społecznej spójności regionu	2. Podniesienie poziomu wykształcenia społeczeństwa, zwiększenie potencjału innowacyjnego nauki oraz informatyzacja społeczeństwa	3. Rozwój przedsiębiorczości oraz działania mające na celu podniesienie poziomu technologicznego przedsiębiorstw i ich innowacyjności dzięki współpracy z nauką	4. Efektywne, prorozwojowe wykorzystanie zasobów środowiska przyrodniczego i kulturowego

W toku prac aktualizacyjnych zdecydowano się zmienić układ celów strategicznych oraz wprowadzić cel główny. W swojej treści zaktualizowane cele pokrywają się w dużej mierze z dotychczasowymi, stanowiąc ich kontynuację. Cel główny zaktualizowanej Strategii Rozwoju Województwa Lubuskiego przedstawia się następująco:

Wykorzystanie potencjałów województwa lubuskiego do wzrostu jakości życia, dynamizowania konkurencyjnej gospodarki, zwiększenia spójności regionu oraz efektywnego zarządzania jego rozwojem

Cele strategiczne są celami długofalowymi, zapewniającymi ciągłość procesu planowania strategicznego. Ustawowy wymóg uwzględnienia celów KSRR przez strategie rozwoju województw nie oznacza tożsamości celów, lecz brak ich wzajemnej sprzeczności i wykluczania się. Innymi słowy, cele wyznaczone przez samorzady województw powinny wpisywać się w cele określone na poziomie krajowym w KSRR w takim zakresie, w jakim samorząd województwa chce wspólnie realizować wizję rozwoju danego terytorium przy zaangażowaniu środków zarówno krajowych, jak i tych mobilizowanych na szczeblu regionalnym. Spójność celów stworzy podstawę do wyznaczenia wspólnych przedsięwzięć realizowanych w ramach kontraktu terytorialnego przez stronę rządową i samorządową. W zaktualizowanej Strategii Rozwoju Województwa Lubuskiego zaplanowano zawarcie czterech celów strategicznych. Ich wyszczególnienie i opis znajduje się poniżej.

Cele strategiczne wyznaczone w roku 2011			
Konkurencyjna i innowacyjna gospodarka regionalna	Wysoka dostępność transportowa i teleinformatyczna	Społeczna i terytorialna spójność regionu	Region efektywnie zarządzany

5.2.1 Cel strategiczny I: Konkurencyjna i innowacyjna gospodarka regionalna

Szereg czynników zewnętrznych i wewnętrznych sprawia, że województwo lubuskie ma szansę stać się regionem silnym gospodarczo, z zaawansowaną technologicznie gospodarką, innowacyjnymi przedsiębiorstwami i wysoko rozwiniętym kapitałem ludzkim. Wśród zasobów endogenicznych, które ze względu na duże znaczenie rozwojowe mogą w przyszłości przeobrazić się w wyraźną specjalizację regionalną, na pierwszy plan wysuwa się potencjał atrakcyjności inwestycyjnej regionu. Przesądza o tym grupa czynników, wśród których najistotniejsze stanowią: korzystne położenie geograficzne, dobra, stale polepszająca się zewnętrzna dostępność transportowa (głównie drogowa) oraz duża liczba terenów inwestycyjnych. Niezbędne są dalsze działania w celu budowania wysokiej atrakcyjności inwestycyjnej, m.in. w zakresie wspierania tworzenia nowych i zagospodarowania już istniejących stref aktywności gospodarczej, organizacji zintegrowanego systemu promocji inwestycyjnej całego regionu, ukierunkowywania tworzonych stref gospodarczych (np. w kierunku wysokich technologii, innowacji, organizacji klastrów). Niewątpliwie największe szanse na pozyskanie inwestorów mają ośrodki, które już prowadzą aktywną politykę inwestycyjną oraz te, przez które w najbliższej przyszłości przebiegały będą najważniejsze szlaki komunikacyjne w kraju.

Za kluczowy warunek skutecznego przyciągania i utrzymywania inwestorów uznaje się wspieranie rozwoju instytucji otoczenia biznesu. Istotę tego zagadnienia dostrzeżono przy tworzeniu Krajowej Strategii Rozwoju Regionalnego, gdzie wspieranie sfery gospodarczej ściśle uzależniono od tworzenia warunków dla funkcjonowania przedsiębiorstw i zwiększania atrakcyjności inwestycyjnej. Do podstawowych instrumentów w tym zakresie zaliczono usługi sprzyjające rozwojowi eksportu (szczególnie istotne z racji położenia i profilu gospodarczego województwa lubuskiego), poręczenia i pożyczki na projekty o wysokim stopniu innowacyjności oraz pośrednictwo przy realizacji takich projektów. Problemem diagnozowanym w województwie lubuskim w zakresie funkcjonowania instytucji otoczenia biznesu jest ich koncentracja w dwóch ośrodkach administracyjnych regionu, co wielokrotnie zgłaszano podczas warsztatów strategicznych w powiatach województwa.

Zapewnienie trwałej konkurencyjności regionalnej jest możliwe tylko pod warunkiem stałej poprawy jakości kapitału ludzkiego. Niezwykle ważną rolę w tym procesie odgrywają uczelnie wyższe, które z jednej strony powinny odpowiadać na zapotrzebowanie rynku pracy, z drugiej zaś zapewniać potencjał badawczo-rozwojowy danego regionu. Wyzwaniem dla województwa lubuskiego jest budowa silnego zaplecza uczelni wyższych, które poprzez wysoki poziom kształcenia, nowoczesną bazę dydaktyczną oraz powiązania z innymi (większymi ośrodkami naukowymi) będą w stanie kształcić zgodnie z europejskimi standardami i zgodnie z oczekiwaniami regionalnej gospodarki (na podstawie wyzwań postawionych w tym zakresie, a więc wysokie technologie, parki przemysłowo-technologiczne, specjalizacje regionalne, itp.). Kluczowe znaczenie dla rozwoju kapitału intelektualnego ma synergia powiązań pomiędzy sektorem nauki, a systemem innowacji. Z jednej strony sprawnie działający system innowacji prowadzi do zwiększonego popytu na wysokie kwalifikacje oraz podnosi premię za wykształcenie, a z drugiej system edukacji i nauki rozwija kompetencje niezbędne do powstawania nowatorskich rozwiązań oraz do skutecznej absorpcji wysokich technologii w gospodarce.

Koncentracja procesów rozwojowych następuje w głównych ośrodkach miejskich województwa, tj. w Gorzowie Wielkopolskim i Zielonej Górze wraz z ich obszarami funkcjonalnymi. Budowa konkurencyjnego w skali krajowej i międzynarodowej regionu wymaga wsparcia podwyższenia konkurencyjności biegunów wzrostu i ich wzajemnych powiązań (tzw. duopolis) oraz kreowania warunków do wykorzystania potencjału rozwojowego pozostałych ośrodków w województwie.

Rozwój gospodarczy i społeczny wymaga stworzenia na terenie województwa wysokosprawnych systemów energetycznych, zapewniających bezpieczeństwo energetyczne i optymalne wykorzystanie surowców energetycznych oraz infrastruktury energetycznej tj. pełne i bezawaryjne zaopatrzenie mieszkańców i podmiotów gospodarczych w energię elektryczną, ciepło, gaz ziemny i paliwa. Zastosowane powinny być rozwiązania energooszczędne w gospodarce i budownictwie, pozwalające na ograniczenie zużycia energii i obniżenie wielkości emisji substancji zanieczyszczających do powietrza. W kontekście celów zawartych w Strategii Europa 2020 znacznie powinno wzrosnąć wykorzystanie energii odnawialnej.

Niezbędne jest także zaspokojenie potrzeb ludności oraz gospodarki regionu w zakresie dostaw wody w wymaganej ilości oraz o właściwych parametrach tj. dostęp do sieci wodociągowej w miejscach zamieszkania lub podejmowania działalności gospodarczej; zapewnienie skutecznych i efektywnych systemów zbierania i oczyszczania ścieków (budowa, przebudowa i remont sieci kanalizacji zbiorczej

oraz oczyszczalni ścieków); tworzenie sprawnych systemów gospodarowania odpadami komunalnymi w oparciu regionalne zakłady zagospodarowanie odpadów; wspieranie działań w zakresie zapobiegania i ograniczania wytwarzania odpadów komunalnych, wdrażanie technologii odzysku, w tym recyklingu, wdrażania technologii ostatecznego unieszkodliwiania odpadów komunalnych, a także likwidacji zagrożeń wynikających ze składowania odpadów.

Ważne miejsce w gospodarce regionalnej, m.in. z uwagi na atrakcyjność przyrodniczą i dziedzictwo kulturowe oraz dostępność transportową może zająć turystyka. Warunkiem jest jednak tworzenie bazy turystycznej o zwiększonych standardach oraz oferowanie atrakcyjnych, zintegrowanych produktów turystycznych wraz z ich promocją.

Rolnictwo w województwie lubuskim cechuje się nowoczesnością i wysoką produktywnością, również stanowiąc istotną część lubuskiej gospodarki i dając zatrudnienie, prawie co dziesiątemu mieszkańcowi województwa. Wśród głównych zadań w sferze produkcyjnej rolnictwa w najbliższej dekadzie należy wymienić, m.in. wsparcie wytwarzania i promocji żywności wysokiej jakości (w tym produktów tradycyjnych), wzmocnienie powiązań produkcji rolniczej z przetwórstwem, marketingiem i dystrybucją, rozwój bazy naukowej na potrzeby rolnictwa czy budowanie sprawnego i nowoczesnego doradztwa rolniczego. Warto wykorzystać zapotrzebowanie na żywność ekologiczną, której produkcji sprzyjają nieduże, specjalistyczne gospodarstwa. Dodatkowym atutem jest bliskość dużego rynku zbytu – Niemiec, co obniża koszty transportu i stawia województwo lubuskie w uprzywilejowanej sytuacji względem innych regionów Polski. Pewnym impulsem dla odtwarzania towarowej produkcji rolniczej w województwie mogą być rosnące ceny żywności i zwiększanie się opłacalności tej branży gospodarczej, tym bardziej iż tendencje te są prognozowane przez analityków na najbliższe lata.

5.2.2 Cel strategiczny II: Wysoka dostępność transportowa i teleinformatyczna

Warunkiem wysokiego poziomu rozwoju społeczno-gospodarczego województwa lubuskiego, jego atrakcyjności turystycznej i inwestycyjnej, a także istotną składową ogólnej jakości życia w regionie jest odpowiednio rozwinięta i utrzymana sieć infrastruktury transportowej. Na chwilę obecną Lubuskie posiada dobrze rozwiniętą sieć drogową i kolejową, zastrzeżenia budzi jednakże jej stan techniczny, który w wielu przypadkach hamuje rozwój poszczególnych subregionów. Zwrócenia szczególnej uwagi wymagają pozostałe gałęzie transportu, dla rozwoju których województwo posiada dogodne warunki – transport lotniczy i wodny. Poza działaniami mającymi charakter czysto inwestycyjny należy zadbać również o spójność komunikacyjną (powiązania dróg wojewódzkich i powiatowych z drogami krajowymi), szczególnie pomiędzy sieciami transportowymi o znaczeniu międzynarodowym i subregionalnym. Jest ona bowiem niezwykle istotna z punktu widzenia rozwoju społeczno-gospodarczego.

Zapewnienie wysokiej dostępności transportowej wymaga także podjęcia działań w celu poprawy jakości obsługi komunikacyjnej ludności, czyli m.in. odpowiedniego taboru i działań organizacyjnych, pozwalających na optymalizację istniejących i uruchomienie nowych kierunków komunikacyjnych (w tym transgranicznych, m.in. do Berlina) oraz usprawnienia transportu w aglomeracjach miejskich i obszarach podmiejskich. Istotne są także przedsięwzięcia na rzecz zmniejszenia obciążeń środowiska oraz uciążliwości dla mieszkańców związanych z transportem, poprzez zwiększanie udziału transportu

publicznego w ruchu osobowym oraz przez stałe zwiększanie udziału transportu kombinowanego i kolejowego w przewozach.

W dobie procesów globalizacji coraz większego znaczenia nabiera infrastruktura teleinformatyczna, przesądzająca niejednokrotnie o przewadze konkurencyjnej regionów. Pomimo zauważalnego postępu w rozwoju społeczeństwa informacyjnego na terenie województwa lubuskiego dział ten wymaga jeszcze wielu nakładów. Konieczne jest budowanie nowej i przystosowywanie istniejącej infrastruktury telekomunikacyjnej, szczególnie na tzw. obszarach wykluczonych cyfrowo, na których występuje problem braku dostępu do szerokopasmowego Internetu, pokrywających się w znacznym stopniu z obszarami wiejskimi.

5.2.3 Cel strategiczny III: Społeczna i terytorialna spójność regionu

Dostęp do wysokiej jakości usług publicznych, edukacyjnych, medycznych, kulturalnych wraz z odpowiednią infrastrukturą społeczną jest jednym z warunków poprawy społecznej i terytorialnej spójności regionu, zajmując ważne miejsce w polityce rozwoju zmierzającej do podniesienia jakości życia mieszkańców regionu.

Wśród usług edukacyjnych ważne jest podniesienie dostępności i atrakcyjności kształcenia na wszystkich poziomach nauczania, m.in. poprzez odpowiednie warunki techniczne i dydaktyczne, atrakcyjność kierunków kształcenia, różnorodność oferty oświatowej. Celem wymagającym podjęcia odpowiednich działań jest zwiększenie dostępu do usług medycznych, szczególnie specjalistycznych. Prognozy demograficzne wskazują na starzenie się społeczeństwa, co pozwala planować wzrost zapotrzebowania na usługi medyczne i opiekuńcze. W zakresie poprawy zdrowia mieszkańców ważne miejsce zajmuje także profilaktyka. Zróżnicowana oferta kulturalna oraz wzrost liczby atrakcyjnych wydarzeń kulturalnych przekłada się nie tylko na jakość życia mieszkańców, ale ma wpływ także na atrakcyjność turystyczną i promowanie zewnętrznego wizerunku województwa. Ważne jest także tworzenie coraz lepszych warunków do uprawiania sportu, szczególnie wśród dzieci i młodzieży.

Polityka zmierzająca do zapewnienia spójności społecznej wymaga budowania efektywnych instrumentów przeciwdziałania powstawaniu i zwalczania nowych form wykluczenia społecznego. Należy spodziewać się, że w perspektywie najbliższych lat znaczenia nabierać będą następujące, często zupełnie nowe oblicza wykluczenia społecznego: wykluczenie cyfrowe, wykluczenie energetyczne, wykluczenie ze względu na stan zdrowia, wykluczenie edukacyjne, dziedziczenie ubóstwa. Polityka społeczna musi poszukiwać nowych instrumentów, które pozwolą na ograniczenie skutków tego rodzaju sytuacji i procesów. W przypadku województwa lubuskiego szczególnie istotne jest, co wynika z powstałych dotąd raportów, opracowań i diagnoz, podjęcie działań zmierzających do obniżenia stopy bezrobocia wraz z ograniczeniem jego negatywnych skutków.

Obszar województwa lubuskiego narażony jest na szereg negatywnych skutków wynikających m.in. z uwarunkowań pogodowych (np. długotrwałe opady lub susze). Takie sytuacje wymagają zwiększenia bezpieczeństwa przeciwpowodziowego, przeciwpożarowego oraz minimalizację skutków suszy, a także przeciwdziałania klęskom żywiołowym oraz np. ograniczenia lokalizacji zabudowy mieszkaniowej i użyteczności publicznej m.in. na terenach zlewowym.

Obszarem szczególnego zainteresowania i interwencji z punktu widzenia założeń polityki regionalnej są obszary wiejskie, co w przypadku województwa lubuskiego ma znaczenie z uwagi na fakt, że ponad połowa gmin regionu jest gminami wiejskimi. Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego zauważa wprost, że tereny te nie są dostatecznie włączone w procesy rozwojowe kraju, co ma swoje źródło przede wszystkim w uwarunkowaniach historyczno-gospodarczych. Problemem rozwojowym, szczególnie zauważalnym na podstawie analizy szans i zagrożeń w skali powiatowej jest utrudniony dostęp bądź ograniczony wachlarz usług publicznych dostępnych na obszarach wiejskich. Problem ten skorelowany jest z dostępnością komunikacyjną oraz odległością od regionalnych i powiatowych ośrodków administracyjnych. Wciąż obszarami wymagającymi szczególnej interwencji są tereny byłych Państwowych Gospodarstw Rolnych, na których obok niezdolności do znalezienia pracy współlegzystują inne negatywne zjawiska społeczne.

Kolejnym z problemowych obszarów na terenie województwa, choć o znacznie mniejszej skali występowania na ich obszarze negatywnych zjawisk są obszary powojskowe. W okresie Polski Ludowej na terenie dzisiejszego województwa lubuskiego istniała silnie rozbudowana infrastruktura militarna - śródlądne lotniska, poligony, koszary itp. Zmiana ustrojowa sprawiła, że obecnie w sporej części nie są one wykorzystywane, zaś infrastruktura ulega postępującej degradacji. Działania Strategii winny skupić się na poszukiwaniu rozwiązań w kierunku wykorzystania tych zasobów, wraz z określeniem ich nowej roli, którą mogłyby spełniać.

Obszarem szczególnych zainteresowań polityki regionalnej są także rejony przygraniczne, co podkreślają zapisy zawarte w Krajowej Strategii Rozwoju Regionalnego. Pełnią one bowiem istotną rolę w kreowaniu procesów rozwojowych i politycznych, a z punktu widzenia ekonomicznego stanowią miejsce swobodnego przepływu osób, kapitału, dóbr i usług. W przypadku województwa lubuskiego zjawisko to jest spotęgowane od momentu wejścia Polski do tzw. układu z Schengen, który w znaczący sposób uprościł ruch transgraniczny dla obywateli Unii Europejskiej. W parze z potencjalnymi korzyściami idą także zagrożenia, związane z gorszą krajową dostępnością transportową (znaczące oddalenie od Warszawy i pozostałych dużych ośrodków aglomeracyjnych), różnicami społecznymi i kulturowymi. Specyficzna sytuacja obszarów przygranicznych wymusza zatem stworzenie i realizowanie dodatkowej, odrębnej polityki, zarówno na szczeblu krajowym, jak i wojewódzkim.

5.2.4 Cel strategiczny IV: Region efektywnie zarządzany

Na przestrzeni ostatnich lat odnotować można zauważalne zwiększenie roli województw w zakresie rozwoju regionalnego. Proces ten skupia się przede wszystkim na wzroście zakresu odpowiedzialności regionów w realizacji zadań mających bezpośrednie przełożenie na tendencje rozwojowe. W dużej mierze powodzenie takiego procesu zależne jest od stopnia zintensyfikowania współpracy najważniejszych podmiotów regionalnych – jednostek samorządu terytorialnego, organizacji pozarządowych, lokalnych przedsiębiorców, urzędów administracji publicznej itd. Do tego właśnie sprowadza się istota rozwoju regionalnego, jako sieci wzajemnych zależności, interesów i kompetencji opartych o sprawny, dobrze funkcjonujący system zarządzania realizacją wyznaczonych zadań.

W dobie konkurencji regionów m.in. o inwestorów czy turystów ważną rolę odgrywa wypromowany wizerunek województwa i jego zewnętrzna rozpoznawalność. Działania promocyjne powinny łączyć promocję gospodarczą i turystyczną, wzmacniając atrakcyjny wizerunek województwa.

W ostatnim dziesięcioleciu województwo kontynuowało lub nawiązało nowe kontakty międzynarodowe z regionami UE, regionami Europy Środkowo-Wschodniej i regionami z innych części świata (m.in. z Chin). W najbliższej dekadzie warto kontynuować współpracę, zwiększając jej wymierne efekty. Bez wątplenia ważnym kierunkiem kontaktów międzynarodowych dla regionu lubuskiego są landy niemieckie. Efekty wspólnej realizacji dotychczasowych programów współpracy transgranicznej i szansa na kontynuowanie jej wsparcie w nowym okresie programowania UE 2014-2020 stanowią zachętę do dalszego wzmacniania kooperacji. Województwo lubuskie podjęło także inicjatywę zacieśnienia kontaktów z sąsiednimi województwami w ramach przygotowania Strategii Rozwoju Polski Zachodniej. Jej wymiernym efektem będzie określenie kluczowych projektów ponadregionalnej współpracy.

Zarządzanie rozwojem regionu powinno opierać się na sprawności administracyjnej, rozumianej nie tylko jako szybkie i efektywne prowadzenie postępowań, ale również jako sprawny system monitorowania osiągania celów Strategii, szczególnie w zakresie wymiany informacji i koordynacji pomiędzy komórkami Urzędu Marszałkowskiego a partnerami społeczno-gospodarczymi. Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego szczegółowo opisuje mechanizm zarządzania wielopoziomowego. W jej myśl samorządy województw pełnić będą podstawową rolę w procesie programowania i zarządzania, a także koordynowania działań rozwojowych na szczeblu regionalnym. Jednym z wymiarów realizacji tychże zadań jest przygotowywanie dokumentów strategicznych oraz programów i dokumentów o charakterze operacyjno - wdrożeniowym, przy współudziale partnerów spoza sektora publicznego.

Zarówno Wojewoda i jego służby, jak i samorząd wojewódzki w zakresie swoich kompetencji powinny także pełnić rolę łącznika, pomiędzy rządem, a samorządami lokalnymi. Rola władz samorządowych sprowadza się w dużej mierze do budowania sieci współpracy na szczeblu regionalnym, która winna integrować działania w zakresie planowania i realizacji polityki regionalnej. Działania te, oprócz charakteru doradczego powinny mieć także aspekt kontrolny. Stąd też wśród zadań stawianych przed samorządem wojewódzkim przez KSRR pojawia się potrzeba tworzenia i wdrażania odpowiednich mechanizmów monitoringu i ewaluacji w celu zwiększenia efektywności i skuteczności realizowanych działań prorozwojowych. Ważne jest wzmocnienie planowania przestrzennego na szczeblu regionalnym i lokalnym.

W procesie przekształcania kapitału społecznego kluczowe znaczenie odgrywają wspólnoty lokalne, oparte na poczuciu wspólnej tożsamości, tradycyjnych więziach i wspólnie podzielanych wartościach. Znaczenie małych ojczyzn, zmarginalizowanych w okresie transformacji systemowej, należy odbudowywać, uzupełniając o zdolność do kooperacji i partnerskiego współdziałania. Równie istotne dla budowania kapitału społecznego w regionach jest stworzenie więzi łączących obszary wiejskie z ośrodkami miejskimi. Ważnym aspektem kapitału społecznego jest potencjał kulturowy i kreatywny – odgrywający znaczącą rolę w gospodarce opartej na wiedzy, ale warunkujący też innowacyjność, stanowiącą kluczowy mechanizm zmiany i rozwoju.

Włączenie do udziału w tym procesie społeczeństwa, przede wszystkim pod postacią organizacji pozarządowych, przedsiębiorców, reprezentantów grup społecznych itp. przyczyni się do trwałego budowania tożsamości regionalnej, która z racji uwarunkowań historycznych nie jest tak silna, jak w większości innych polskich województw. W myśl założeń KSRR zasoby kapitału społecznego, wspólnie

z otoczeniem biznesowym i zintegrowanymi instrumentami „miękkimi” i „twardymi” mają stanowić podstawowe narzędzia do sprawowania polityki regionalnej.

5.3 Pozostała struktura zaktualizowanej Strategii

5.3.1 Cele operacyjne

Cele operacyjne są celami o średnim i krótkim horyzoncie czasowym. Przyporządkowane do poszczególnych celów strategicznych, pokazują ścieżkę dojścia do osiągnięcia celu strategicznego. Posiadają bardziej szczegółowy i węższy zakres tematyczny niż cel strategiczny. Wspólnie z celami strategicznymi tworzą tzw. drzewo celów strategii (określane również jako plan operacyjny strategii). Szczegółowa liczba celów operacyjnych i sposób ich przyporządkowania poszczególnym celom strategicznym określone zostaną w toku dalszych prac nad Strategią Rozwoju Województwa Lubuskiego.

W ramach aktualizacji SRWL proponuje się dokonać przeglądu celów operacyjnych pod kątem zapewnienia aktualności wykorzystywania potencjałów rozwojowych województwa i przełamania barier. Ważnym jest również dostosowanie tego poziomu strategii do wytycznych płynących z KSRR, gdyż to właśnie cele operacyjne będą grupowały kierunki przyszłej interwencji finansowej w regionie (realizowanej przez władze regionalne przy pomocy środków unijnych i kontraktu terytorialnego).

5.3.2 Kierunki interwencji

Kierunki interwencji należy rozumieć jako szczegółowe obszary działań w obszarze społeczno-gospodarczym regionu, które będą w przyszłości dofinansowywane dla zapewnienia rozwoju i dyfuzji wzrostu. Tak rozumiane kierunki interwencji będą stanowić rodzaje przedsięwzięć, których realizacją jest zainteresowane województwo, dofinansowując je jako element wdrażania strategii regionalnej. Kierunki interwencji będą w sposób szczegółowy określały jakiego rodzaju zadania mieszczą się w ich obrębie, jednak nie będą stanowić tych zadań. Dzięki temu Strategia będzie dokumentem bardziej uniwersalnym i elastycznym w stosunku zmieniającej się rzeczywistości oraz w odniesieniu do dokumentów szczebla europejskiego i krajowego (a w szczególności w odniesieniu do programów operacyjnych, które w ciągu najbliższych lat pojawią się jako programy realizujące te dokumenty).

5.3.3 Wskaźniki realizacji wyznaczonych celów

Dostosowanie celów SRWL do celów polityki regionalnej wyznaczonych w KSRR pociąga za sobą zmiany wskaźników określonych dla poszczególnych celów strategii. Wskaźniki te powinny obrazować zmiany zachodzące w określonych obszarach, szczególnie w obszarach strategicznej interwencji, zgodnie z założeniami leżącymi u podstaw nowego paradygmatu polityki regionalnej.

Cele strategii rozwoju województwa powinny być określone ilościowo za pomocą możliwie ograniczonej liczby wskaźników monitorowania (bazowych, produktu, rezultatu lub oddziaływania, z zachowaniem zasady ich proporcjonalności).

Konieczne jest zachowanie trafności dobieranych wskaźników w stosunku do założonych celów, z uwzględnieniem kwestii dostępności danych. Zakłada się, że głównym źródłem informacji dla

konstrukcji systemu wskaźników monitorowania strategii rozwoju jest statystyka publiczna, jednak dopuszcza się także wykorzystywanie innych źródeł np. badania organizacji międzynarodowych, niezależnych instytutów, ośrodków badawczych czy badania opinii publicznej.

Wybrane wskaźniki musi charakteryzować jednoznaczność i zrozumiałość, mierzalność oraz przejrzystość i porównywalność, ze szczególnym uwzględnieniem spójności ze wskaźnikami średnio- i długookresowej strategii rozwoju kraju oraz polityką UE. W tym celu punktem wyjścia dla opracowania wskaźników wszystkich strategii powinna być baza wskaźników monitorowania tworzona w ramach spójnego systemu monitorowania polityki rozwoju.

Niezbędne jest określenie częstotliwości pomiaru wskaźników oraz wartości dla roku bazowego (zaleca się, aby, o ile to możliwe, rokiem bazowym dla strategii rozwoju był rok 2009) oraz oszacowanie oczekiwanych wartości dla roku docelowego (zakłada się, że będzie to rok 2020). Wskazanim byłoby wyodrębnienie podokresów/etapów strategii (np. roku 2015) i oszacowanie wartości wskaźników, co pozwoli na zmierzenie realnego postępu w osiąganiu celów, w odniesieniu do sytuacji bazowej (monitoring oraz ewaluację realizacji strategii).

5.3.4 System realizacji

KSRR przewiduje wprowadzenie nowego modelu relacji między wszystkimi uczestnikami procesów rozwojowych przez oparcie systemu realizacji polityki regionalnej o zasadę wieloszczeblowego zarządzania procesami rozwojowymi. Ponadto, KSRR przewiduje stworzenie systemu instytucjonalnego, organizację procesów rozwojowych oraz wykorzystanie takich instrumentów wykonawczych, które warunkują efektywną realizację polityki regionalnej. W efekcie, ze względu na nowatorskie rozwiązania dotyczące zarządzania rozwojem regionalnym, opis systemu realizacji KSRR zawiera wiele elementów, które wymagają uwzględnienia w strategii rozwoju województwa. Należą do nich:

- rola i kompetencje samorządu województwa w realizacji polityki regionalnej i relacje między samorządem województwa a innymi podmiotami publicznymi i niepublicznymi występującymi w wieloszczeblowym systemie zarządzania rozwojem – szerokie zaangażowanie różnych podmiotów w realizację strategii,
- umiejscowienie SRWL w szerszym kontekście krajowego systemu strategicznego programowania oraz wskazanie i opis dokumentów służących jej wdrożeniu,
- mechanizmy koordynacji na poziomie regionalnym, w tym nowe instrumenty koordynacji tj. kontrakt terytorialny,
- tworzenie nowych instytucji zwiększających efektywność monitorowania realizacji strategii oraz efektywność debaty nad polityką regionalną - Regionalne Forum Terytorialne, Obserwatoria Rozwoju Terytorialnego,
- nowe rozwiązania systemowe dotyczące przede wszystkim systemu wdrażania, monitorowania i ewaluacji – raportowanie z realizacji strategii, powiązania przekazywania środków finansowych od osiągania założonych efektów rzeczowych w określonych czasie, system monitorowania i ewaluacji polityki regionalnej, instytucje wdrożeniowe.

W celu uzyskania jak najlepszych efektów, niezbędna jest wiedza na temat stopnia realizacji zadań wytyczanych przez Strategię. Jej posiadanie, poza zdolnością szybkiej reakcji na rozdźwięk pomiędzy

założeń wstępnych a stanem faktycznym przesądzać będzie o skuteczności dokumentu strategicznego. Niezbędne zatem staje się posiadanie sprawnego, niezależnego systemu monitorowania, analizy i oceny podejmowanych działań. Powinien on obejmować następujące obszary:

- bieżące ewidencjonowanie wszystkich zadań podejmowanych w ramach wykonywania założeń Strategii, ze szczególnym uwzględnieniem umiejętności wyselekcjonowania problemów najbardziej kluczowych,
- ewidencjonowanie efektów wykonywanych przedsięwzięć, z naciskiem na monitorowanie rezultatów działań, nakładów poniesionych przy ich wykonaniu i wzajemnej relacji obydwu wskaźników,
- umożliwienie ciągłego dostępu do informacji o danych monitoringowych przy uwzględnieniu potrzeb różnych kategorii interesariuszy.

Proces monitorowania Strategii winien odbywać się w oparciu o wskaźniki opisane szerzej w poprzednim punkcie. Ich prezentacja winna odbywać się z uwzględnieniem następujących zasad:

- w wartościach bezwzględnych bądź procentowo;
- w odniesieniu do pozostałych województw oraz średniej krajowej;
- w porównaniu do wartości średniej dla regionów krajów Unii Europejskiej;
- w odniesieniu do roku bazowego oraz ostatniego badania;
- w odniesieniu do wskaźnika docelowego ujętego w Strategii.

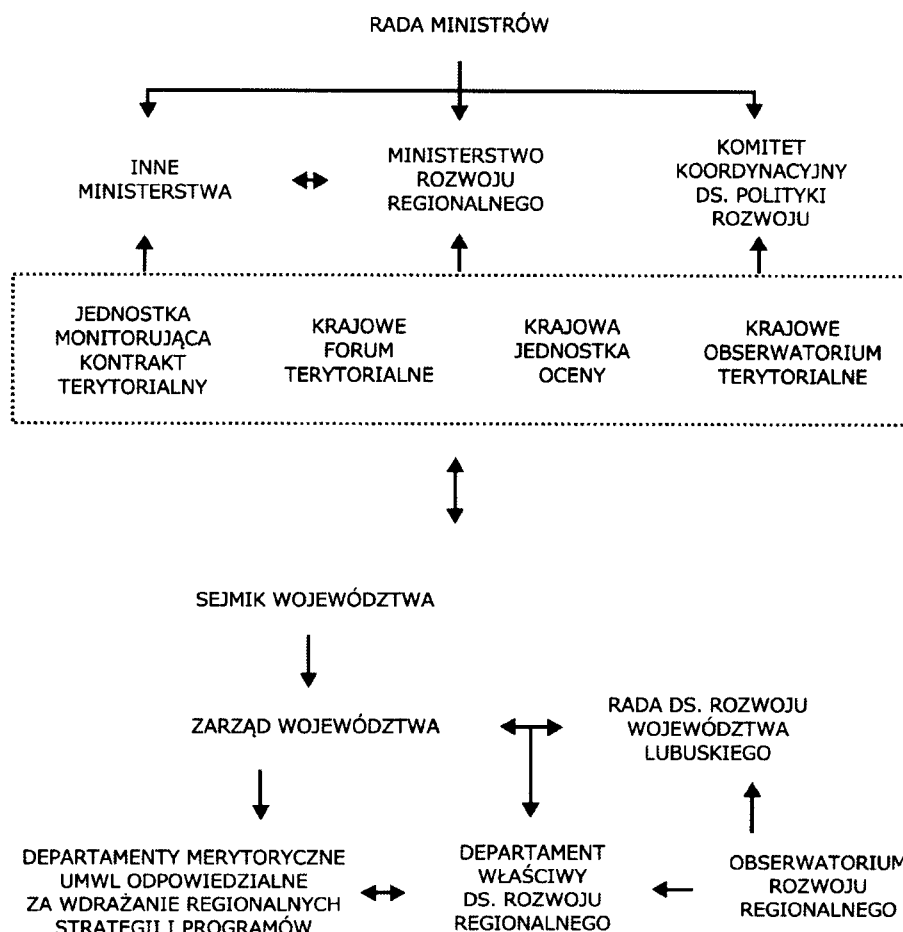
Tam, gdzie jest to możliwe ze względu na specyfikę wskaźników i dostępność danych statystycznych, dane należy prezentować także w rozbiciu na gminy, powiaty oraz subregiony i inne obszary funkcjonalne obrazujące poszczególne zjawisko.

Monitorowaniu poddana zostanie także realizacja Strategii Rozwoju Województwa Lubuskiego pod względem finansowym. Obejmie ono szczegółowe badanie struktur wydatków budżetów województwa, jego jednostek organizacyjnych, jednostek samorządu terytorialnego wchodzących w skład województwa, a także kluczowych dla regionu instytucji, które pozostają zależne od województwa.

Istotnym elementem w zakresie monitorowania będzie również dokonywanie okresowych przeglądów i sprawozdań. Ich funkcja sprowadzać się będzie do umożliwienia w razie potrzeby aktualizacji założeń Strategii Rozwoju Województwa Lubuskiego. Potrzeba taka może zająć z uwagi na szybkość zmian w zakresie uwarunkowań prawnych i wymiarach gospodarczym i społecznym.

W systemie realizacji i układzie instytucjonalnym SRWL należy uwzględnić szerokie zaangażowanie środowisk i podmiotów regionalnych w proces realizacyjny – wieloszczeblowy system zarządzania rozwojem. System realizacji Strategii powinien uwzględniać nowe instrumenty koordynacji, monitoringu i ewaluacji, tj. kontrakt terytorialny, raportowanie, instytucje wdrożeniowe, itp. Konieczne jest ujęcie w SRWL obligatoryjnych zapisów KSRR o powołaniu nowych instytucji zwiększających efektywność monitorowania realizacji strategii (Obserwatoria Rozwoju Terytorialnego).

Rysunek 12 - Schemat wdrażania, monitorowania i ewaluacji Strategii Rozwoju Województwa Lubuskiego

Źródło: Opracowanie własne FRDL MISTIA na podstawie Krajowej Strategii Rozwoju Regionalnego: Regiony, Miasta, Obszary wiejskie 2010-2020

5.3.5 Ramy finansowe Strategii

Przy aktualizacji SRW należy wziąć pod uwagę założenia dotyczące sposobu, źródeł i wysokości finansowania polityki regionalnej w okresie dziesięcioletnim, określonych w KSRR. Założenia te dotyczą przede wszystkim:

- zwiększenia liczby podmiotów publicznych, których środki mogą być wykorzystywane dla realizacji celów polityki regionalnej w sposób bezpośredni – jako element kontraktów terytorialnych lub pośredni – jako element programów sektorowych, których instrumenty są

koordynowane dla osiągnięcia celów rozwoju wyznaczonych w odniesieniu do terytorium, co oznacza w konsekwencji zwiększenie liczby źródeł finansowania polityki regionalnej,

- rosnącej roli środków prywatnych za pomocą których można realizować cele rozwojowe przy realizacji KSRR, w tym funduszy pożyczkowych, gwarancji i poręczeń kredytowych oraz innych usług finansowych ze strony banków, jak i mechanizmów i form partnerstwa publiczno-prywatnego,
- wysokości środków wydatkowanych przez budżet UE, budżet państwa i inne podmioty publiczne (w tym samorządy terytorialne) na realizację celów KSRR, która zakłada się, że będzie wynosiła pod koniec 2013 roku nie mniej niż 3% PKB krajowego w roku 2008, co oznacza w wymiarze finansowym średniorocznie ok. 34 mld zł. Szacuje się, że z tego ok. 24 mld zł średniorocznie będzie pochodziło ze środków UE,
- wstępnych szacunków dotyczących podziału środków na politykę regionalną między cele KSRR, w następujących proporcjach – cel 1 KSRR – 63%, cel 2 KSRR-30%, cel 3 KSRR – 7%, oraz założeń dotyczących zasad współfinansowania programów i projektów,
- wiodącej roli Lubuskiego RPO w finansowaniu działań przewidzianych Strategią do 2020 roku.

Strategia Rozwoju Województwa Lubuskiego jest dokumentem skupiającym się na wielostronnych i wielopłaszczyznowych działaniach służących rozwojowi regionu. Szeroki zakres działania wymusza współpracę wielu jednostek, począwszy od instytucji administracji publicznej, poprzez podmioty gospodarcze i organizacje trzeciego sektora, a na mieszkańcach regionu skończywszy. Takie podejście do kwestii rozwoju regionu przekłada się na liczbę potencjalnych źródeł finansowania procesu realizacji Strategii.

Ogólnie środki finansowania założeń Strategii można podzielić na:

a) Środki pochodzące z Unii Europejskiej, w tym:

- Europejski Fundusz Rozwoju Regionalnego (EFRR), fundusz strukturalny powołany w celu zmniejszania dysproporcji rozwojowych wśród regionów wchodzących w skład Unii Europejskiej;
- Europejski Fundusz Społeczny (EFS), fundusz strukturalny posiadający wśród swoich założeń zwiększanie spójności społecznej oraz dobrobytu we wszystkich regionach UE. Szczególne wsparcie EFS kieruje w stosunku do osób z trudnościami w znalezieniu pracy – kobiet, młodzieży, osób starszych;
- Europejski Fundusz Rolny Rozwoju Obszarów Wiejskich (EFRROW), będący instrumentem Wspólnej Polityki Rolnej UE, kieruje swoje wsparcie w stronę regionów o strukturze typowo rolniczej, finansując projekty skupione wokół poprawy stanu środowiska naturalnego, wzrostu konkurencyjności rolnictwa, podniesienia poziomu życia na terenach wiejskich itp.;
- Fundusz Spójności, niezaliczany do grona funduszy strukturalnych, którego celem jest współfinansowanie projektów z zakresu ochrony środowiska i infrastruktury transportowej.

Fundusz ma zasięg krajowy, w przeciwieństwie do funduszy strukturalnych skupiających się na regionach;

- Europejski Bank Inwestycyjny (EBI), niezależna od budżetu UE instytucja, której wkładem w rozwój regionalny są udzielane kredyty (bezpośrednie, z gwarancją rządową i tzw. „globalne kredyty”);
- pozostałe europejskie programy wspólnotowe, współfinansujące projekty z różnych dziedzin.

b) Środki publiczne mające swe źródło w pozostałych międzynarodowych instytucjach finansowych, w tym z Banku Światowego.

c) Środki krajowe:

- Poręczenia i gwarancje udzielane przez Skarb Państwa;
- Krajowe fundusze celowe, głównie z przeznaczeniem na ochronę środowiska;
- Fundusz Rozwoju Inwestycji Komunalnych (FRIK), którego zadaniem jest wspieranie rozwoju regionalnego za sprawą preferencyjnych kredytów dla gmin na przygotowanie przez nie projektów inwestycji w obszarze gospodarki komunalnej;
- Krajowy Fundusz Drogowy (KFD), będący funduszem celowym stanowiącym wsparcie dla rządowego Programu Budowy Dróg i Autostrad w Polsce. Do założeń KFD zalicza się gromadzenie środków finansowych na budowę, remonty i modernizacje autostrad, dróg ekspresowych i dróg krajowych;
- Fundusz Kolejowy (FK), kolejny fundusz celowy zorientowany na wspieranie rozwoju transportu kolejowego, co mają zapewnić gromadzone w jego ramach środki;
- Pozostałe fundusze oraz Partnerstwo Publiczno - Prywatne;
- Fundusze dla przedsięwzięć z zakresu ochrony przeciwpowodziowej.

W stosunku do strategii z roku 2005 należy zaktualizować źródła finansowania SRWL w perspektywie do 2020 r., uwzględniając zweryfikowane cele Strategii oraz kierunki interwencji

5.3.6 Pozostałe obszary tematyczne Strategii Rozwoju Województwa Lubuskiego

Oprócz ustawowo obowiązkowych elementów, Strategia może zawierać dodatkowe obszary tematyczne, wynikające z decyzji wewnętrznych województwa. Zasadnym byłoby wprowadzenie rozdziału poświęconego wskazaniu spójności Strategii Rozwoju Województwa Lubuskiego z dokumentami szczebla krajowego i unijnego oraz dokumentami regionalnymi, szczególnie ze strategiami branżowymi i Planem Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Lubuskiego. Istotnym i nowatorskim elementem Strategii Rozwoju Województwa Lubuskiego z 2005 r. było określenie ponadregionalnych przedsięwzięć rozwojowych. W związku z inicjatywą opracowania założeń Strategii Rozwoju Polski Zachodniej, ten obszar tematyczny również należałoby zawrzeć w aktualizowanej Strategii.

SPIS RYSUNKÓW

Rysunek 1: Schematyczne rozmieszczenie miast w województwie lubuskim z uwzględnieniem liczby mieszkańców (stan na 31.12.2010 r.)	27
Rysunek 2: PKB na mieszkańca według województw w 2008 r.	29
Rysunek 3: Wydatki inwestycyjne budżetów województw w 2010 r.	30
Rysunek 4: Drogowa osiągalność komunikacyjna w województwie lubuskim (stan na 2010 r.).....	31
Rysunek 5: Schemat podstawowej sieci drogowej województwa lubuskiego.....	33
Rysunek 6: Schemat linii kolejowych województwa lubuskiego wykorzystywanych w ruchu pasażerskim (stan na czerwiec 2011 r.).....	34
Rysunek 7: Zagrożenie wykluczeniem cyfrowym w województwie lubuskim (stan na 2010 r.)	38
Rysunek 8: Bezpośrednie inwestycje zagraniczne w Polsce	41
Rysunek 9: Specjalne Strefy Ekonomiczne w województwie lubuskim (2010 r.).....	44
Rysunek 10: Przyrost naturalny i saldo migracji w 2010 r.	45
Rysunek 11: Relacja funduszy pomocowych (wkład unijny i krajowy) do PKB regionów w latach 2004-2015.....	54
Rysunek 12: Schemat wdrażania, monitorowania i ewaluacji Strategii Rozwoju Województwa Lubuskiego.....	78